

Architektura

mezi uživatelem a tvůrcem

Architektura mezi uživatelem a tvůrcem

Editoři: Miroslav Pavel, Matúš Dulla

Autoři: Štefan Bekeš, Eva Bortelová, Irena Boumová, Klára Brůhová, Kateřina Nováková, Klára Mergerová, Miroslav Pavel, Zdeněk Rudovský, Jana Tichá, Eva Věřtátová, Petr Vorlík, Jana Zdráhalová

Publikace představuje různorodost vnímání architektury uživatelem a tvůrcem. Vzájemné působení těchto dvou vlivů se odehrává na několika úrovních a je pro finální podobu architektonického díla rozhodující. Tento dialog je podstatný nejen při procesu návrhu a realizace, ale také během samotného užívání nebo, v případě historických objektů, znovu-užívání. Autoři jednotlivých kapitol tuto problematiku nahlíží z různých úhlů s ohledem na své profesní zaměření. Nesnaží se o vytvoření charakteristiky univerzálního uživatele ani tvůrce, ale naopak o detailní a specifický náhled na zkoumané téma. Publikace tak nabízí multidisciplinární pohled, který přesahuje jednotlivé obory a vzájemně je propojuje.

Příspěvky neprošly jazykovou ani redakční úpravou.

Úvodní fotografie: Výškové domy s mezonetovými byty v Chomutově, Rudolf Bergr, spolupráce V. Kyznar, O. Jouza, 1971–1973 (*Architektura ČSR*, 1979, foto Ludmila Hájková)

Publikace podpořena z grantů SVK 41/14/F5 a SGS12/201/OHK1/3T/15.

Vydal Ústav teorie a dějin architektury FA ČVUT

© České vysoké učení technické v Praze

www.fa.cvut.cz

ISBN 978-80-01-05659-2

Obsah:

Kateřina Nováková

Skicou nad půdorysem / 4

Irena Boumová

Byt s nejlepší dispozicí. Porovnání preferencí půdorysného řešení bytu mezi skupinami odborníků a běžných uživatelů / 11

Zdeněk Rudovský

Architektura mezi uživatelem a tvůrcem nejen jako stavební dílo / 19

Jana Zdráhalová

Cesta městem / 23

Klára Brůhová

Nerealizované projekty pro Prahu za první republiky / 32

Jana Tichá

Topografická architektura – vstup na vlastní nebezpečí? / 49

Eva Veřtátová

Spiritualita a symbolika moderního sakrálního prostoru na území České republiky / 54

Eva Bortelová

Vyvdobit nebo očistit? Extrémní polohy současného rodinného bydlení / 70

Štefan Bekeš

Budova Slovenského rozhlasu – autorský koncept vs. uživatel / 90

Miroslav Pavel

Kochovo sanatorium – (ne)využitá šance / 98

Klára Mergerová

Brutalismus: chránit nechtěné / 116

Petr Vorlík

Trnitá cesta k českému mrakodrapu, oscilování mezi ambicemi a realitou / 126

Skicou nad půdorysem

Ing. arch. Kateřina Nováková

Problematika dramatického nástupu počítačových technologií do způsobu architektonického navrhování se osobně dotkla všech současných architektů: studentů, pedagogů i odborné veřejnosti. Modelování v počítačových programech vstupuje do konfliktu se skicováním, tradičním postupem architekta. Skicování se tedy stává ústředním tématem mého výzkumu. Ve svém příspěvku se tuto problematiku snažím nahlédnout z pozice pedagoga na ústavu modelového projektování, který se snaží najít oblasti ve výuce architektury, kde se tento konflikt (skica versus digitální model) odkrývá ve své ryzí podobě a popíše řešení, které se nám jeví jako první krok k dalšímu studiu problematiky.

Jak vyplývá z našeho dotazníku a z prostudovaných materiálů (Goldschmidt, 1994, Ullmann 1990, Tovey 2002, Helliot, Hearst 2002, Tang, Lee, Gero 2010), ke skicování se architekt uchyluje ve dvou „extrémních“ polohách: ujasňování vnitřní vize a při komunikaci s kolegou či klientem. Skicování však stále zůstává tou nejrychlejší metodou sdělení grafické vize druhé osobě. V komunikaci je rychlost sdělení obzvláště důležitá, klient nebude čekat až architekt vykřiká svou vizi. Zatímco sledovat kreslicího člověka může být nějakým způsobem zajímavé, neboť můžeme pozorovat jeho pohyby, výraz, komentář a hlavně vznikající obrázek, kde oko může sledovat ubíhající linie, člověk sedící u počítače je statický, většinou něco hledá v menu, upravuje parametry a obraz tu vzniká daleko pomaleji, tudíž taková akce neudrží pozornost diváka. Součástí skici v komunikaci mohou být ale i textové poznámky, zkratky, náčrtky.

Skicování se nám tedy jeví podstatnou součástí architektonického navrhování a jeho výuky. Vedoucí atelieru musí být schopen rychle načrtnout řešení studentova problému, vysvětlit mu graficky, jak bude jeho návrh fungovat. Student naproti tomu musí být schopen na poznámky reagovat a obratem návrh změnit, naskicovat řešení, která ho napadají.

K zaměření se na elektronický způsob skicování nás přivedla až současná učitelská praxe, kde bylo nutné spolupracovat na dálku. Dvě skupiny studentů ze dvou odlišných států (ČR – Praha FA ČVUT a CH- Curych D-arch ETH) měly spolupracovat na projektu. Téma semináře

bylo netradiční: jednalo se o architekturu z PET lahví. Uvádíme to z toho důvodu, že tradiční architektonické modelovací programy neměly tento materiál zařazený v nabídce stavebních materiálů, jeho charakteristiky nebyly nikde dostupné. Toto přispělo k nutnosti ujasňovat si tvarové charakteristiky nejen stavby samotné ale i stavebních dílů, ukázalo se, že spolupráce bez grafické stránky by byla nemyslitelná. Po vyzkoušení několika programů (Join me, GoToMeeting, Adobe Connect) jsme se rozhodli pro vývoj vlastního programu a nazvali ho ColLab sketch. [obr. 1]

Kritériem tohoto programu měla být jeho rychlost a jednoduchost. Nechtěli jsme, aby architektovi stála v cestě ke skicování žádná formalita, jako složitý login, nepřehledná stránka nabídek, potvrzovací emaily, placení. Překážkou nám také byly velké objemy přenášených dat a rozdílnost výpočetní techniky v Praze a v Curychu. Proto jsme program zaměřili výhradně na přenášení čar ve stupních šedi a posléze přidali černobílý podklad. Po dvou letech vývoje programu jsme jej přeprogramovali z „server based“ na „web based“, čímž se stal nezávislý na používaném hardwaru. V tomto příspěvku se zaměříme na testování této technologie ve vztahu architekt – klient.

Případová studie č. 1 - Úprava chaty: spolupráce se klientkou

V případové studii č. 1 byl architektovi uložen úkol rozšířit stávající objekt chaty na Slapech o 2,5 x 7 půdorysných metrů. Klientka nicméně žije v Belgii a tak nezbývalo, než konzultovat navrženou přístavbu telefonicky či videokonferenčně pomocí programu Skype. Architekt používal svůj MacBook Pro s aplikací Skype a iPad ke komunikaci skicou a klient svůj laptop s myší k obojímu.

Nová přístavba měla obsahovat doposud neexistující koupelnu a část kuchyně, kůlnu na dřevo s možností uskladnění kol. Po asi 40 minutové telefonické debatě na půdorysem, kde obě strany nahlížely do vlastního vytištěného papíru, se přistoupilo ke skicování do papíru. Poté byl papír ukazován do kamery laptopu. Když proběhla 3. Úprava do stejného půdorysu, sdělení přestalo být zřejmé společně se zhoršením kvality přenosu. Navíc klientka se chtěla vrátit k dřívějšímu návrhu, který byl už ale přepracovaný pozdějším nápadem.

Následovala by pauza, strany by si vytiskly nový půdorys a mohlo by se tímto způsobem pokračovat, pokud by neexistoval ColLab sketch, který architekt navrhl zapnout. Jakožto administrátor zde během půl minuty vytvořil knihovnu s auto-registračním klíčem a zpráva, kterou klientce poslal, zněla následovně.

www.collab.bitwise.cz

name: jakékoliv

password: chata

S touto zprávou začali spolupracovat na půdorysu elektronicky a to vše trvalo méně než 3 minuty. Všechny nápady zde poté byly uloženy a bylo lze se k nim vracet, předělávat je, upravovat, aby se nakonec všichni shodli na verzi, která se bude dodělávat. [obr. 2]

Případová studie č. 2 : skicování s klientem nad půdorysem úpravy interiéru v Jizerských horách

Případová studie č. 2 popisovala spolupráci architekta a klienta na interiérové úpravě chalupy v Jizerských horách. Architekt pracoval od svého počítače MacOS s bamboo stylusem a klient na svém stolním počítači a telefonu s androidem. Šlo o úpravu pokojů v patře, které bylo nově zrekonstruované a šlo o vymyšlení spacího „letišť.“ Klient chtěl místo postelí vyvýšenou plochu na spaní, která musela být nicméně větraná. Toto spací těleso navíc obsahovalo úložné prostory. Klient, který byl příliš zaměstnaný, rovnou navrhl telekonferenční schůzku, architekt mu tudíž navrhl spolupráci pomocí ColLab sketch. Klient, který se rád na designu svého pokoje podílel, ohodnotil spolupráci skicou velmi kladnými větami: „to je dobrý systém“ a „ty vidíš, jak to tady kreslím? Tak to je bezva program.“ Bylo patrné, že si „hru na architekta“ velmi užívá a cítí se být spoluautorem návrhu, když do něj může aktivně zasahovat. Zároveň jsou dohodnuté úpravy jasné a uložen je i sousled a vývoj návrhu, kde je snadné se vrátit k jakékoliv grafické ideje. [obr. 3]

Souhrn z poznatků obou případových studií

Přestože oba klienti „skicovali“ pomocí myši od svého stolního počítače a od laptopu, byli schopni vyjádřit své požadavky graficky bez větších problémů. Klienti nebyli seznámeni se způsobem používání softwaru a k úspěšnému využití všech funkcí jim stačily v průměru dva dotazy, většinou to bylo ohledně vymazání čáry a sdílení obrázku. Ve spolupráci nad půdorysem se pak klienti mohli zcela soustředit na svůj ideový záměr a spíše řešili neohrabanost myši při kreslení výroky hodnými pousmání:

Sááákryš

Mno, rukou by to vypadalo lepší-

Při vyvíjení nového nápadu, nové skici, jsme zapisovali komentáře klientů, abychom zjistili souvislost mezi slovem a grafickým aktem. Byli jsme tudíž schopni přiřadit grafické počiny k výroky. Grafika viz obr. většinou byly zachyceny věty:

Tady bych nechal otvor...

Kola půjdou do kůlny tady tudy?

Co kdybychom dali kamna sem?

Jak bude velký tenhle otvor?

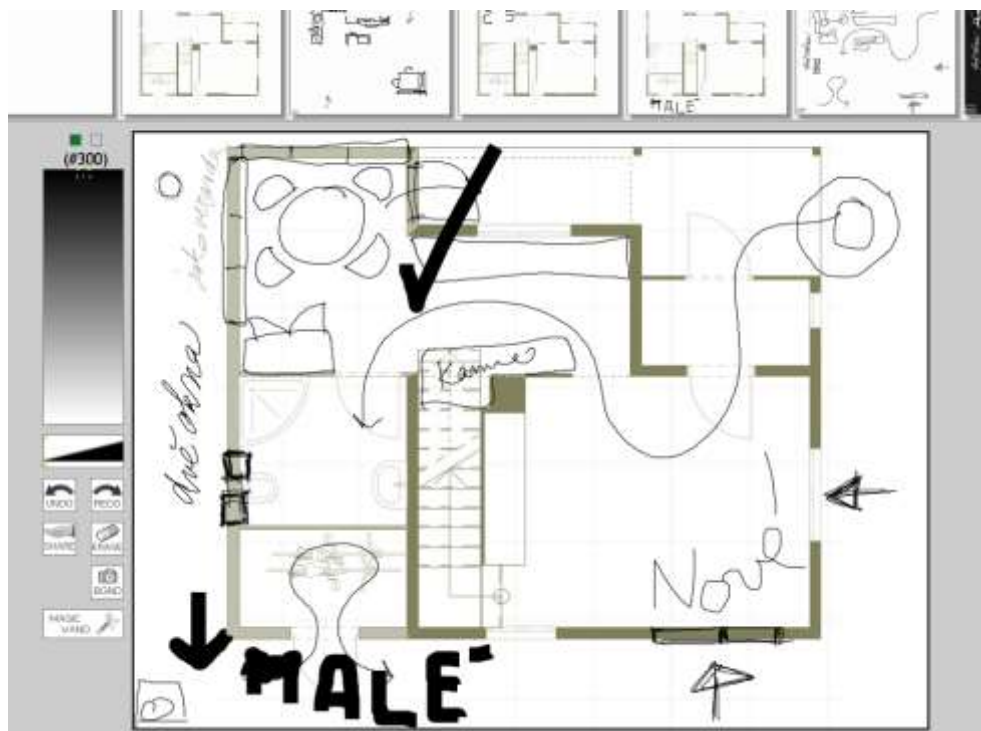
Z konverzace při skicování vyplývá, že převládají komentáře (Tady, tady tudy, sem, tenhle) ke směru a pozici, která se dá graficky zcela přesně specifikovat, jednoduše zakroužkovat. Spolupráce mezi dvěma stranami může snadno využít i sdílené plátno, nehrozí příliš, že by si účastníci kreslili pod ruku. Test spolupráce architekta a klienta dopadl tudíž velmi pozitivně a z testu také vyplynuly možné další úpravy softwaru. [obr. 4]

Závěr a budoucí práce

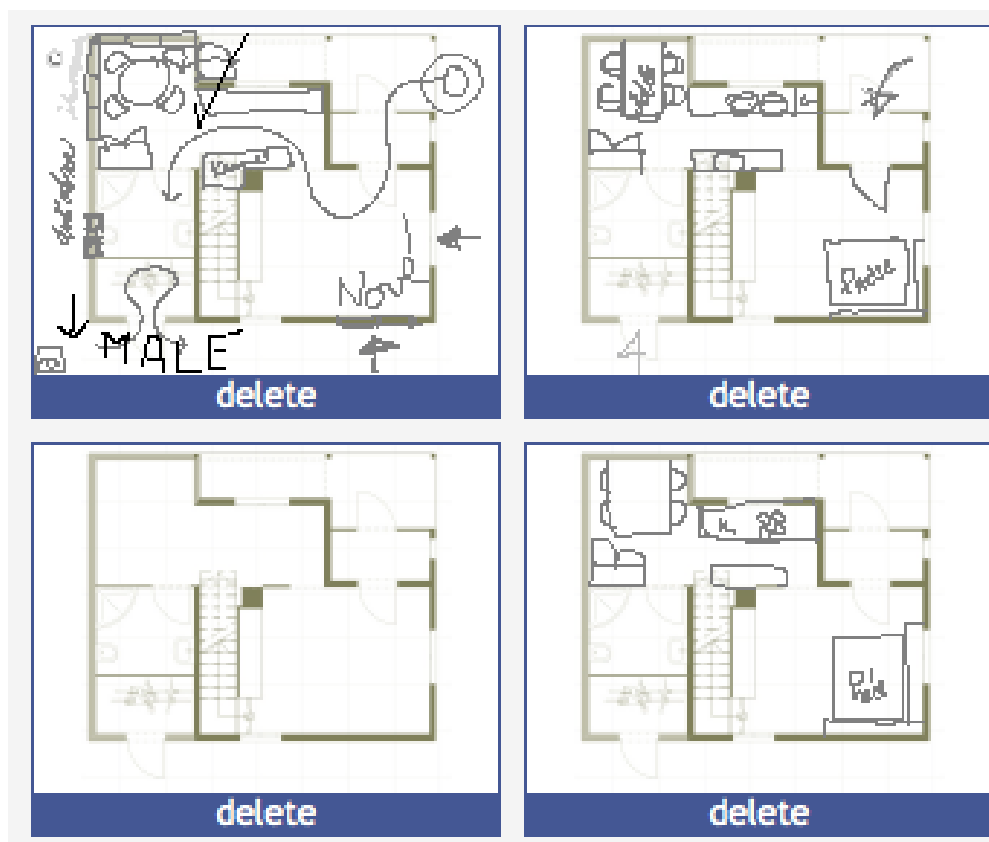
Otestování softwaru ColLab sketch laickými uživateli ukázalo, že architektonické či IT vzdělání není předpokladem k jeho užití. Klienti nebyli seznámeni předem s fungováním aplikace, a přesto se ihned aktivně zapojili do grafického komentování půdorysů. Klienti navíc projevovali známky uspokojení, že se mohou vyjádřit graficky a že je vše uloženo a zaznamenáno. Poznámky klientů ohledně praktického využití programu zahrneme do dalšího vývoje a úprav softwaru.

Dalším krokem ve výzkumu bude nicméně otestování užití různých hardwarových nástrojů. Za tímto účelem bude zřízeno centrum elektronického skicování, kde naši studenti dostanou možnost nástroje vyzkoušet. Naši úlohu chápeme v pozorování studentů, k čemu různé nástroje využívají, který je favorizován, zkusíme také specifikovat možnosti a rozdílnost užití jednotlivých nástrojů. Centrum bude sídlit v budově FA ČVUT Praha, zatím v místnosti S156 a bude otevřeno dle potřeby studentů. [obr. 5]

OBRÁZKY:

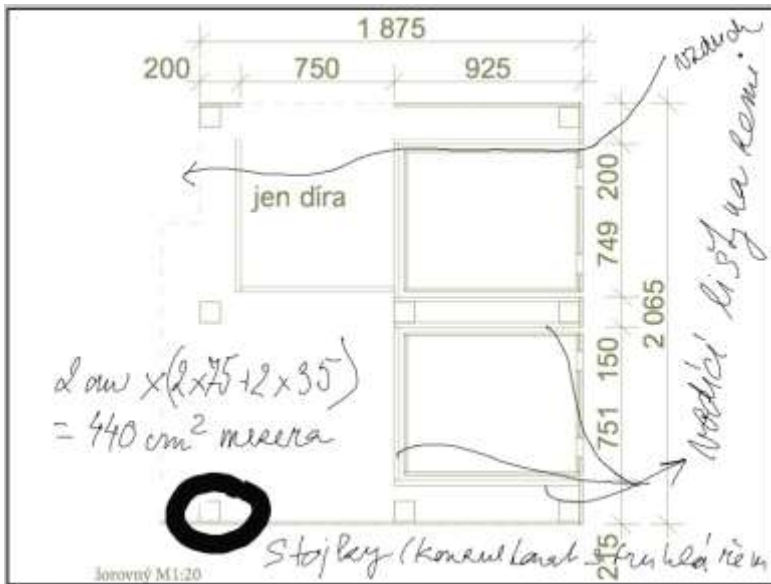
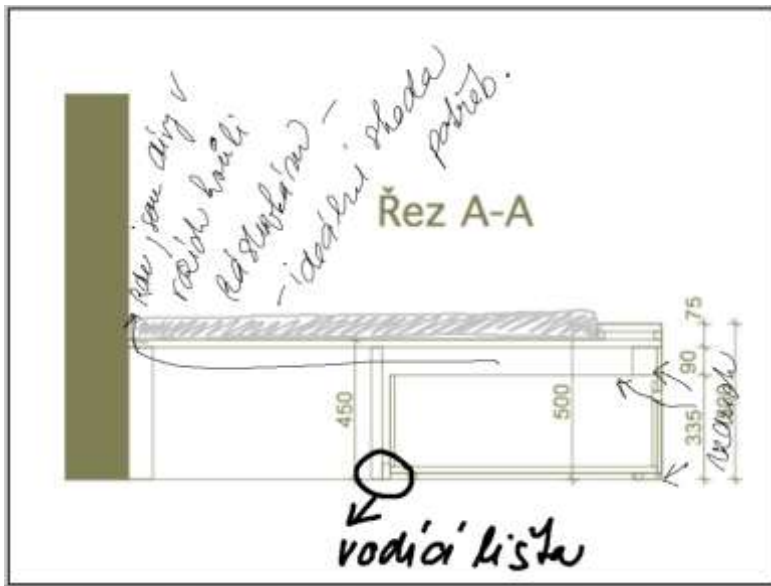

[obr. 1] *Interface aplikace ColLab sketch*

[obr. 2] *Ukázka z knihovny ColLab sketch, kde jsou uložené verze návrhu.*

[obr. 3] Průběh spolupráce s klientem, klient řeší cesty vzduchu.

	Duration of coop.	Questions, doubts	complains	aknowledgements
Client Woman	10 mins	Where is erase button?	No complains	It is really easy
Client Man	20 mins	Where is button for deleting? How do I save it?	There are no colors	It is fast to start using

[obr. 4] Komentáře klientů.

[obr. 5] logo budoucího centra elektronického skicování

reference:

1. Goldschmidt, G.: On visual design thinking: the vis kids of architecture, Faculty of Architecture and Town Planning, Technion, Israel Institute of Technology, Haifa 32000, Israel
2. Ullman D. G., Wood S., Craig D.: The Importance of drawing in the mechanical design process, Oregon State University, Corvallis, USA1990
3. Tovey M., Proter S.: Sketching, concept development and automotive design, Coventry University, Coventry, UK 2002
4. Nováková K., Achten H., For Students: Sketching Apart Together, Physical Digitality - *Proceedings of the 30th International Conference on Education and research in Computer Aided Architectural Design in Europe*, 12-14 September 2012, Fakulta architektury ČVUT Prague, Vol. 2 s. 77 – 85, ISBN 9789491207037
5. Search on surfaces: Exploring the potential of interactive tabletops for collaborative search tasks, Meredith Ringel Morris, Danyel Fisher,
6. Dalibor Veselý: Architektura ve věku rozdělené reprezentace
7. Nancy Yen-wen Cheng (2004) Stroke sequence in digital sketching, eCAADe 04 Proceedings Copenhagen, Denmark
8. collab.bitwise.cz

Zdroje:

Grant interní grantové soutěže s názvem: Centrum elektronického skicování

Byt s nejlepší dispozicí. Porovnání preferencí půdorysného řešení bytu mezi skupinami odborníků a běžných uživatelů.

Ing. arch. Irena Boumová

Prostorové uspořádání bytu je důležitým kritériem při hodnocení jeho kvality jak pro odborníky s architektonickým vzděláním, tak přirozeně i pro běžné uživatele bez odborného architektonického vzdělání pořizující si své vlastní bydlení. V prostředí trhu s bydlením se reprezentací prostorového uspořádání bytu, a zároveň komunikačním i nástrojem, stávají půdorysná schémata. Zatímco pro architekty představují půdorysy základní prostorové zobrazení, se kterými v procesu architektonického navrhování běžně pracují, běžný uživatel bez odborného architektonického vzdělání se s půdorysným zobrazením většinou setkává až při procházení nabídek realitních kanceláří nebo developerských společností. Význam půdorysných zobrazení při rozhodování na trhu s bydlením pak narůstá v zejména případech, kdy si budoucí uživatel kupuje byt ještě před vlastní realizací stavby, pouze na základě výkresové dokumentace tzv. „z papíru“. Cílem výzkumu bylo analyzovat, zda se odlišují preference odborníků a běžných uživatelů, a případně jaké atributy prostorového uspořádání jsou pro expertní a neexpertní hodnocení kvality půdorysného uspořádání důležité. Pochopení rozdílů v preferencích mezi skupinami má význam především pro developerskou činnost a architektonickou praxi orientovanou na participativní design a potřeby uživatele (*User-centered and participatory design*).

Teoretická východiska

Přestože se analýzy preferencí zaměřují na nejrůznější oblasti bydlení a využívají množství metod a technik¹, nejsou výzkumy analyzující preference ve vztahu k prostorovému uspořádání nebo výkresové dokumentaci v odborné literatuře příliš zastoupeny. Jednou z výjimek je kvantitativní analýza preferencí půdorysných řešení v Pekingu provedená kolektivem autorů *Gao, Asami, Zhoua a Ishikawa*², která byla v roce 2013 publikovaná v časopise *Housing Studies*. Autoři ve svém výzkumu prokázali, že v případě bytových jednotek navržených v různých velikostních kategoriích a standardech souvisí preference se strukturou

---

¹ Silvia J. T. Jansen et al. (eds.), *The measurement and analysis of housing preference and choice*. Springer, Dordrecht 2011

² Xiaolu Gao et al., Preferences for floor plans of medium-sized apartments: a survey analysis in Beijing, China, in: *Housing Studies*, č. 3, 2013, s. 429–452

hodnotící domácnosti. Například mladé rodiny s malým dítětem zohledňovaly především počet samostatných místností a preferovaly variantu se třemi ložnicemi, zatímco rodiny s odrostlejším dítětem považovaly za nejdůležitější kritérium pocit soukromí a upřednostňovaly variantu se dvěma prostorově oddělenými ložnicemi a samostatným kuchyňským koutem. Výzkum dále poukázal také na odlišné preference běžných uživatelů a architektů. Na rozdíl od běžných uživatelů upřednostňovali architekti při svých výběrech půdorysného uspořádání spíše nezvyklá a atypická řešení bytů, která považovali za moderní a kreativní.

Další výzkum analyzující tentokrát půdorysy japonských bytů byl publikován kolektivem autorů *Ischikawa, Nakata a Asami*³ v časopise *Environment and Behavior* v roce 2011. Výzkum zaměřený na vnímání a konceptualizaci půdorysů byl založen na experimentu, ve kterém respondenti třídili a klasifikovali předložené výkresy podle svého vlastního uvážení. Mezi tři klíčová kritéria ovlivňující klasifikaci a následně i hodnocení půdorysů patří podle výsledků výzkumu především počet obytných místností, dále celkový tvar půdorysu bytu a způsob přístupu do obytných místností, přičemž u posledního kritéria bylo pro respondenty rozhodující, zda jsou všechny ložnice přístupné pouze z hlavního obytného prostoru, nebo zda je alespoň jedna z nich přístupná z prostoru haly.

Na základě výsledků obou výše představených odborných článků byla výkresová dokumentace určená pro analýzu preferencí vytvořena tak, aby se předmětem výzkumu staly především prostorové vztahy uvnitř bytové jednotky a vliv jiných atributů na preference respondentů byl pokud možno minimalizován. Proto byly pro analýzu preferencí záměrně zvoleny bytové jednotky jedné velikostní kategorie se shodným počtem obytných místností a se stejným půdorysným tvarem. Výkresová dokumentace použitá ve výzkumu představovala tři různé varianty dispozičního řešení navržené pro rekonstrukci konkrétního panelového bytu.

Porovnání dispozičních řešení panelového bytu před a po rekonstrukci otevírá kromě problematiky prostorových vztahů také téma rozdílných životních stylů a nároků na bydlení v období socialismu a postsocialismu. Prostorové řešení panelového bytu v období socialismu bylo silně definováno dobovým systémem bytové výstavby s vysokou mírou prefabrikace a typizace. Dispoziční řešení bytu bylo dále ovlivněno i danou kategorií bytové jednotky a formováno tzv. zónováním [**obr. 1**], na základě kterého byly v bytech seskupovány prostory

---

³ Toru Ishikawa et al., Perception and conceptualization of house floor plans: an experimental analysis, in: *Environment and Behavior*, č. 2, 2011, s. 233–251

s podobnými funkcemi a provozy.^{4, 5, 6} Například ložnice a šatny byly na základě tohoto konceptu umístovány do tzv. intimní/tiché zóny, a naopak obytné prostory, kuchyně a jídelny patřily do společenské/hlučné zóny bytu.

Přestavby panelových bytů navrhované soudobými architekty je obtížné popsat nebo klasifikovat stejně jednoduše jako unifikovanou socialistickou bytovou výstavbu. Z analýzy rekonstrukcí panelových bytů publikovaných v odborném architektonickém magazínu *Archiweb* se zdá, že společným rysem soudobých úprav panelových bytů je „rozbití jádra“, při kterém zároveň dochází k radikálním přeměnám kuchyní a koupelen. Socialistický kuchyňský provoz je nahrazován soudobým kuchyňským designem a z úsporně navržených míst určených pro osobní hygienu se stávají koupelny sloužící relaxaci. V publikovaných textech popisujících realizované projekty se dále ukazuje snaha architektů o propojení prostorů panelového bytu a důraz kladený na design interiéru.

Příkladem výše popsaného soudobého přístupu může být rekonstrukce bytu v panelovém domě na pražském sídlišti Petřiny prezentovaná v roce 2012 na internetových stránkách *Archiweb*. V rámci rekonstrukce navržené architektonickou kanceláří *Sborwitz architekti* bylo původní prostorové uspořádání bytu, vyvolávající podle slov autorů „pocit stísněnosti a uzavřenosti“, nahrazeno novým řešením propojujícím všechny tři obytné místnosti „v jeden kontinuální prostor“ [obr. 2].⁷

Metody a data

Pro analýzu preferencí půdorysných uspořádání byla využita data získaná z kvalitativního šetření zaměřeného na rozhodování na trhu s bydlením. Cílovou skupinou výzkumu prováděného v letech 2012 a 2013 *Oddělením socioekonomie bydlení Sociologického ústavu AV ČR* byli mladí lidé pořizující si své vlastní bydlení. Součástí výzkumu byla, kromě kvalitativních rozhovorů, skupinových diskusí a dotazníkového šetření, také internetová diskuse, ve které skupina 27 respondentů bez odborného architektonického vzdělání hodnotila varianty dispozičního řešení bytu 2 + kk. Stejná výkresová dokumentace byla v roce 2014 prostřednictvím elektronického dotazníku předložena také skupině 34 respondentů s odborným

⁴ Jan Zahálka, *Obytné budovy*. ČVUT, Praha 1987

⁵ Ivan Horký et al., *Tvorba obytného prostředí*. SNTL, Praha 1984

⁶ Bedřich Schráníl et al., *Projektování staveb bytových a občanských*. SNTL, Praha 1979

⁷ Michal Sborwitz et al., Rekonstrukce bytu v panelovém domě, in: *Archiweb.cz*, 19. 11. 2014, <http://www.archiweb.cz/buildings.php?type=arch&action=show&id=3563> Odečteno dne 19. 11. 2014.

architektonickým vzděláním vykonávajícím zároveň v době provádění výzkumu odbornou architektonickou praxí. Respondenti z obou skupin byli v rámci výzkumu požádáni, aby z předložené výkresové dokumentace vybrali byt s nejlepším dispozičním řešením a zdůvodnili svůj výběr. (Otázka: Prosím zdůvodněte, který ze tří prezentovaných bytů má dle Vašeho názoru nejlepší dispoziční řešení a proč? Jaké nedostatky a přednosti mají jednotlivé varianty?)

Výkresová dokumentace představovala tři varianty dispozičního řešení navržené pro renovaci panelového bytu 2 + kk [obr. 3]. Všechny prezentované varianty měly téměř totožnou plošnou výměru dvou hlavních obytných místností a byly vybaveny stejnými zařizovacími předměty. Rozdílnost jednotlivých variant tak spočívala především v jejich dispozičním uspořádání a ve vzájemných vztazích mezi místnostmi. Ve variantě A bylo zachováno původní dispoziční řešení panelového bytu, pouze původní prefabrikované bytové jádro bylo nahrazeno zděnými příčkami. Zbývající dvě varianty reprezentovaly radikální soudobé přestavby zcela proměňující původní dispoziční řešení a vytvářející nové prostorové vztahy mezi jednotlivými místnostmi. Varianta B byla inspirována přestavbou typově podobného bytu prezentovanou na internetových stránkách Bydlení IQ, která byla realizována podle návrhu architektonického ateliéru 2H v roce 2013.⁸ Varianta C byla pro rekonstrukci zkoumaného bytu navržena architektonickou kanceláří IJKL a s menšími úpravami realizována v roce 2008.

Preference půdorysného uspořádání

Porovnání preferencí respondentů ukazuje poměrně vysokou míru shody uvnitř obou zkoumaných skupin, ale zároveň i naprostou rozdílnost preferencí odborníků a běžných uživatelů. Zatímco respondenti s odborným architektonickým vzděláním preferovali v 65 % případů variantu C, 78 % respondentů bez odborného architektonického vzdělání upřednostňovalo variantu A zachovávající původní dispoziční řešení panelového bytu, a naopak varianta C byla v rámci neexpertní skupiny nejméně preferovaná a zvolilo ji jen 7 % respondentů [obr. 4].

Rozdílnost mezi skupinami se projevuje nejenom při výběru varianty, ale přirozeně i v jeho slovním odůvodnění. Pro skupinu odborníků byla charakteristická odosobněná, objektivizující hodnocení pracující s abstraktními pojmy vztahujícími se k bytu jako k celku. Příkladem expertního přístupu může být následné zhodnocení dispozičního řešení provedené

---

⁸ Jan Hořejší, Přestavba panelákového bytu, Stodůlky, in: *Bydlení-iq.cz*, 19. 11. 2014, <http://www.bydleni-iq.cz/inspirace-pro-bydleni/panelakove-byty/prestavba-panelakoveho-bytu-stodulky/> Odečteno dne 19. 11. 2014.

jednou z respondentek: „Varianta C umožňuje na relativně malém prostoru vytvořit dojem relativně největšího prostoru, přičemž základní vazby mezi klidovou zónou a obytnou zónou jsou plně funkční.“ (Architektka12). Na druhé straně pro respondenty bez odborného architektonického vzdělání byla typická subjektivní vyjádření akcentující osobní, žitou zkušenost a vztahující se ke konkrétním částem bytu nebo ke způsobům jeho užívání, jako například následující hodnocení: „Jednoznačně A, oddělená obývací část od ložnice, koupelna přístupná z chodby jak pro hosty, tak pro obyvatele bytu. U variant B a C je hloupost chodit do ložnice přes kuchyni, stejně tak do koupelny přes šatnu, návštěva nemusí vidět obsah mého šatníku.“ (Johana03). Výzkum dále ukázal, že pro výsledné neexpertní zhodnocení půdorysných řešení jsou důležité především vzájemné vazby mezi místnostmi, přičemž jako problematické byly respondenty bez odborného architektonického vzdělání vnímány zejména tzv. „průchozí pokoje“ hodnocené jako „nepraktické“, „hloupé“, „nešťastně umístěné“ nebo „s nešikovným přístupem“, což ve výsledku vedlo k upřednostnění původního dispozičního řešení panelového bytu, které jako jediné nemělo žádnou místnost průchozí a zároveň v něm bylo, dle slov jednoho z respondentů „vše pěkně přístupné z předsíně“. Jiné parametry předložených půdorysných řešení, jako například plochy vnitřních komunikací nebo prosvětlení bytu často zohledňované v hodnoceních odborníků, byly skupinou běžných uživatelů opomíjeny případně zmiňovány jen velmi zřídka. Pro expertní hodnocení se důležitým kritériem stal způsob uspořádání prostoru a „využití ploch“, přičemž u obou soudobých přestaveb bylo kladně hodnoceno především snížení ploch vnitřních komunikací a umístění hlavního obytného prostoru v centrální pozici, naopak nejhůře hodnocené původní řešení panelového bytu bylo respondenty s odborným vzděláním mezi předloženými variantami rozpoznáno a charakterizováno jako „klasické“, „panelákové“, „chodbovitě“ nebo „překonané“.

Diskuse

Provedený výzkum ukazuje zcela odlišné preference mezi skupinami odborníků a běžných uživatelů při výběru nejlepšího dispozičního řešení bytu 2 + kk. Zatímco převážná většina běžných uživatelů odmítala nekonvenční formy prostorových vztahů a preferovala původní dispoziční řešení panelového bytu, většina odborníků upřednostňovala soudobé varianty, které díky proměně tradičních prostorových vazeb a zmenšení ploch vnitřních komunikací využily dle jejich názoru lépe prostor bytové jednotky. Analýza byla bohužel provedena pouze na malém vzorku 61 respondentů a pro zvýšení její průkaznosti by bylo třeba

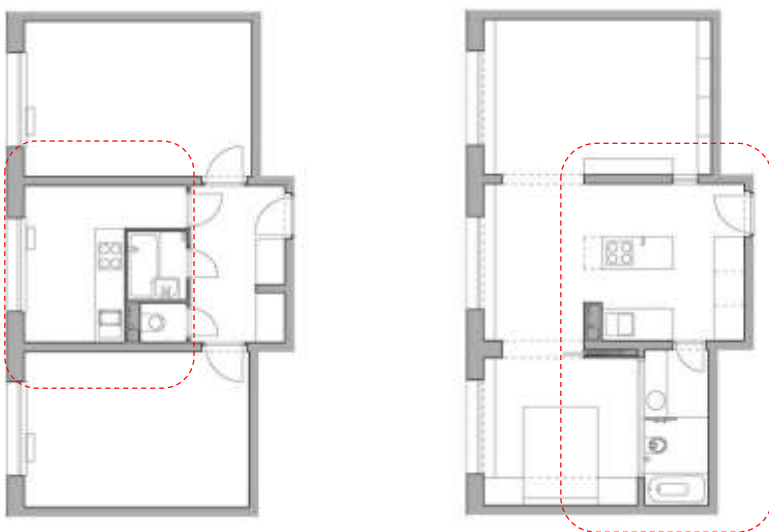
počet respondentů výrazně navýšit. Před interpretací výsledků je dále třeba zdůraznit, že předmětem výzkumu byly pouze půdorysné výkresy, a není tedy možné například odhadnout, jak by se preference proměnily, pokud by respondenti měli příležitost byty navštívit, konzultovat jejich výběr s odborníkem nebo je hodnotit na základě jiných prostorových zobrazení. Přesto však zjištěný diametrální rozdíl mezi expertním a neexpertním hodnocením půdorysného řešení bytových jednotek otevírá otázky související s vedením dialogu mezi architektem a běžným uživatelem, který je problematický zejména v případech, kdy budoucí uživatel není předem znám a z pohledu architekta se jedná tzv. „*anonymního klienta*“. Absence přímého dialogu mezi architektem a budoucím uživatelem by měla být při navrhování pro „*anonymního klienta*“ dle mého názoru kompenzována znalostí vycházející z například z výzkumů spokojenosti s bydlením nebo analýz preferencí a kvality bydlení (*Residential satisfaction, Housing preferences, Housing quality*). Předmětem dalšího zkoumání by se proto měla stát témata, která by přispěla k lepšímu porozumění běžnému uživateli, a posílila tak jeho roli při tvorbě obytného prostředí.

OBRÁZKY:

[obr. 1] Funkční části bytu, in: Ivan Horký, *Tvorba obytného prostředí*, SNTL, Praha 1984, s. 25

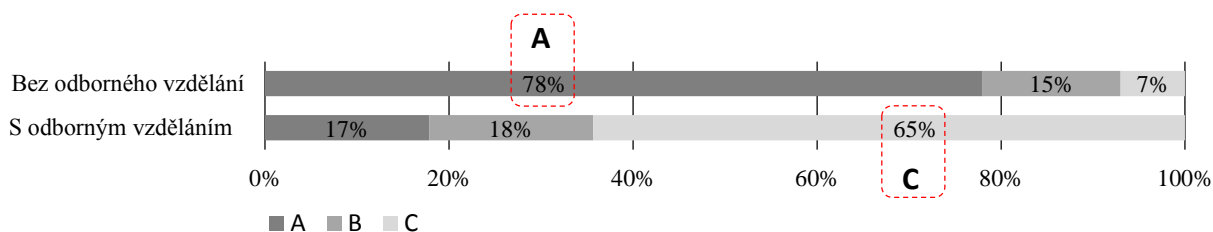

[obr. 2] Příklad soudobé přestavby panelového bytu s „rozbitím jádra“, in: Michal Sbortwitz et al., *Rekonstrukce bytu v panelovém domě*, in: *Archiweb.cz*, 19. 11. 2014, <http://www.archiweb.cz/buildings.php?type=arch&action=show&id=3563> Odečteno dne 19. 11. 2014.

VARIANTY BYTU 2+kk

[obr. 3] Analyzované varianty půdorysného řešení rekonstrukce panelového bytu 2 + kk. Otázka: Prosím zdůvodněte, který ze tří prezentovaných bytů 2 + kk má dle Vašeho názoru nejlepší dispoziční řešení a proč? Jaké nedostatky a přednosti mají jednotlivé varianty? Výzkum preferencí, 2012–2014: N = 61

[obr. 4] Porovnání preferencí půdorysného řešení rekonstrukce panelového bytu 2 + kk mezi skupinou respondentů s odborným architektonickým vzděláním a skupinou respondentů bez odborného architektonického vzdělání. Výzkum preferencí, 2012–2014: N = 61

Architektura mezi uživatelem a tvůrcem nejen jako stavební dílo

Ing. arch. Zdeněk Rudovský

Architektura, nejširší pojem vymezující obor stavitelství, byl v různých dobách nahlížen z více směrů. Někdy se architektura soustředila na religiózní stránku, jindy na estetické ztvárnění uliční fasády. V dnešní době se architekturou cítí hodnota staveb daná architektem. Architekt je specialista na návrh stavby v komplexním pojetí – užitným, estetickým, urbanistickým, ekonomickým. Tato hodnota je vztahována na produkt – stavbu. Kvůli své komplexnosti není objektivně měřitelná. Přesto existuje několik způsobů a procesů, jak se architektura stavby hodnotí. Jsou to různá ocenění odborných komisí, architektonické soutěže, cena díla nebo zvláštní hodnotící systémy jako LEED, BRAM, SBTOOL apod. Co je však pro všechny tyto „audity“ architektury společné je fakt, že jsou prováděny ve fázích návrhu a realizace. Architektonické hodnocení stavby v průběhu provozu je zcela výjimečné. Architektura v okamžik realizace ukončuje svůj zájem a předává ho do rukou objednatele stavby. Kontinuita životního cyklu je narušena. Návrh a realizace „zastřešená“ architektem je přetvořena ve vizích a potřebách správců – nových architektů provozu. Ti samozřejmě nemají kapacitu zkoumat a zkoušet veškeré, v projektu zamýšlené funkce všech zařízení na stavbě. Přesto však všechny tyto informace již byly vymyšleny a zaznamenány v projektu.

Nahlédneme-li na stavbu jako produkt výrobního procesu stavitelství-architektury, potom můžeme provést srovnání s ostatními předměty, které mnohem běžněji jako produkty nazýváme. Produktem automobilového průmyslu je osobní automobil. Osobní automobil je produkt užitný, estetický, komplexní a zpravidla v něm uživatel stráví nezanedbatelnou část času. Je zde jasná paralela s užíváním a pořízením domu.

Provoz vozidla nepředstavuje pouze samotné užívání – jízdu, ale také údržbu, platby pojištění, platbu daní, způsobilost uživatele k provozu (vydání řidičského průkazu). Je vypracovaný celý systém opatření, který „tlačí“ uživatele k efektivnímu a bezpečnému provozu. Základní znalosti pro provoz uživatel získá specializovaným kurzem autoškoly. Jednotlivá specifika údržby a obsluhy vozu jsou přehledně předána uživateli v manuálu vozidla. Plná provozuschopnost vozidla, resp. ekologické požadavky při provozu (emise) jsou pravidelně „auditovány“ technickými kontrolami a měřeními. Jakékoliv zjištěné nedostatky musí být bezpodmínečně opraveny, jinak je vůz vyřazen z provozu. Veškeré provedené kontroly, opravy a údržba jsou přehledně evidovány v jednom dokumentu – servisní knize. Mnoho úkonů je předpověděno garančními prohlídkami. Uživatel má tak jasnou představu o celkové ceně

provozu. Přitom se k uživateli automobilu téměř nedostávají žádné informace o jeho výrobě. Není potřeba, vždyť po rádném zhotovení a otestování nejsou uživateli k užítku. Uživatel/provozovatel vozu je vybaven právě těmi informacemi, které potřebuje pro optimální provoz. Systém informování a vzdělávání uživatele vytváří předpoklady efektivního užívání – resp. naplnění důvodu jeho vzniku/pořízení – cíle projektu.

Jiný obraz vidíme při pohledu na stavebnictví. Klient-objednatel obdrží společně se stavbou dokumentaci. Tato dokumentace sestává z projektové dokumentace, výrobní, dílenské, montážní, průvodní, technické či dokumentace zařízení staveniště. Tato dokumentace, orientovaná na návrh a vznik stavby je pro její provoz absolutně nevyhovující.

Jako uživatel osobního automobilu přitom předpokládáte okamžitý a efektivní způsob provozu. Zatímco s koupí vozu jste byl o všech funkcích poučen – jak v základní rovině při získání řidičského průkazu, tak ve vyšší úrovni pro konkrétní funkce vozu při studiu manuálu, při předání stavby není toto zvykem. Základní informace o provozu stavby se získávají transformací a doplněním původní dokumentace, dotazy na autory projektové dokumentace, apod.

Jednou z metod snazšího náběhu k efektivnímu provozu je tzv. comissioning. Comissioning je proces soustavného testování všech systémů a subsystémů v nově vznikající budově, stejně tak jako kontrola kompetentnosti obsluhující personálu. Systém comissioningu je poměrně nový, stal se však rychle běžnou praxí při snaze majitelů a investorů zajistit vyšší výnosy ze svých investic.

Další metodou je zachycování později provozně využitelných dat o stavbě v průběhu návrhu a výstavby. Metoda vyvinutá v NASA a US Army se jmenuje COBIE⁹. Metoda COBIE deklaruje standart a úroveň zachytávaných dat. Zároveň definuje, jaká data mají být doplněna v jaké fázi. Dochází tak k postupnému doplňování a zpřesňování až do nejvyšší úrovně při předání stavby (Obrázek 1). V této úrovni naplnění databáze máme přehled o prostorové struktuře stavby, resp. o jednotlivých podlažích, a místnostech. Známe účely jednotlivých místností, jejich světlé výšky, orientační čísla a další. Jsou známy instalované systémy, jejich prvky a jejich umístění. Dále jsou evidovány konstrukční prvky, jejich záruční lhůty, doby instalací a v neposlední řadě jsou evidovány činnosti a dokumenty vztahující se k těmto prvkům a instalacím. Veškerá data jsou uložena v dostatečně jednoduché databázi, která může mít podobnu excelového souboru nebo může být extrahována z BIMu. COBIE je tak univerzální databáze, u níž se počítá, že bude předána budoucímu provozovateli. Ten si ji překllopí do jím

---

⁹ Construction-Operations Building Information Exchange; <http://www.wbdg.org/resources/cobie.php>

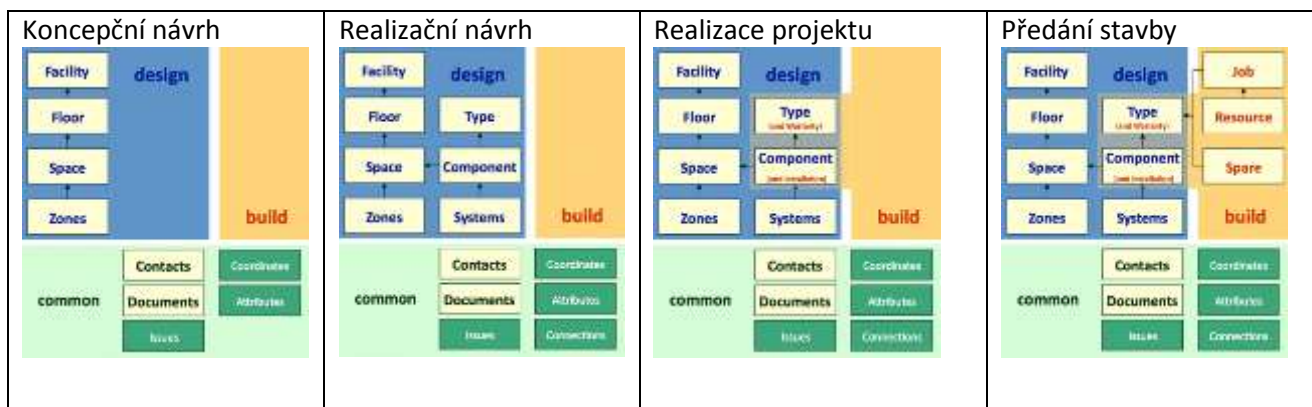
používaného informačního systému (CAFM¹⁰, CMMS¹¹) a bude tak tuto databázi v dalším životním cyklu zpřesňovat a doplňovat. Je tak eliminován pokles významu informací, který nastává při přechodu do další fáze životního cyklu stavby (Obrázek 2)

Všechny zmíněné metody a postupy, které mají za cíl informovat provozovatele, by měly být chápány jako součást oboru stavitelství – tedy i při vymezení pojmu slova architektura. Kdo jiný by měl mít na paměti snahu k naplnění cíle projektu – resp. zamýšleného provozu stavby než architekt, resp. majitel či provozovatel?

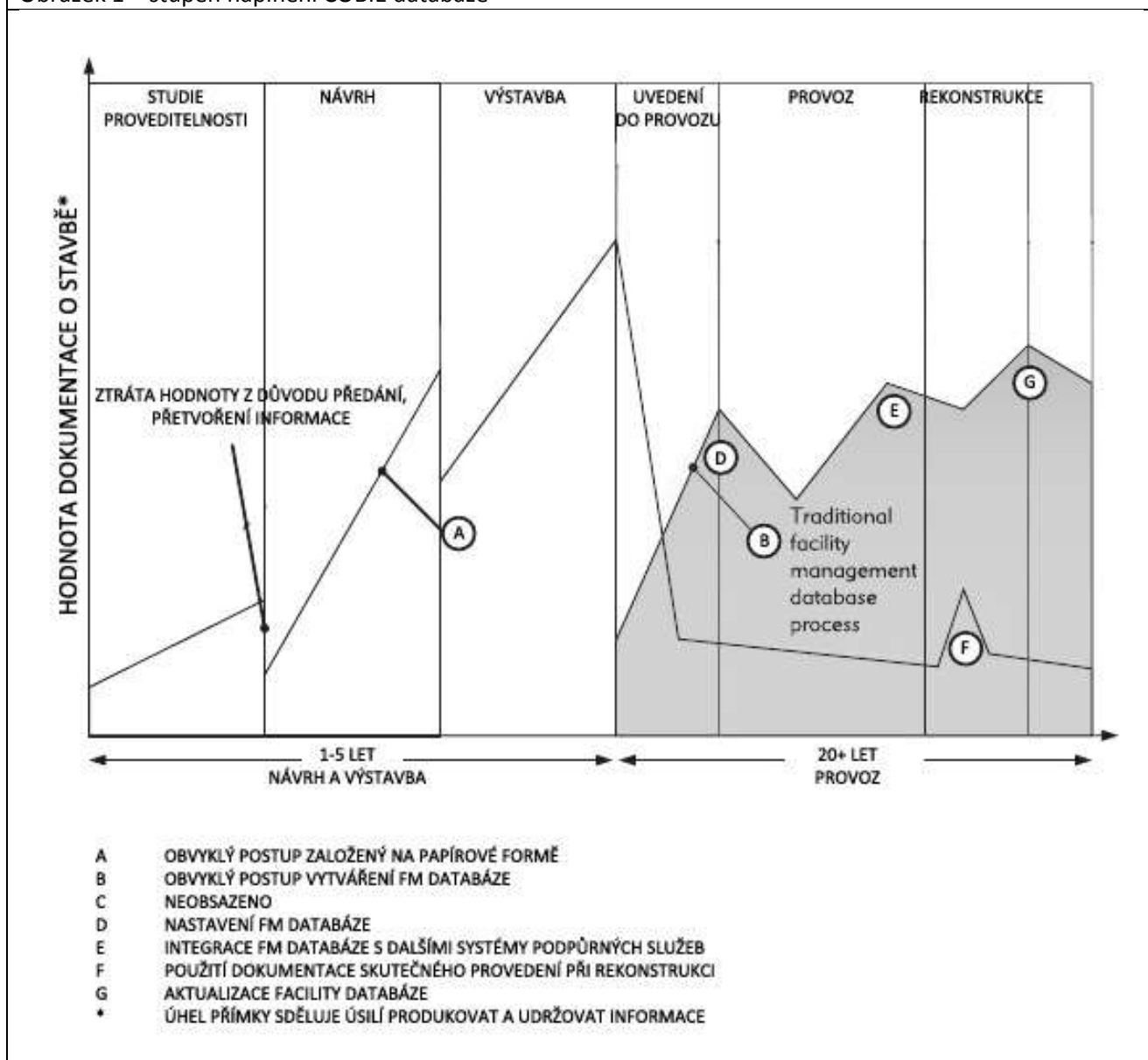
---

¹⁰ CAFM – Computer Aid Facility Management – komplexní systém pro podporu Facility managementu

¹¹ CMMS – Computerized Maintenance Management Software – systém pro prediktivní údržbu a technickou diagnostiku

Obrázek 1 – stupeň naplnění COBIE databáze

Obrázek 2 – vztah hodnoty dokumentace k fázím projektu; Eastman, Chuck, Teicholz, Paul and Liston, Kathleen. BIM Handbook: A Guide to Building Information Modeling for Owners, Managers, Designers, Engineers and Contractors. 2011. 978-0-470-54137-1

Cesta městem

Ing. arch. Jana Zdráhalová, PhD.

Prostor města a organizace jeho částí je předmětem zájmu architektů i urbanistů. Mezi autory, kteří významně ovlivnili diskurz o struktuře města, patří Kevin Lynch (Lynch, 1997). V knize *The Image of the City*, na základě terénního průzkumu a rozhovorů s obyvateli centrálních částí 3 amerických měst Bostonu, Los Angeles a New Jersey, definuje 5 prvků, kterými člověk strukturuje prostředí kolem sebe. Jsou jimi cesty, okraje, oblasti, uzly a významné prvky. Tato kategorizace výrazně ovlivnila přístup ke studiu mentální organizace prostoru a je široce používána v teoretických i praktických úlohách. Lynch zavádí pojmy *imageability* a *legibility*. *Imageability* lze popsat jako schopnost objektu odlišit se od okolí a vytvořit v mysli člověka silný obraz prostředí. Závisí na vizuálních vlastnostech objektů, jako je barva, tvar nebo světlo. *Legibility*, tedy čitelnost, definuje Lynch jako snadnost, s jakou lze rozpoznat jednotlivé části města a sestavit je do logického celku. Opírá se přitom o fenomenologický přístup.

Fyzické prostředí umožňuje, vyžaduje, zabraňuje nebo podporuje jisté chování. Děje se tak smyslovým vnímáním (co je možné vidět), upoutáním pozornosti (na co se díváme, co slyšíme), zapamatovatelností (co si pamatujeme), náladou, kterou v nás prostředí vytváří, symboly, kterými sděluje, jak se máme chovat nebo přítomností lidí, hlukem, očním kontaktem atd. (Montello, 2007). Vnímání prostředí je ovlivněno i smyslovou vybaveností lidí a kulturním prostředím, hodnotami a ideály lidí. (Rapoport, 1971) například uvádí schopnost australských domorodců vidět a vnímat krajinu pomocí mýtických postav a symbolů. Pro Evropana je stejná krajina jednotvárná a prázdná.

Obor, který se zabývá vztahem mezi prostředím a lidským vnímáním, chováním a prožíváním je environmentální psychologie (Tuan, 1977; Whyte, 1980; Rapoport, 1982). Tento vztah sleduje pomocí experimentů, kde hodnotí a srovnává reakce lidí na různé formy prostředí. Komplexnost, složitost a celistvost prostředí však není formálně měřena nebo podrobně analyzována. Z tohoto pohledu je průlomová teorie Space syntax, která strukturu prostoru objektivně zachycuje (Hillier a Hanson, 1984; Hillier a Iida, 2005). Tato metodika převádí urbánní prostory měst do axiálních map, které reprezentují linie viditelnosti nebo také trasy možného pohybu v území. Mapy dále analyzuje pomocí teorie grafů. Ve struktuře prostoru jsou navíc podle autorů „vepsané“ sociální vztahy ve společnosti – proto se kniha, která teorii Space

syntax představuje, nazývá Social Logic of Space (Hillier a Hanson 1984). Podle Hilliera a Hanson tak konfigurace prostředí pomáhá vysvětlit řadu psychologických nebo behaviorálních jevů jako například, jak lidi vnímají místo, kudy nejraději chodí nebo čeho si na prostředí všimnou a co si zapamatují (Montello, 2007). Oproti Lynchovi používá Hillier termín *intelligibility*, který definuje jako schopnost určit strukturu celku na základě pochopení lokálních strukturálních vlastností. Nicméně Space syntax při reprezentaci prostředí do axiálních map, vynechává celou řadu charakteristik prostředí, které se na základě výsledků environmentální psychologie zdají významné. Patří mezi ně například metrická vzdálenost, barva, textura povrchů, význam objektů atd. Předkládaná práce hledá souvislosti mezi objektivním popisem prostoru metodou Space syntax a fenomenologickým přístupem, tak jak ho zavádí Kevin Lynch.

Teoretický rámec

Prostředí, které nás obklopuje, si každý jednatel ukládá do paměti. Vytváří si tak kognitivní mapu (cognitive map) (Tolman, 1948) nebo také vnitřní prostorovou reprezentaci reálného prostředí (internal spatial representation) (Golledge, 1999). Při tvorbě kognitivní mapy člověk zaznamenává výrazné a významné informace o prostředí do jedinečných mentálních schémat a obrazů.

Na tvorbu kognitivních map má vliv celá řada faktorů. Jsou to obeznámenost dotazovaného člověka s daným místem, věk, smyslová vybavenost, způsob pohybu územím a v neposlední řadě momentální rozpoložení dotazovaného.

Podle Lynche se na vytvoření obrazu prostředí *imageability* podílejí tři hlavní komponenty: identita, struktura a význam. Identita může být tvořena jakoukoliv vlastností, kterou se daný objekt odlišuje od okolí, například barva, tvar, velikost atd. Strukturu chápe Lynch jako rozmístění objektů v prostoru. Významem rozumí praktický nebo citový vztah předmětu k uživateli. (Lynch, 2000, s. 8).

Otázkou významu objektů při popisu území se zabývají Harrison a Howard (1972). Jejich práce ověřuje hypotézu, že význam hraje při utváření mentálních map prostředí velice důležitou roli. Ve své studii v Denveru, Colorado zkoumali, čeho si lidé na svém okolí nejvíce všimají a podle jakých kritérií prostředí člení. Zjistili, že při vytváření obrazů města je pro lidi důležité zejména umístění objektů ve struktuře uliční sítě a význam objektů. Mnoho respondentů popisovalo své okolí hlavně pomocí funkční náplně a estetickým kvalitám věnovali podstatně

méně pozornosti. Vzhled nebo strukturální vlastnosti jsou významně zmiňovány jen u monumentů.

Studie (Long, Baran a Moore, 2007) řeší podobnou úlohu. Sleduje, jak souvisí poloha objektů v městské struktuře s tím, zda lidé tyto objekty označí při popisu cesty daným územím jako významné body. Autoři studie docházejí k závěru, že domy, které leží na prostorově integrovaném místě, tedy například na křížení ulic nebo na rušných ulicích, jsou s větší pravděpodobností označeny jako dominanty než domy, které se nacházejí na méně integrovaném místě. Vnímání dominant tak souvisí jak s vlastnostmi samotných objektů, kterými se liší od okolí, tak s jejich polohou v rámci struktury uliční sítě. K obdobnému závěru dochází i (Belir a Onder, 2013) při hodnocení pohybu lidí se zrakovou poruchou v obchodních pasážích.

Vytvořená kognitivní mapa slouží pro určení vlastní polohy v terénu, pro pohyb územím nebo k sdílení prostorových znalostí s dalšími lidmi (Golledge, 1999).

Wayfinding

Pro zachycení prostředí a vytvoření jeho kognitivní mapy využívá tato studie pěší pohyb obyvatel územím. Hledání trasy mezi dvěma body v prostoru se označuje pojmem wayfinding. Tento termín není v literatuře definován jednoznačně, ale liší se podle kontextu a úloh, ve kterých je používán.

Způsobem hledání cesty v prostředí (wayfinding) se zabývají Lynch (1997), Golledge (1999) i Emo, Holscher, Wiener a Dalton (2012). Posledně jmenovaní pracují s metodou Space syntax. Arthur a Passiniho (1992) definují wayfinding jako tři na sobě závislé procesy: rozhodnutí, provedení rozhodnutí a zpracování informací. Poslední fráze „zpracování informací“ zahrnuje i perceptuální a kognitivní kritéria.

Tato studie se snaží odhalit váhu kognitivních vlivů na wayfinding, proto vychází z přístupu Artura a Passiniho.

Cíl práce

Předkládaná práce má za cíl porovnat objektivní popis a subjektivní obraz stejného území vytvořený jeho uživateli a zjistit, kde se jejich výsledky rozcházejí, případně doplňují. Tím

chceme přispět k prohloubení znalostí toho, jak prostorové vlastnosti prostředí ovlivňují vnímání prostředí a pohyb lidí v něm.

Experiment, který by tyto vlastnosti měl objasnit, zjišťuje a hodnotí, jakou trasu si lidé zvolí pro cestu mezi zadaným výchozím místem (nádraží Radotín) a cílovým místem (svým domovem), a jaká místa, domy, informace využijí pro popis této cesty. Prostorová analýza cesty a okolního území a analýza rozhovorů by měla určit ty vlastnosti prostoru, které jsou pro člověka při pohybu územím zásadní.

Metodika práce

Metodika výzkumu kombinuje dva základní přístupy, objektivní prostorovou analýzu a hodnocení prostředí samotnými uživateli. Prostorová analýza využívá teorii Space syntax. Pro každý segment uliční sítě řešeného území je vypočítaná *integrační hodnota a konektivita*, pro celé území je vytvořena *mapa viditelnosti* (visibility graph analysis) (Hillier a Iida, 2005). Hodnocení prostředí uživateli využívá metody environmentální psychologie (Montello, 2007). Účastníci experimentu verbálně popisují řešení dvou úkolů. První úkol zní: „Popište cestu z vlakového nádraží Radotín k sobě domů člověku, který tuto lokalitu nezná a jde k vám poprvé“. Druhý úkol zní: „Popište tuto cestu co nejdětailněji, zaznamenejte vše, co si vybavujete“. Druhý úkol nemá za cíl navigaci, ale vede k detailnímu popisu území. Experimentu se v pilotní fázi zúčastnilo 9 lidí. Při zodpovězení prvního úkolu předpokládáme, že respondenti definují základní, nejdůležitější dominanty v území. Pomocí podrobnějšího popisu v druhém úkolu pojmenují subdominanty. Cílem uvedených úkolů je určení charakteristik vybraných dominant a subdominant.

Kvalitativní povaha rozhovorů umožnila využít informace získané z rozhovorů a vhodně doplnit skupinu respondentů. Po prvních výsledcích byli respondenti rozděleni na obyvatele se silnými sociálními vazbami v řešeném území a na uživatele, kteří území občas využívají, ale mají zde minimální společenské kontakty. Vytvoření těchto dvou skupin následně umožnilo sledovat závislost sociálního zapojení obyvatel na způsob popisu trasy mezi nádražím a cílem.

Případová studie

Experiment se uskutečnil v městské části Praze 16, Radotíně [obr. 1]. Radotín leží na levém břehu řeky Berounky nedaleko soutoku s Vltavou. Rovnoběžně s řekou prochází

železnice. Výraznou roli zde hraje morfologie terénu, který se od Berounky a železnice zvedá na sever a tvoří výrazný svah. Velká část rodinných domů je usazena v kopci, ulice vedou často buď po vrstevnici nebo kolmo na ni a jsou v některých místech poměrně příkré.

První skupina vybraných respondentů byli obyvatelé malé oblasti, která obsahuje přibližně 30 domů [obr. 2]. Důsledkem tohoto omezení je, že všichni respondenti při překonání trasy volí cestu ve stejném prostředí [obr. 3]. V další fázi byli osloveni i respondenti, kteří v prostředí přímo nebydlí, ale občas ho využívají, například příbuzní nebo známí. Cílem tohoto rozšíření je sledovat vliv sociálních vazeb na způsob popisu území. Lze předpokládat, že první skupina má vybudované sociální vazby v prostředí, zatímco druhá ne.

Koncové body trasy, kterou mají dotazovaní obyvatelé popsat, mají následující polohu: nádraží leží ve střední části Radotína, cílové domy respondentů leží na jižním svahu nad železnicí. Vzdušná vzdálenost mezi nádražím a středem vybrané oblasti je přibližně 1000 metrů, skutečná vzdálenost po ulicích je přibližně 1500 metrů.

Předběžné výsledky a diskuse

Při zodpovězení první otázky, tedy: „Popište cestu z vlakového nádraží Radotín k sobě domů člověku, který to v Radotíně nezná a jde k vám poprvé“, si všichni respondenti vybrali přibližně stejnou trasu. Základní významné body byly rovněž totožné. Byly to podchod, sokolovna, hřiště u sokolovny [obr. 4] a prodejna kol. Respondenti při popisu cesty využívali jak topografické vlastnosti cesty, tak morfologii terénu, například „*od sokolovny nahoru po hlavní ulici*” nebo „*směrem nahoru k lyžařskému a cyklo servisu*”.

Při detailním popisu území, tedy v odpovědi na otázku: „Popište tuto cestu co nejdetailněji, zaznamenejte vše, co si vybavujete“, uváděli respondenti větší škálu odpovědí. Zmiňovali vlastnosti jako štěkot psa, zpěv ptáků, květiny v zahradách, sportovní aktivitu na hřišti u sokolovny, venkovní posezení u restaurace v sokolovně: „*... když třeba je tam trénink, tak se tam člověk podívá, koukne tam nebo když v sokolovně sedí lidé venku, tak se tam člověk taky otočí, kouká, protože tady se lidé znají, tak tam vidíš třeba někde známé tváře...*”. Dále uváděli velkou opěrnou zeď, masážní salón, autobusovou zastávku, bytové domy nebo dlážděný povrch vozovky: „*... potom ty kostky, co vedou do kopce, protože i když jedeš na kole nebo autem, tak ať chceš nebo nechceš, tak to vnímáš...*”.

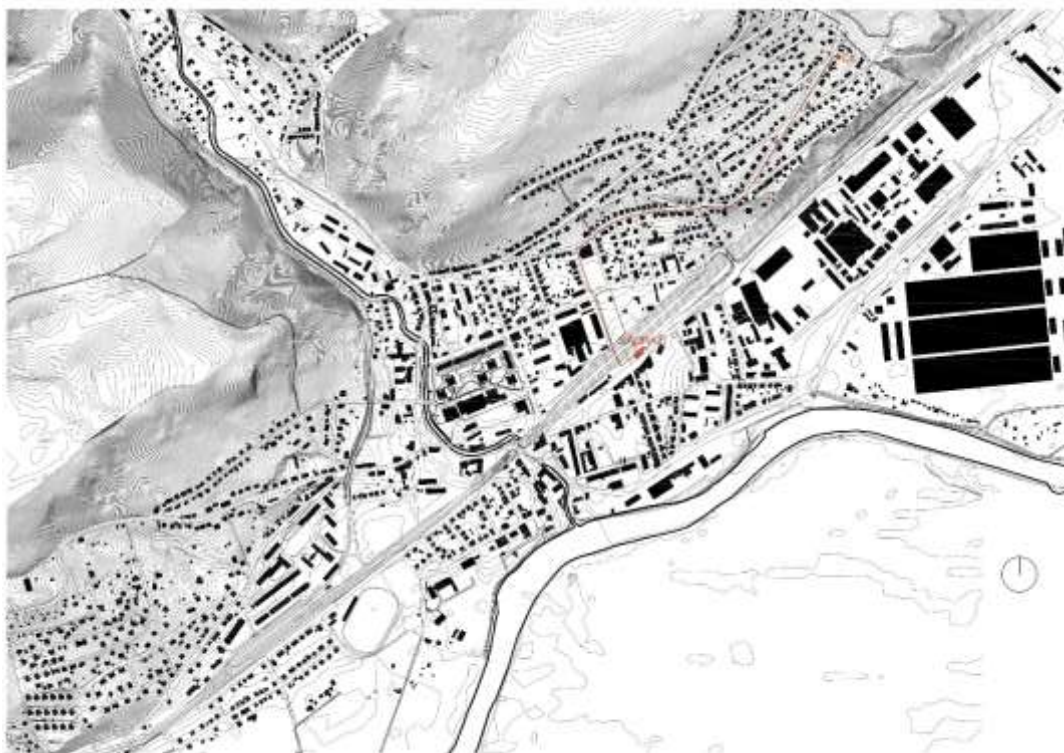
Dosavadní výsledky naznačují rozdíl v odpovědích na druhou otázku mezi respondenty, kteří si v místě vytvořili sociální vazby, protože zde dlouho bydlí a mezi lidmi, kteří území znají, ale využívají ho jen občasně a nejsou s ním nijak sociálně svázání. Respondenti se sociálními vazbami v území preferují při popisu významy, které se váží k fyzickému místu: „... jdu dál podél Pepy... „, nebo „... tam je ten dům, co s nimi moje tchýně kamarádila... “, zatímco respondenti bez sociálních vazeb v území využívají prostorových vlastností prostředí.

Vzhledem k tomu, že experiment je v počáteční fázi, bude další pozornost věnována sběru rozhovorů, detailním prostorovým analýzám území a průběžnému vyhodnocování získaných dat.

Poděkování:

Text vznikl v rámci postdoktorandského výzkumu s názvem Sémantická analýza městského prostředí, registrační číslo P104-11-P526, s finanční podporou Grantové agentury ČR.

Obrázky:

[obr. 1] Mapa Radotína, červeně vyznačená jedna z popisovaných tras

[obr. 2] Jeden z cílových domů

[obr. 3] Řešené území

[obr. 4] Sokolovna a hřiště

Reference

- Arthur P., Passini R. (1992). *Wayfinding: People, Signs and Architecture*. New York, McGrawHill Publishing Company.
- Belir O., Onder D. E. (2013). *Accessibility in Public Spaces: Spatial legibility for visually impaired people*. Proceedings of the Ninth International Space Syntax Symposium. Edited by Y O Kim, H T Park and K W Seo, Seoul: Sejong University, 2013.
- Emo B., Holscher Ch., Wiener J. M., Dalton R. C. (2012). *Wayfinding and Spatial Configuration: Evidence from Street Corners*, paper ref # 8098 Proceedings: Eighth International Space Syntax Symposium Edited by M. Greene, J. Reyes and A. Castro. Santiago de Chile: PUC.
- Golledge R. G. (1999). *Wayfinding Behavior. Cognitive Mapping and Other Spatial Processes*. The Johns Hopkins University Press. Baltimore and London.
- Harrison J. D., Howard W. A. (1972). *The role of meaning in the urban image*. *Environment and Behaviour*. vol. 4, No. 4 (Dec), s. 389-411.
- Hillier B., Hanson J. (1984). *The Social Logis of Space*, Cambridge University Press.
- Hillier, B., & Iida, S. (2005). *Network and psychological effects in urban movement*. *LNCS*, 3693, 475-490.
- Long Y., Baran P. K., Moore R. (2007). *The Role of Space Syntax in Spatial Cognition: evidence from urban China*. Proceedings, 6th International Space Syntax Symposium, İstanbul, 2007.
- Lynch, Kevin. (1997). *The Image of the City*. London: The Mit Pres.
- Montello D. R. (2007). *The Contribution of Space Syntax to a Comprehensive Theory of Environmental Psychology*, University of California, Santa Barbara, USA.
- Rapoport A. (1971). *Australian Aborigines and the definition of space*.
- Rapoport, A. (1982). *The Meaning of the Built Environment: A Nonverbal Communication Approach*, Sage, Beverley Hills.
- Tolman, E. (1948). *Cognitive maps in rats and men*. *Psychological Review*.
- Tuan, Y.F. (1977). *Space and Place; The Perspective of Experience*. University of Minnesota Press, Mineapolis, MN.
- Whyte W. H. (1980). *The Social Life of Small Urban Spaces*, Washington, D.C.: The Conservation Foundation.

Nerealizované projekty pro Prahu za první republiky – vize československého parlamentu

Ing. arch. Mgr. Klára Brůhová

Období vzniku první republiky znamenalo pro Prahu jako hlavní město nového samostatného státu řadu správních a v návaznosti také stavebních a urbanistických změn. Jedním z klíčových momentů nové doby z hlediska architektury a utváření města byla zvýšená potřeba nových institucí nezbytných pro fungování samostatného státu. Vedle velvyslanectví či ministerstev to byl zejména parlament, jako objekt nejvyšší důležitosti. V této souvislosti je na místě podotknout, že požadavek nových vládních a správních objektů nebyl veden pouze nedostatkem prostor a tedy potřebou nových kancelářských ploch. Důležitým aspektem těchto plánovaných staveb, a parlamentu zejména, byla jejich symbolická role a reprezentativní úloha v obraze Prahy. Důraz byl kladen pochopitelně i na vhodné umístění objektů a z toho důvodu byla vyhledávána místa v těsné blízkosti centra, z dálky viditelná, či v pohledové návaznosti na stávající pražské dominanty.

Esenci touhy po reprezentaci ztělesňovaly například těsně po převratu publikované projekty Antonína Balšánka nebo Václava Roštlapila. Balšánek přišel s několika odvážnými návrhy, mimo jiné s myšlenkou situování nové dominanty československého parlamentu, majestátní budovy s výraznou kopulí, na zelený svah Petřína do blízkosti Hradčan [obr. 1]. Nový objekt parlamentu se měl tímto způsobem uplatnit vedle kopule svatomikulášské, věže svatovítské i hradčanského panoramatu a symbolicky se tak připojit k těmto historickým dominantám.¹² Druhou možností pro umístění parlamentu viděl Balšánek na Klárově nebo v zahradě Anglických panen.¹³ V architektonických vizích mělo být celé malostranské předmostí Mánesova mostu přeprojektováno do podoby nového reprezentativního náměstí s komplexem státních budov – několika ministerstev a sněmovny [obr. 2, 3, 4]. Věren své pověstné pílí, vypracoval Balšánek tuto ideu v několika variantách.¹⁴ Sněmovna měla být však vždy objektem ústředním, jasně zřetelným na pozadí hradčanského panoramatu.

Obdobně si počínal také Václav Roštlapil, který navrhoval tři nová ministerstva a samostatnou sněmovní budovu ve spojení se Strakovou akademií (kterou mimochodem dříve sám projektoval). Ze solitérního objektu akademie se tak měl stát celý ansámbl nového nábřeží s monumentálními budovami, sady a náměstími [obr. 5, 6]. Takto koncipované pobřeží plánoval

---

¹² Antonín Balšánek, Studie o Velké Praze, *Architektonický obzor*, 1920, s. 29.

¹³ Dnešní Vojanovy sady.

¹⁴ Antonín Balšánek, Vylidňování Malé Strany a nutnost staveb veřejných, Praha 1909, s. 11-16.

architekt prodloužit až na Kampu, kde do budoucna předpokládal realizaci dalších reprezentativních budov v sadech.¹⁵

Ke zmíněným projektům nicméně nutno dodat, že se z velké většiny jednalo o návrhy vytažené tak říkajíc z šuplíku, tedy o projekty, na kterých zmínění architekti pracovali již před několika lety či dokonce desetiletími.¹⁶ Tato časová prodleva se pochopitelně projevila na vizuálním účinku projektů – ať už, co se týče architektonického stylu již překonaného historismu, či poměrně značné dávky patosu. Dalším úskalím návrhů byla jejich relativně velká nešetrnost k historické zástavbě a markantní zásah do obrazu města. Zejména pak do panoramatu Hradčan, kterého si jak odborníci, tak Pražané začínali čím dál tím více vážit. Z těchto důvodů se Roštlapilovy ani Balšánkovy vize na počátku dvacátých let 20. století nesetkaly s příliš kladnou odezvou. Všeobecný názor pregnantně vyjádřil Bohumil Hübschmann na stránkách časopisu *Styl*, když o zmíněných projektech napsal: „*Jsou to návrhy svědčící buď o nedostatečné představě autorů, či jejich úplné necitelnosti (...) k Praze, nebo nejméně jsou důkazem, kam až, do jakých neuvěřitelných konců může zavésti architekta snaha, vedená jinými popudy než uměleckými! Zaslepení touhou doby po apotheose osvobození, tak silnou, že nerozeznávají dosti, kde jest položena mez umělecké možnosti, a kde jejím překročením dostaví se domýšlivá bezohlednost, ba surovost.*“¹⁷

Nesouhlas s projekty Antonína Balšánka a jeho kolegů ale samozřejmě neznamenal, že by se česká architektonická scéna vzdala tužeb na vytvoření nového reprezentativního komplexu, nejlépe celé vládní čtvrti. Odborníci pouze začali hledat méně historicky či pohledově choulostivá místa. Poměrně vřele přijímaná lokalita byla také záhy objevena. Stalo se tak prostřednictvím soutěže na regulační plán severozápadního sektoru Velké Prahy, jejíž součástí byl právě požadavek nalézt vhodné místo pro několik důležitých veřejných objektů včetně budovy parlamentu.¹⁸ Zkráceně se konkurenci, kterou v roce 1920 vypsala Státní regulační komise, říkalo „Letenská“. Důvodem byla skutečnost, že jedním z klíčových prostorů, jejichž regulaci měla přinést, byla Letenská pláň. A právě na ni umístili nový objekt parlamentu nezávisle na sobě všichni soutěžící. Došlo tedy k nebývalému konsenzu. Nicméně nebylo divu. Lokalita Letné skýtala potenciál jisté monumentality a územní i pohledové dominance

¹⁵ Václav Roštlapil, Spojení nové sněmovny se Strakovou akademií v zemský dům, *Architektonický obzor*, 1919, s. 4-5. Václav Roštlapil, Návrh na úpravu malostranského nábreží od Čechova mostu k mostu Karlovu, *Architektonický obzor*, 1919, s. 33.

¹⁶ Antonín Balšánek se projekty pro Malou Stranu velmi zevrubně zabýval už od roku 1900, kdy vyhrál soutěž na úpravu Malé Strany.

¹⁷ Bohumil Hübschmann, Hradčanský obraz a sněmovna, *Styl*, 1920-21, s. 48-49.

¹⁸ Soutěže vypsané, *Styl*, 1921-22, s. 79. Různé zprávy, *Architektonický obzor*, 1920, s. 61.

vyvýšeného plateau nad městem a zároveň se zde uplatňovala symbolika blízkosti Hradčan, tedy vizuální souvislosti Pražského Hradu - dávného sídla českých králů a nyní demokratického presidenta jako jedné části pandánu a nově plánovaných institucí moci vládní a exekutivní coby části druhé. Kromě toho nebyly podle dobových mínění Hradčany tak blízko, aby nově projektovaná letenská zástavba nějak zásadně narušovala jejich obraz.

Většina zúčastněných architektů rozkreslila na Letnou celou vládní čtvrť, tedy komplex vládních budov, ústředních úřadů a administrativních objektů, jejichž dominantou se měl stát nový parlament [obr. 7, 8, 9, 10, 11]. Ačkoliv soutěž vyhráli architekti František Vahala a Vratislav Lhota,¹⁹ co se týče parlamentu, do oficiálního úředního projektu byla vtělena situace mající blíže k ideji Bohumila Hübschmanna, jenž tento důležitý objekt situoval do polohy nad Štefáníkův most, podélně s okrajem pláň [obr. 12].²⁰ Architekt svou vizi obhajoval takto: „Umístění v prospektu třídy revoluční jest na rozhraní vnitřního města (...), na okraji pláň s pohledem do vnitřní Prahy k jihu, se zrcadlem Vltavy u paty, v posici vrcholové vzdor tomu však hradu nesoutěžící v bodě, kde pláň končí také směrem k východu, odkudž z celého libeňského oblouku vltavského přijímá silhouetovou funkci takovou, jakou má hrad pro pohled z mostu Štefáníkova. Kterékoliv jiné postavení při okraji pláň, vyjma polohu nad mostem Čechovým jest situačně nezakotvené. Avšak (...) právě tato poloha soutěžila by hradu nejvíce jak hmotou tak blízkostí. Poloha tato jest proto vyloučena.“²¹ Opět je tedy vidět, jak velký důraz byl kladen na vhodné umístění objektu a na jeho estetickou, symbolickou a zejména reprezentativní roli v obraze města.

Výsledný úřední projekt včetně umístění parlamentu [obr. 13, 14] potvrdilo dne 14. července 1924 ministerstvo veřejných prací a mohlo se tak zdát, že se celá situace chýlí ke zdárnému konci.²² V tomto okamžiku se však do debaty vložila „druhá strana“, totiž předsednictvo sněmoven, jako budoucí uživatel objektu. Předsednictvo se velmi důrazně postavilo proti nastíněnému řešení, neboť, jak uvedlo ve svém prohlášení, lokalitu na Letné nad Štefáníkovým mostem shledalo jako místo „nevhodné“, málo reprezentativní a „rozlohou plochy nevyhovující“. Z vlastní iniciativy pak navrhlo místa jako vrchol Petřína, Malá Strana, Vyšehrad nebo Střelecký ostrov.²³ Tímto krokem do jednání vneslo spíše zmatek, neboť znovuoživilo debaty o územích již dříve pro tento účel zkoumaných a následně zamítnutých.

¹⁹ K projektům soutěže na regulaci Letné a okolí hradu, *Styl*, 1921-22, s. 35-36.

²⁰ K projektům soutěže na regulaci Letné a okolí hradu, *Styl*, 1921-22, s. 38.

²¹ Bohumil Hübschmann, Letná, *Styl*, 1922-23, s. 163.

²² Schvalovací dekret min. Veřejných prací přehledného regulačního a zastavovacího plánu Letné, *Architekt SIA*, 1924, s. 104-107. Letenská otázka zásadně rozřešena, *Styl*, 1924-25, s. 87-89.

²³ Kde bude státi nová sněmovní budova?, *Styl*, 1924-25, s. 127-128.

Za Státní regulační komisi se debaty opět ujal výřečný Bohumil Hübschmann, který se pokusil na stránkách *Stylu* vše uvést na pravou míru.²⁴ Zejména apeloval na nutnost rozlišovat otázku konkrétního stavebního programu, kterou je s uživatelem, tedy správou sněmovních budov nutné konzultovat, a v jejímž rámci by tedy architekt měl plně spolupracovat se zadavatelem, od otázky umístění objektu parlamentu v městském panoramatu, jež by podle Hübschmannova mínění měla být doménou znalců v oboru stavebního a výtvarného vybudování Prahy, tedy tvůrců, nikoliv budoucích uživatelů. Ačkoliv toto stanovisko znělo poměrně logicky, sněmovna se nechtěla práva rozhodnout o budoucím umístění objektu vzdát. Z toho důvodu se znovu naplno rozhořely debaty o problému mnohými považovaném již pro jednu za vyřešený. Diskuse vyvrcholily v roce 1928 respektive 1929, kdy byly vypsány hned dvě soutěže.²⁵ První z konkurencí, „Soutěž na zastavovací plán Letné“, měla dořešit problém umístění parlamentu na Letné, regulaci této části města a konkrétní podobu budovy. Tato soutěž byla vypsána Státní regulační komisí.²⁶ Druhá, politicky, tedy zadavatelem, poněkud vynucená konkurence se nazývala „Ideová soutěž na vyhledání místa pro budovu poslanecké sněmovny a senátu“ a byla vypsána předsednictvem poslanecké sněmovny a senátu. Soutěžícím kladla za úkol nalézt nové místo pro objekt parlamentu, avšak s podmínkou, aby lokalitu pro nový parlament hledali pouze ve vnitřním městě, ideálně na Malé Straně, Starém nebo Novém Městě. Tedy mimo Letnou.²⁷

Obě soutěže si tak značně protiřečily. To, co měly společné, bylo zadání programu parlamentní budovy, které vycházelo z požadavků budoucího uživatele a bylo poměrně megalomanské. Nová parlamentní budova totiž měla čítat 37.000 m², což by překonalo nejen parlament londýnský či washingtonský, ale například i palác Společnosti národů, na který byla v nedávné době rovněž vypsána soutěž a jehož výměra neměla přesáhnout 6.000 m². Takové zadání bylo složité umístit i na velkou plochu letenské pláně, natož do historického centra.

Z letenských konkurentů byl nakonec nejlépe ohodnocen návrh Josefa Štěpánka,²⁸ který přišel s ideou parlamentní budovy nad Čechovým mostem, tedy o něco blíže Hradčanům. Vzhledem k proponovanému podélnému a nízkému tvaru objektu by se však zřejmě nejednalo o nijak zásadní změnu panoramatu [**obr. 15, 16**], a projekt tak byl porotou poměrně vřele přijat. Druhou cenu obdržel Jaromír Krejcar se svým návrhem jednoduchého racionálního urbanismu

²⁴ Bohumil Hübschmann, Umístění parlamentu, *Styl*, 1924-25, s. 151-152.

²⁵ Jednání bylo nadto urychleno desetiletým výročím Československé republiky, pokud by toto výročí nenastalo, možná by se debatovalo ještě déle.

²⁶ Novostavba parlamentní budovy a letenská soutěž, *Styl*, 1927-28, s. 71.

²⁷ Adolf Benš, K ideové soutěži na vyhledání místa pro budovu poslanecké sněmovny a senátu, *Stavitel*, 1930, s. 5. K výsledku soutěže na umístění sněmovny a senátu N. S. v Praze, *Styl*, 1928-29, s. 177.

²⁸ Josef Štěpánek, Průvodní zpráva hesla „Zelený čtverec“, *Stavitel*, 1929, s. 19-20.

státních úřadů koncipovaných v pokrokovém funkcionalistickém stylu.²⁹ Tutéž podobu a urbanistickou logiku měl mít i parlament, tentokráte umístěný nad mostem Štefánikovým [obr. 17, 18].³⁰

Na prostornou pláň Letné se velký stavební program, jak je vidět, vešel. Složitější situace nicméně nastala v centru města, tedy v rámci druhé vypsání konkurence. Někteří soutěžící se sice snažili vyřešit zadání šalamounsky – jednu komoru ponechat v Rudolfinu a hledat místo pouze pro druhou. I tak ale na tuto novou budovu zůstal tak velký objem, že jej bylo prakticky nemožné v centru města umístit. Domnívám se, že řada architektů brzy zjistila nesmyslnost snahy o naplnění soutěžního zadání a rozhodla se úlohu pojmout poněkud akademicky. V této souvislosti je vhodné zmínit zejména dva návrhy, které problém řešily výškovou zástavbou. Prvním z těchto projektů byl návrh Kamila Roškota, jenž svůj parlament umístil na předmostí Hlávka mostu³¹, přičemž panoramaticky nejmarkantnějšími prvky komplexu se měly stát dva věžové útvary čnící do výše na pozadí vrchu Vítkova [obr. 19, 20]. Ještě odvážněji si počínal Jan Gillar, který studoval možnost umístění nového osmnáctipatrového parlamentu mezi Karlův most a Národní divadlo. Kromě výstavby samotného parlamentního objektu nadto plánoval asanaci širokého území mezi Bartolomějskou a Anenskou ulicí, které by tak dostalo zcela novou formu [obr. 21, 22].³² Oba zmíněné projekty patřily k relativně kladně hodnoceným, avšak nejednalo se o řešení, která by mohla být doporučena k realizaci. A to i přesto, že návrh Kamila Roškota byl v soutěži dokonce ověřen třetí (nejvyšší udělenou) cenou. Kvality, které byly Roškotovým idejím přičteny se totiž týkaly spíše vize, kterou přinesl z hlediska prostudování možné územní kompozice dané lokality, nikoliv konkrétního návrhu jako takového.

Co se praktických a pro parlament využitelných výsledků týče, přinesla tedy „Ideová soutěž na vyhledání místa pro budovu poslanecké sněmovny a senátu“ svým iniciátorům spíše zklamání. Jak bylo zmíněno, nebyla udělena první ani druhá cena a rozhodnutí poroty tak vyznělo proti umístění objektu na nábřežích nebo ve vnitřním městě. Časopis Styl na to konto přímo napsal, že soutěž pouze potvrdila, co již bylo známo a samozřejmě a „šlo tedy vlastně jen o to, vyčerpát formálně všechny možnosti, které by mohly vést k nalezení místa“. Následně dodal, že „jest více než problematickým, zdali k takovému ověřování evidentních věcí jsou

²⁹ Jaromír Krejcar, Průvodní zpráva hesla „Velká avenue“, *Stavitel*, 1929, s. 21-23.

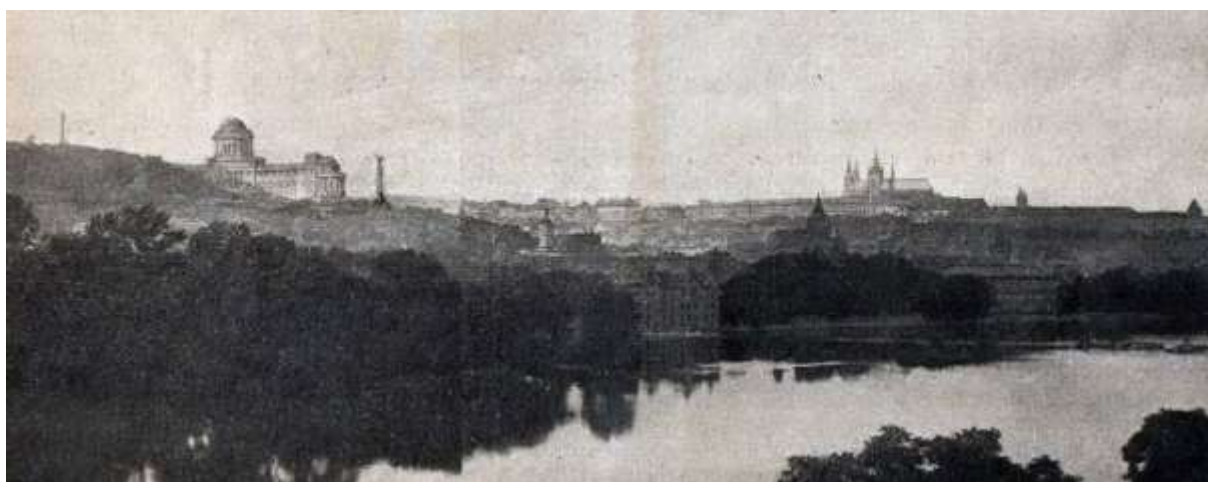
³⁰ Zejména na tomto soutěžním projektu bylo zcela jasně vidět, jak značně pokročila doba, co se týče architektonického stylu i urbanistických zásad.

³¹ Dnes zde stojí hotel Hilton.

³² Adolf Benš, K ideové soutěži na vyhledání místa pro budovy poslanecké sněmovny a senátu, *Stavitel*, 1930, s. 5-11.

určeny soutěže“³³. Dalo by se předpokládat, že po tomto neúspěchu se povolané osoby vrátí k myšlence parlamentu na Letné, avšak to se již nestalo [obr. 23]. S ekonomickou krizí přišly jiné starosti a tak pomalu docházelo k ochabnutí zájmu o parlament i k rozmělnění letenského problému. Mimo jiné vlivem táhlých sporů zadavatele (budoucího uživatele) a tvůrce tak nakonec k výstavbě parlamentu za první republiky vůbec nedošlo a ten celou dobu jejího trvání zůstal ve svém rudolfinském provisoriu.

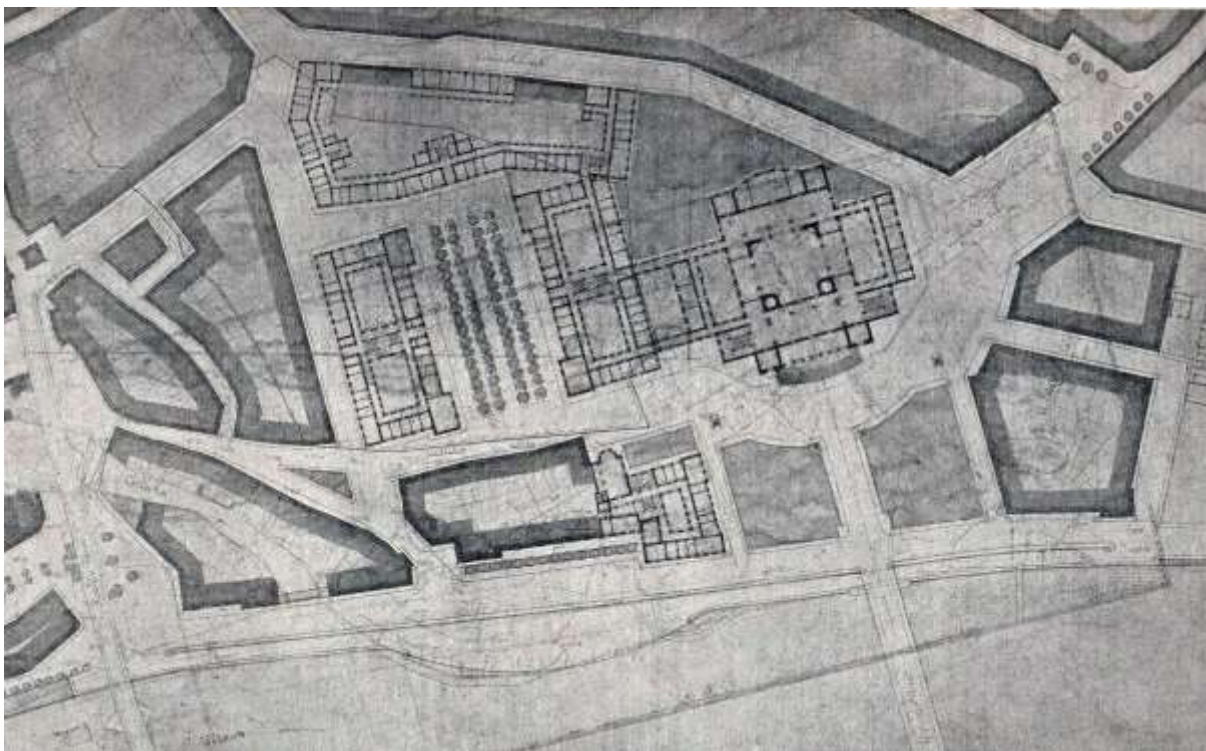
Obrazky:

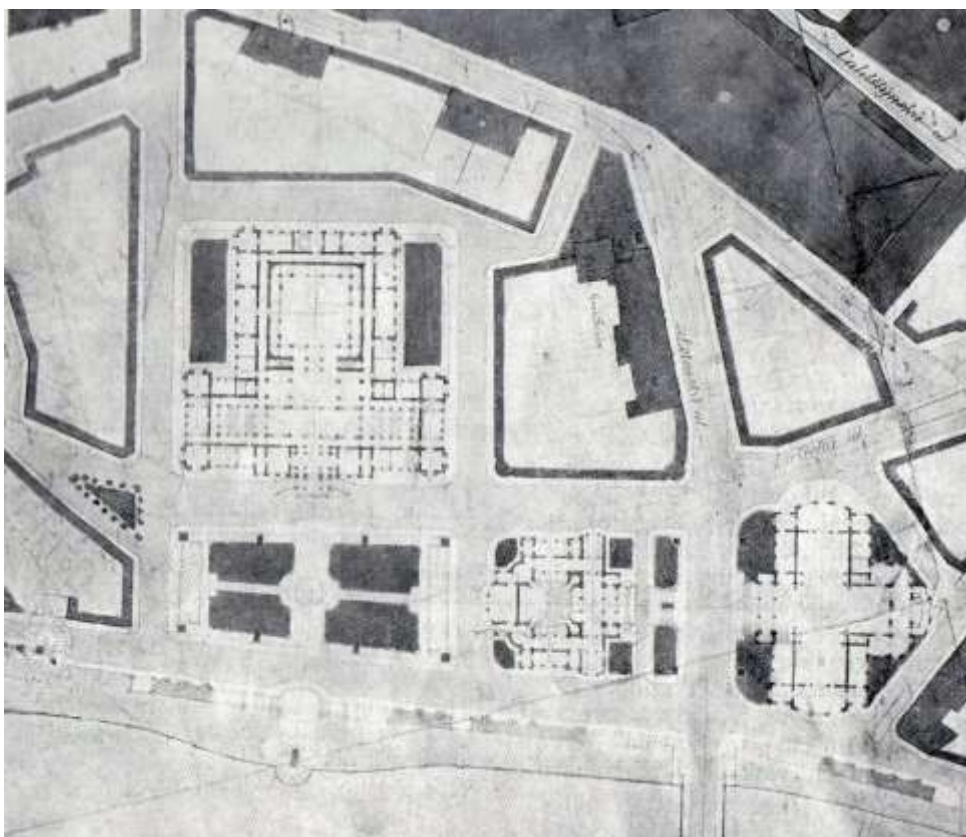
[obr. 1] Antonín Balšánek, návrh parlamentu na Petříně, perspektiva, in: Architektonický obzor, 1919, s. 29.

---

³³ K výsledku soutěže na umístění sněmovny a senátu N. S. v Praze, *Styl*, 1928-29, s. 177.

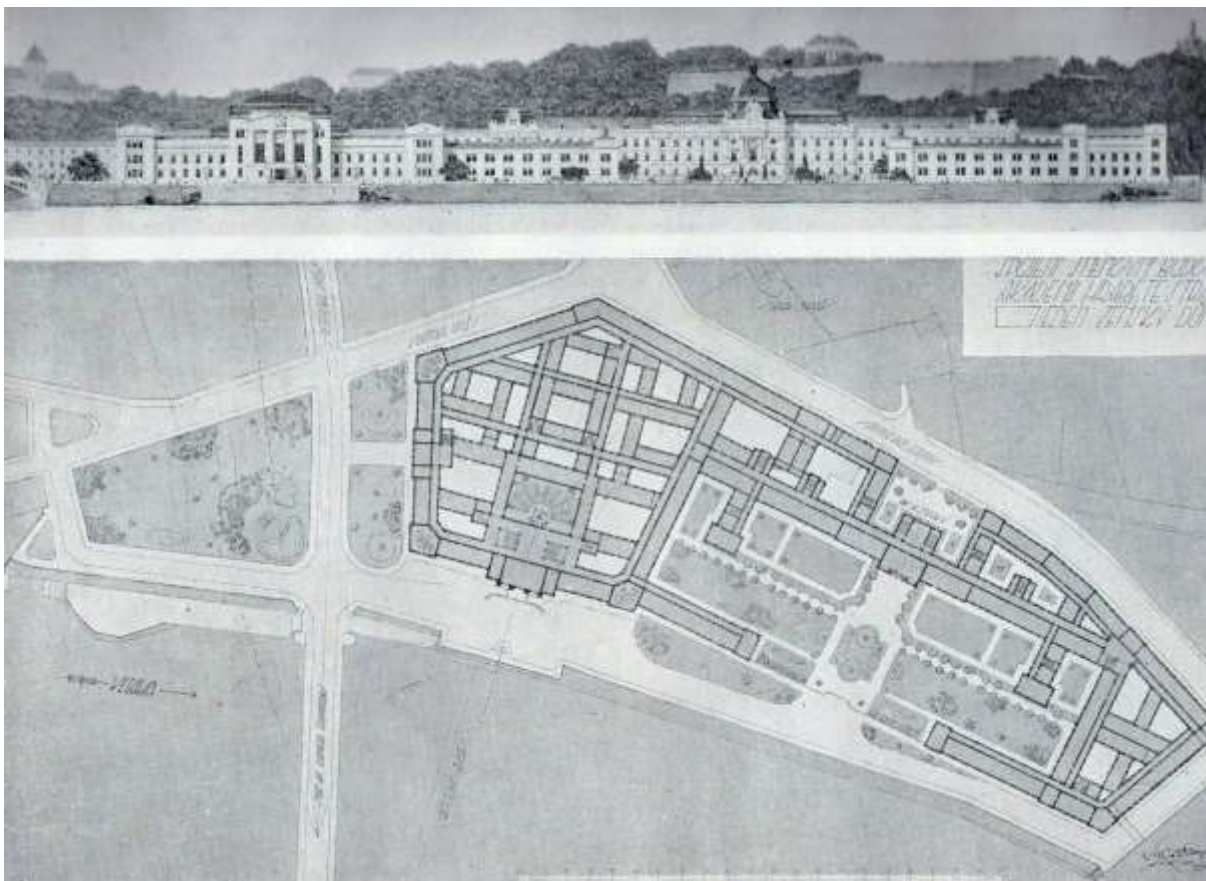
[obr. 2] Antonín Balšánek, návrh parlamentu na Klárově - v ose Máněsova mostu, situace, in: Architektonický obzor, 1919, s. 14.

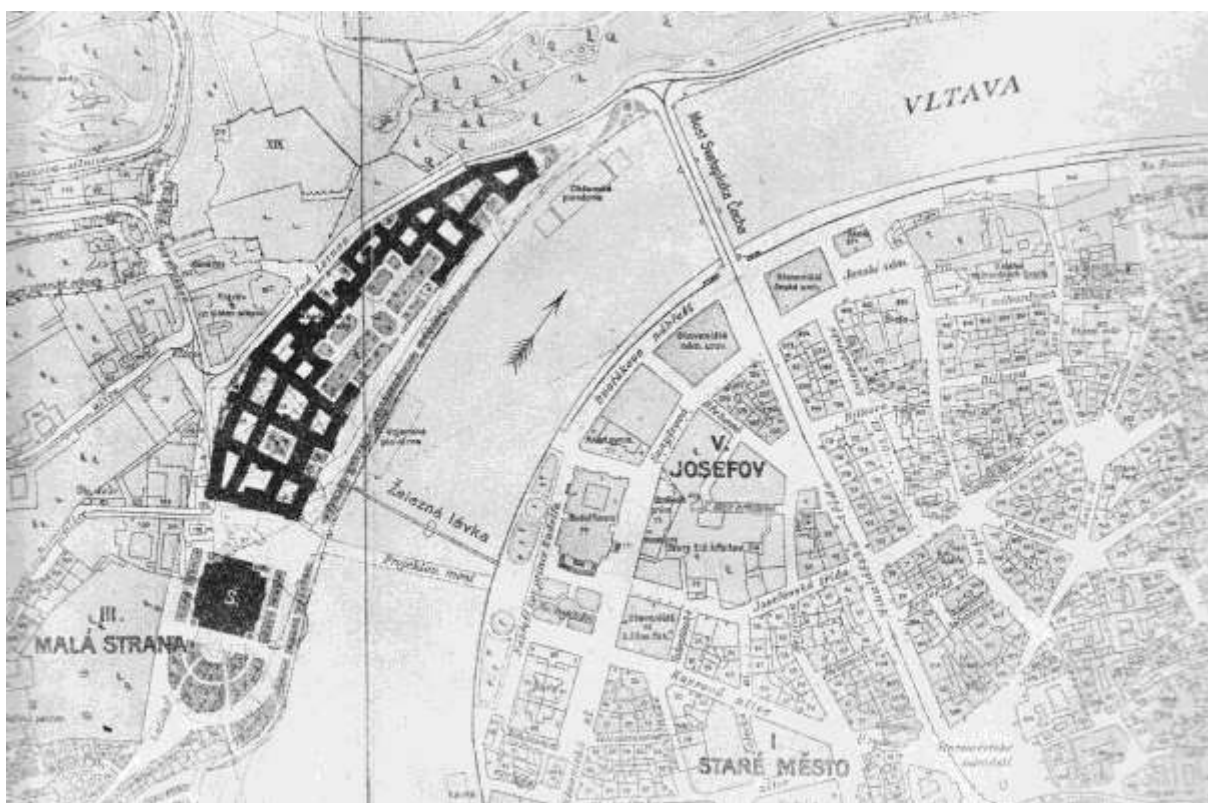
[obr. 3] Antonín Balšánek, návrh parlamentu na Klárově - v Zahradě Anglických panen, situace, in: Architektonický obzor, 1909, s. 9.

[obr. 4] Antonín Balšánek, návrh parlamentu na Klárově - v Zahradě Anglických panen, zákres do fotografie, in: Architektonický obzor, 1909, t. 8.

[obr. 5] Václav Roštlapil, spojení nové sněmovny a Strakovy akademie v „Zemský dům“, pohled a situace, in: Architektonický obzor, 1919, t. 4.

[obr. 6] Václav Roštlapil, spojení nové sněmovny a Strakovy akademie v „Zemský dům“,

pohled a situace, in: Architektonický obzor, 1919, t. 17-18.

[obr. 7] Oldřich Liska, soutěžní projekt z „Letenské soutěže“ v roce 1920, situace, in: Styl, 1921-22, s. 109.

[obr. 8] Oldřich Liska, soutěžní projekt z „Letenské soutěže“ v roce 1920, perspektiva, in: Styl, 1921-22, s. 108.

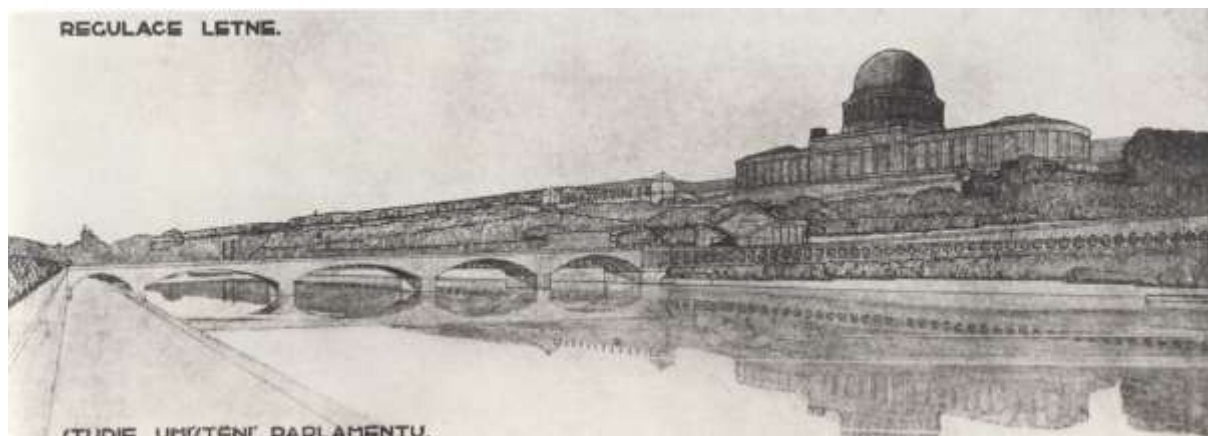
[obr. 9] Antonín Engel, soutěžní projekt z „Letenské soutěže“ v roce 1920, situace, in: Styl, 1921-22, s. XXXVI.

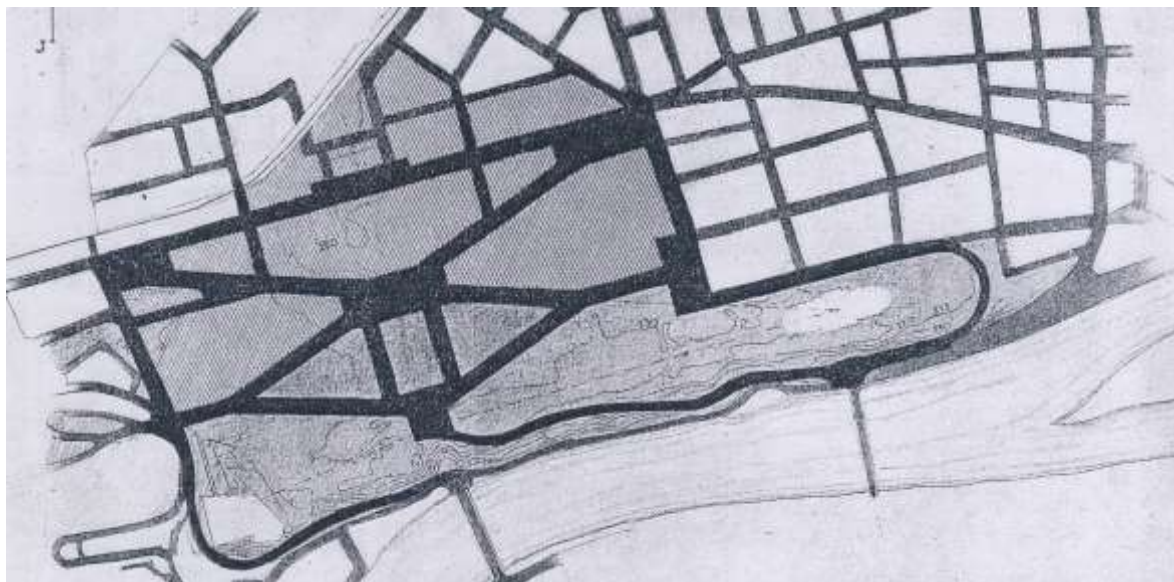
[obr. 10] Max Urban, soutěžní projekt z „Letenské soutěže“ v roce 1920, situace, in: Styl, 1921-22, s. XLI.

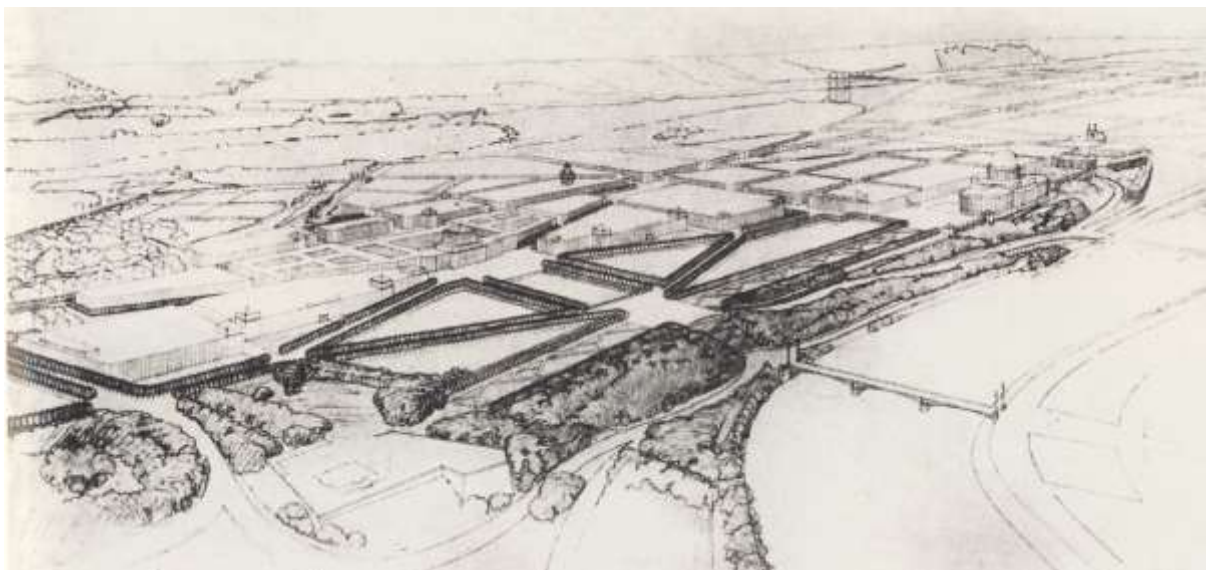
[obr. 11] Max Urban, soutěžní projekt z „Letenské soutěže“ v roce 1920, perspektiva, in: Styl, 1921-22, s. XLI.

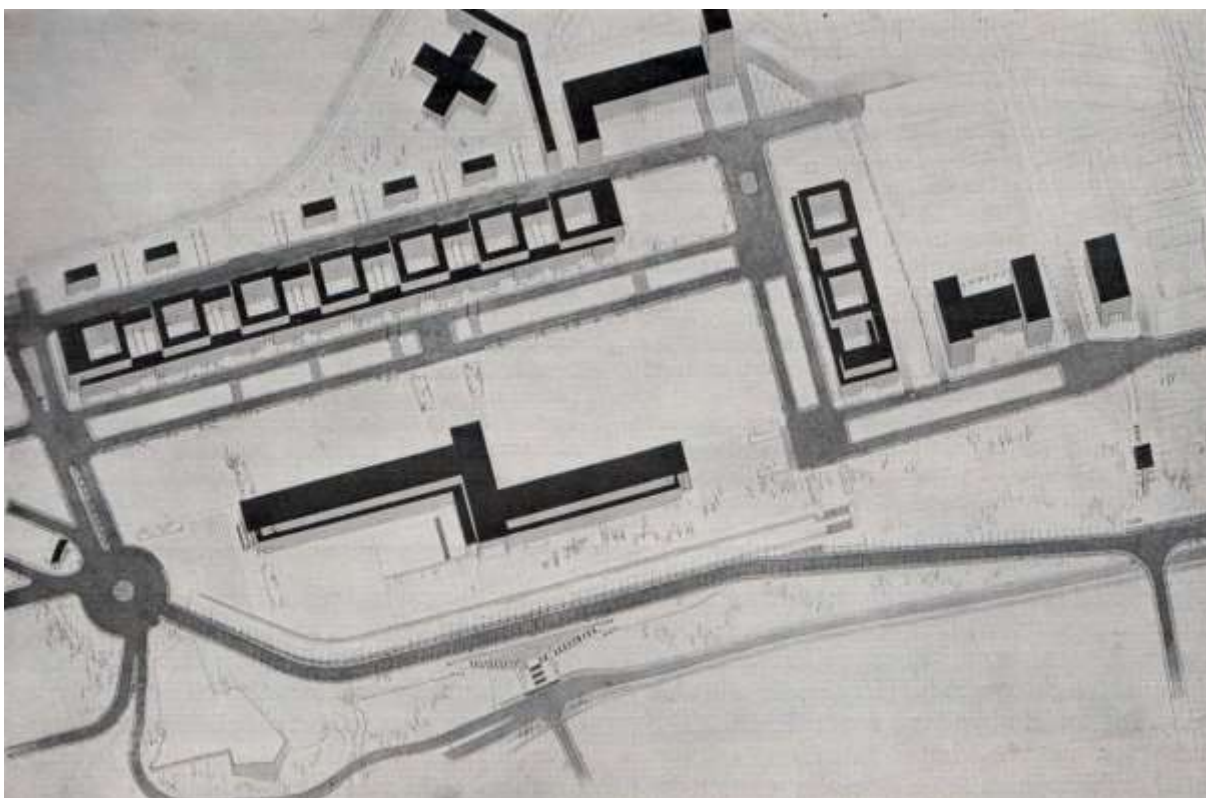
[obr. 12] Bohumil Hübschmann, soutěžní projekt z „Letenské soutěže“ v roce 1920, perspektiva, in: Styl, 1921-22, s. XXV.

[obr. 13] Zastavovací plán Letné dle úředního projektu, schváleného Státní regulační komisí, in: SArchitekt SIA, 1925, s. 102.

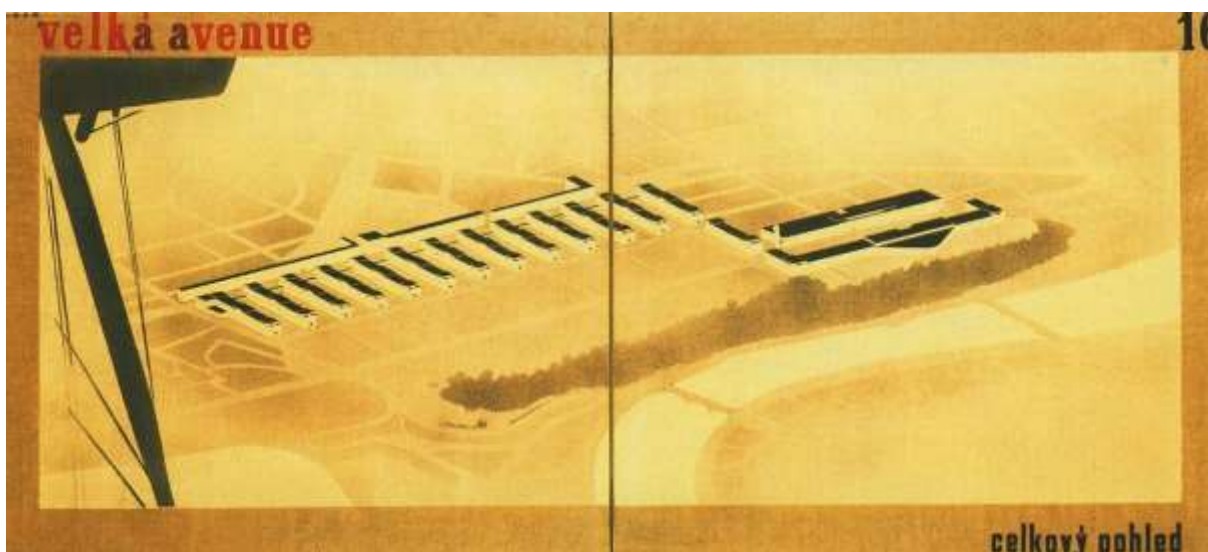
[obr. 14] Bohumil Hübschmann, zastavovací plán Letné pro potvrzený plán regulační, perspektiva, in: Styl, 1924-25, s. 149.

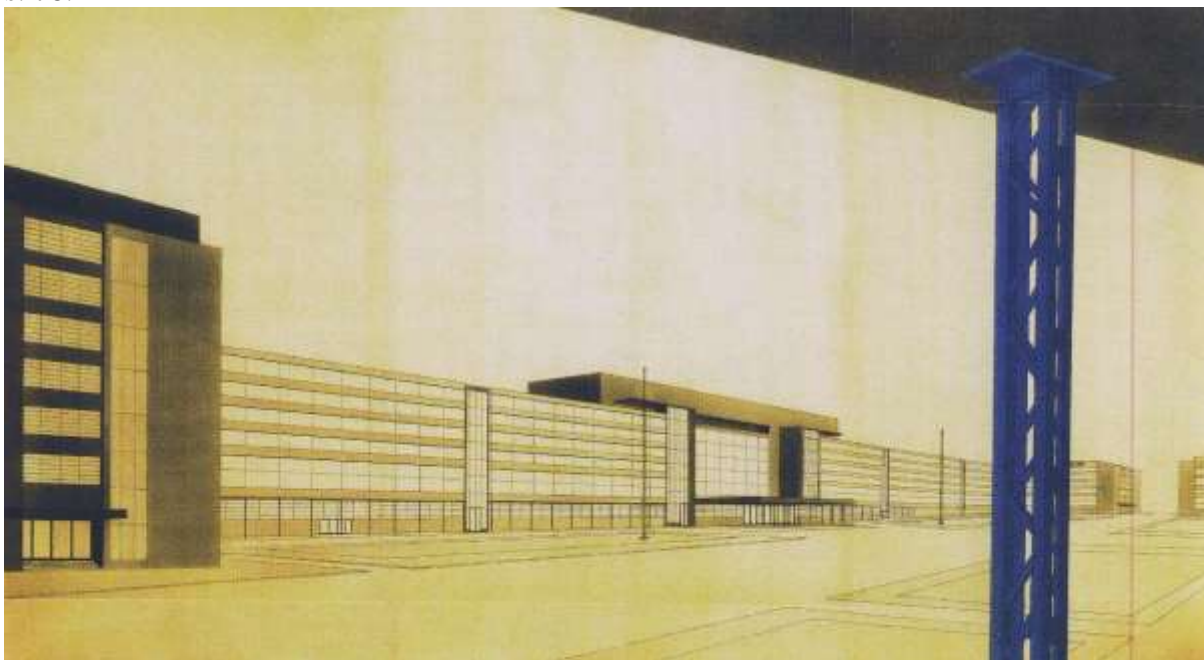
[obr. 15] Josef Štěpánek, soutěžní projekt ze „Soutěže na zastavovací plán Letné“ v roce 1928, situace, in: Stavitel, 1929, s. 19.

[obr. 16] Josef Štěpánek, soutěžní projekt ze „Soutěže na zastavovací plán Letné“ v roce 1928, perspektiva, in: Stavitel, 1929, s. 17.

[obr. 17] Jaromír Krejcar, soutěžní projekt ze „Soutěže na zastavovací plán Letné“ v roce 1928, ptačí perspektiva, in: Eva Skalická et al., Letná. Historie a vývoj prostoru, Praha 2007, s. 78.

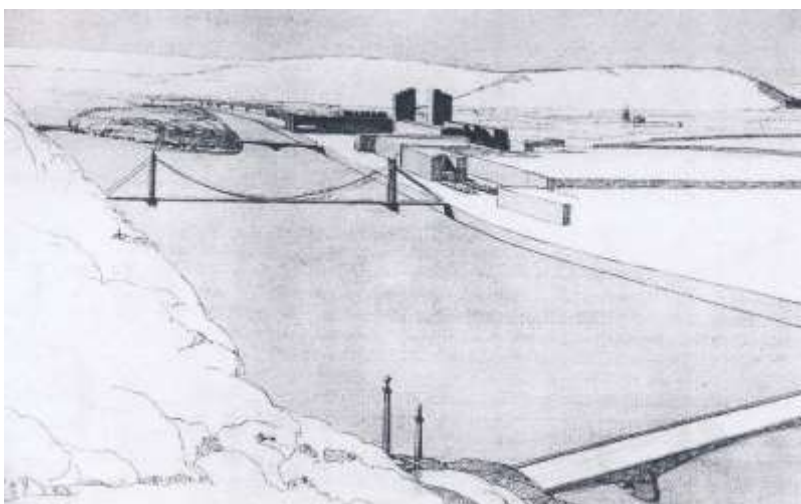

[obr. 18] Jaromír Krejcar, soutěžní projekt ze „Soutěže na zastavovací plán Letné“ v roce

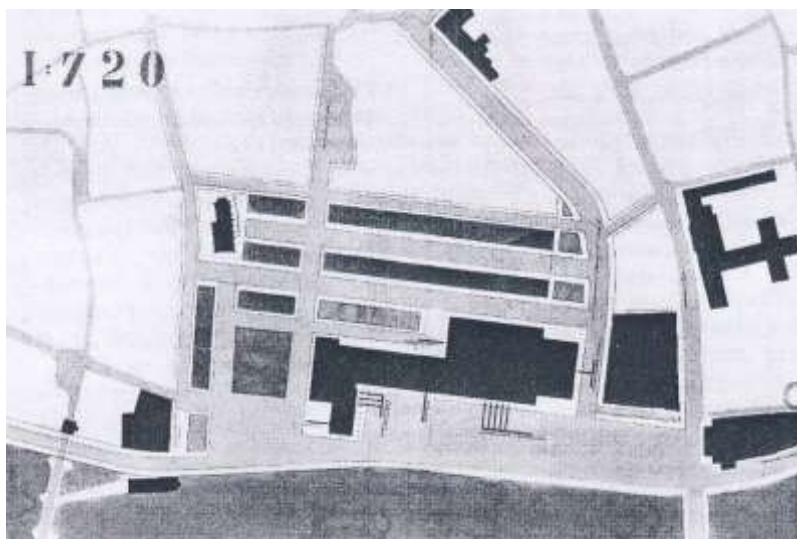
1928, perspektiva, in: Eva Skalická et al., Letná. Historie a vývoj prostoru, Praha 2007, s. 78.

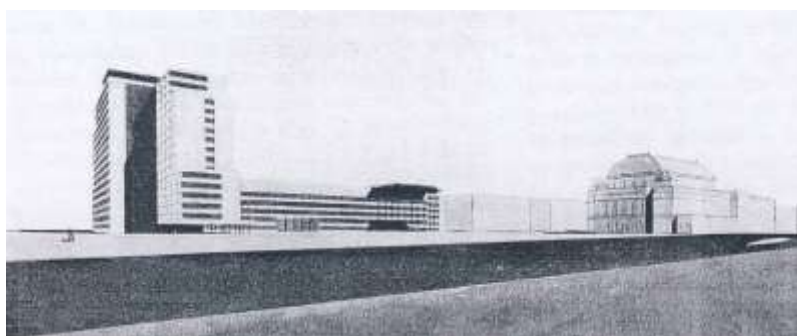
[obr. 19] Kamil Roškot, soutěžní projekt z „Ideové soutěže na vyhledání místa pro budovu poslanecké sněmovny a senátu“ v roce 1929, axonometrie, in: Stavitel, 1930, s. 7.

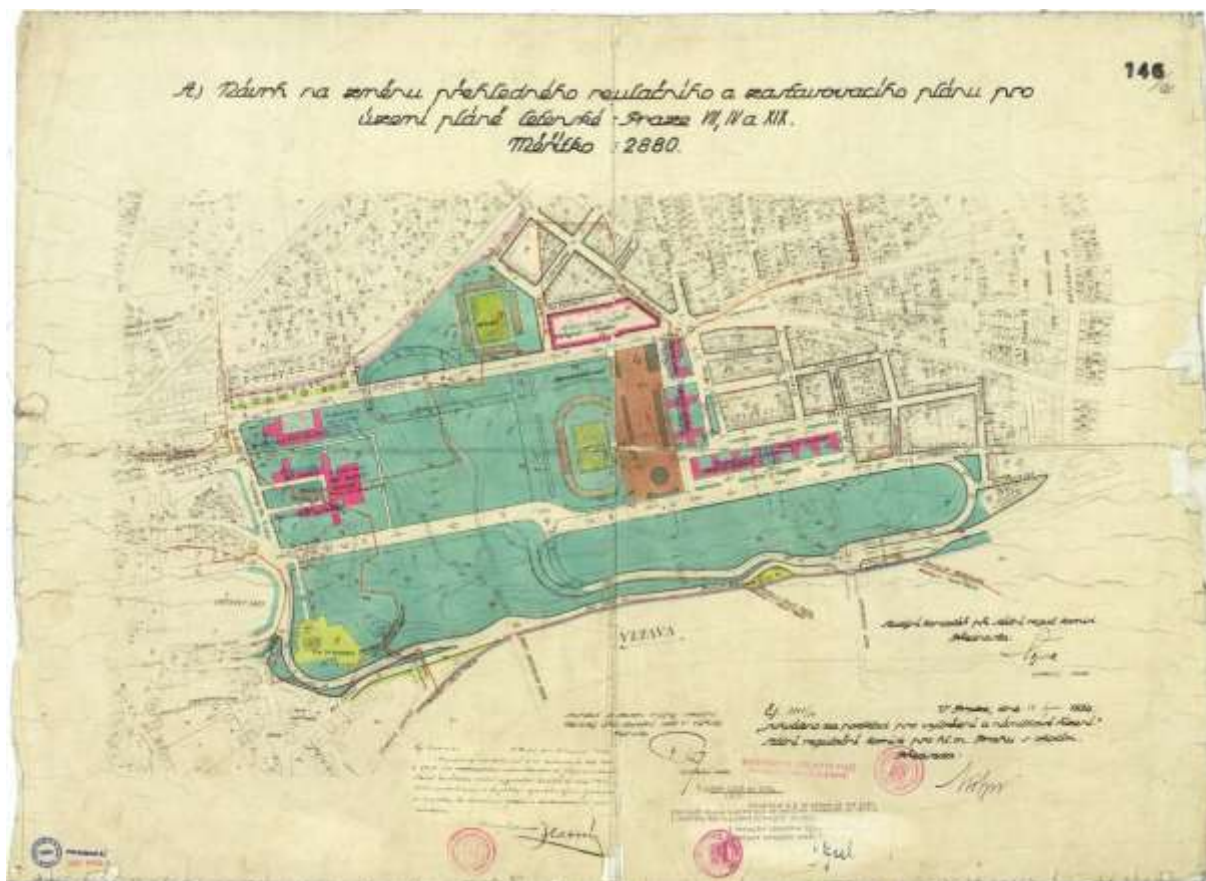
[obr. 20] Kamil Roškot, soutěžní projekt z „Ideové soutěže na vyhledání místa pro budovu poslanecké sněmovny a senátu“ v roce 1929, pohled z bašty Dr. Kramáře, in: Stavitel, 1930, s. 7.

[obr. 21] Jan Gillar, soutěžní projekt z „Ideové soutěže na vyhledání místa pro budovu poslanecké sněmovny a senátu“ v roce 1929, situace, in: Stavitel, 1930, s. 9.

[obr. 22] Jan Gillar, soutěžní projekt z „Ideové soutěže na vyhledání místa pro budovu poslanecké sněmovny a senátu“ v roce 1929, pohled s úpravou Masarykova nábřeží, in: Stavitel, 1930, s. 9.

[obr. 23] Regulační plán Letné dle projektu Státní regulační komise, 1934, in: Eva Skalická et al., Letná. Historie a vývoj prostoru, Praha 2007, s. 69.

Topografická architektura – vstup zakázán?

PhDr. Jana Tichá

V 90. letech 20. století došlo v architektuře k „topografickému obratu“, který naznačuje nejen nové způsoby navrhování a tvarování architektonických objektů, ale také nový přístup ke krajině i veřejnému prostoru. Topografickou architekturu uvádí jako jeden z hlavních trendů současné architektury například Kenneth Frampton v zatím posledním aktualizovaném vydání své knihy *Modern Architecture. A Critical History*. V závěrečné kapitole navrhuje topografii jako jeden ze šesti zásadních aspektů současné architektonické praxe, dává ji do souvislosti s udržitelností a identifikuje tuto dvojici jako „dva environmentální meta-diskursy naší doby“, jejichž kořeny sahají do přelomu 60. a 70. let 20. století. Ve svém textu uvádí řadu aktuálních příkladů tohoto trendu, kdy je „stavební dílo formulováno tak, jako by bylo samo krajinou, nebo jako objekt natolik integrovaný do země, že je neoddělitelný od okolní topografie.“ 1/ Jiné označení pro architekturu, jejíž forma vychází z tvaru zemského povrchu, je „landform building“. Prosazuje ho zejména Stan Allen, spoluautor stejnojmenné publikace. 2/ Allen upozorňuje na klíčový význam toho, že se v architektuře v důsledku nových možností výpočetních technologií objevily v 90. letech 20. století „zakřivené nebo zahnuté povrchy, které slibovaly nové formy konektivity, novátorské programové konfigurace a novou estetiku bezešvé hladkosti,“ a pokračuje: „Architektura, která byla tradičně spojována s vertikální rovinou, jíž držely pohromadě stěny, se rozpouští do extenzivního, horizontálního pole vzájemně propojených povrchů.“ 3/ Allen uvádí jako příklady zejména velké městské a infrastrukturní projekty, jako jsou Yokohama Port Terminal od FOA (soutěž 1995, realizace 2002) nebo Olympic Sculpture Park v Seattle od Weisse a Manfrediho (dokončeno 2007) a za významnou součást tohoto proudu považuje to, co nazývá „landscape urbanism“, krajinný urbanismus. Pro tyto projekty obrovského měřítka je charakteristické to, že nepůsobí svou vertikálitou jako tradiční architektura, která staví před diváka fasádu jako obraz budovy, ale rozprostírají se horizontálně jako komplexní povrch: střecha, fasáda a případně ještě veřejný prostor v jednom. 4/ Topografická architektura tedy nově definuje, doslova přepisuje místo, její horizontalita je důležitější než vertikálita. Po budově se dá procházet či dokonce projíždět jako po jakémkoli jiném terénu, případně je její venkovní plocha určena k pobytu a rekreaci. Ustavuje se tak zcela nový vztah mezi architekturou a krajinou, odpovídající postupné proměně vztahu mezi kulturou a přírodou, kterou můžeme pozorovat zhruba od 60. let minulého století a která je jednou z významných charakteristik „druhé modernity“. 5/

V České republice můžeme jako příklady topografické architektury uvést Dům ekologické výchovy Sluňákov nedaleko Olomouce od Projektil architekti (2009), Plavecký bazén v Litomyšli od ateliéru DRNH (2009), nebo Rodinný dům v Mníšku pod Brdy od Davida Kopeckého a Jána Studeného / ksa (2013) a nejnověji Centrum environmentálního vzdělávání ve Vrchlabí od Petra Hájka (2014). Právě posledně jmenovaná budova, která je doposud nejdůslednější realizací topografické architektury v České republice a získala značný ohlas i v zahraničí, 6/ poukázala na jedno z úskalí plného využití možností, které topografická architektura jako veřejný prostor nabízí.

Petr Hájek navrhl budovu podle vlastních slov jako „hybrid domu a krajiny“, jehož tvar vychází z geometrie pohoří Krkonoš. 7/ Budova je částečně zapuštěná do země a její nadzemní část tvoří nepravidelně lomená plocha, jejíž tvar je odvozený z morfologie Krkonoš: vektory lomenicové střechy představují jednotlivé hřebeny horského masivu. Vnější povrch střechy je porostlý rostlinami jako interpretace horské louky, od staré budovy je nové vzdělávací centrum oddělené úzkou cézurou, zářezem v horském terénu, jehož „profil“ tvoří prosklená stěna, umožňující tak jako u geologické sondy pohled dovnitř. Interiér budovy překvapí svými dimenzemi a bohatým programem: galerie v halovém prostoru, navrženém z nezbytnosti stavebních předpisů jako garáž, knihovna, laboratoře, učebna pro 30 studentů a přednášková síň, vybavená promítací a zvukovou technikou na úrovni malého kinosálu i tlumočnickou kabinou. Velkoryse tvarovaná skořepina stropu je ponechána v podobě syrového betonu a její lomenicový tvar se výrazně uplatňuje i v interiéru, kde vzbuzuje dojem pobytu v krystalické dutině či jeskyni a tím opět upozorňuje na geologickou morfologii budovy. Rostislava Švácha tato skulpturální forma, odvozená z přírodního celku, inspirovala k figurativní interpretaci architektury Centra. 8/

V souladu s přírodní „horskou“ inspirací návrhu a s konceptem budovy jako hybridu domu a krajiny byla budova Centra environmentálního vzdělávání v původním autorském záměru koncipována jako pochozí - a tedy jako součást veřejného prostoru parku. Skici autora návrhu dokládají, že představa osob, pohybujících se po střeše budovy jako po prodlouženém terénu parku, byla od počátku v autorském konceptu přítomná. Obyvatelé Vrchlabí a jeho návštěvníci záměr architekta okamžitě pochopili, a aniž by je někdo musel vybízet, brzy po dokončení budovy vystupovali na střechu a užívali si nových výhledů na park a město. Na jaře, dokud ještě ve Vrchlabí ležel sníh, prý dokonce děti sjížděly střechu (nebo fasádu?) budovy na

sáňkách a bobech. A právě to byl moment, kdy provozovateli budovy, jímž je Správa Krkonošského národního parku, došly nervy. V obavách z možného úrazu nepozorného návštěvníka či sáňkaře – teoreticky hrozí pád z více než čtyřmetrové výšky kolmé vstupní stěny – rozmístila Správa KRNAP v bezprostředním okolí budovy tabulky upozorňující na zákaz vstupu na střechu a po dohodě s architektem opatřila její okraje nízkým zábradlím. Petr Hájek mi k tomu řekl, že obavy provozovatele chápe, ale „v přírodě se člověk přece taky pohybuje opatrně...9/ “. Tato zdánlivě okrajová příhoda ukazuje, že nové přístupy k navrhování architektury nabízejí nové možnosti užívání, které se mohou snadno dostat do kolize s právními normami a že je zapotřebí na tuto eventualitu myslet již ve fázi návrhu.

Poznámky

1/ Kenneth Frampton, *Modern Architecture. A Critical History*. Thames and Hudson, London 2007. Závěrečná kapitola má název „Architecture in the Age of Globalization: topography, morphology, sustainability, habitat and civic form 1975-2007“, s. 346-47.

2/ Stan Allen, Marc McQuade (eds.), *Landform Building. Architecture's New Terrain*. Lars Müller Publishers, Zürich 2011.

3/ „ Architecture, which had traditionally been associated with the vertical plane and bounding partitions, dissolves into an extensive, horizontal field of interconnected surfaces.“ Stan Allen, *Landform buildings / Landscape urbanism*, in: *Arquitectura viva*, No. 166, 2014, str. 13

4/ Splývání fasády a střechy domu v jediné pochozí ploše ovšem není jen výsadou topografické architektury: jako příklad budovy, kde se povrch budovy, přecházející mezi vertikální fasádou a horizontální střechou, stává veřejně přístupným prostorem, je Opera v Oslo od ateliéru Snohetta (2007).

5/ Současná „druhá“ modernita, na rozdíl od té první, kterou v architektuře reprezentuje klasická první polovina 20. století, není vůči přírodě antagonistická a nesnaží se o její podmanění, ale usiluje spíše o napodobení přírodních procesů a forem. Více ke konceptu druhé modernity viz Ulrich Beck, Anthony Giddens, Scott Lash, *Reflexive Modernization. Politics, Tradition and Aesthetics in the Modern Social Order*. Stanford University Press, 2004, nebo Ulrich Beck, *Was ist Globalisierung*, Suhrkamp, Frankfurt am Main 1997 (česky *Co je globalizace*, Praha 2007).

6/ Brzy po dokončení byla budova publikována mj. v editorském výběru [www.archdaily](http://www.archdaily.com), v holandském časopise A10, a zejména byla zařazena mezi 6 nejzajímavějších topografických architektur v Evropě ve zvláštním vydání časopisu *Arquitectura viva* No. 166 /2014.

7/ Petr Hájek, autorský text, publikováno in: *Architekt* 06 / 2013, s. 5

8/ Rostislav Švácha, *Hory a jeskyně / Mountains and Caves*, *Stavba* 1/2014, s. 20-23.

9/ Rozhovor s autorem při návštěvě budovy, 3. 10. 2014.

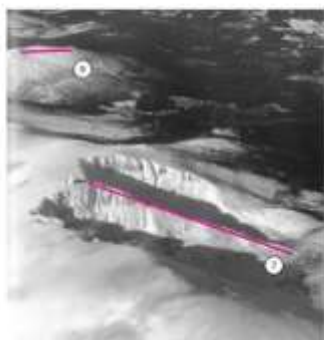
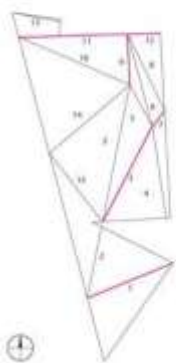
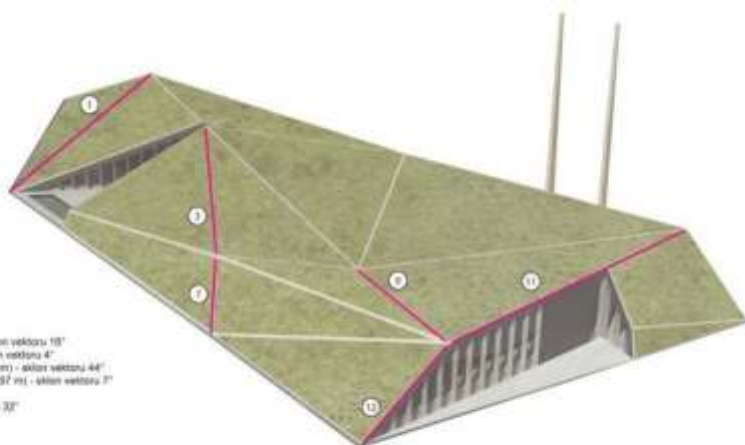
Obrázky

STŘECHA OBJEKTU - VEKTORY

Příklady vybraných vektorů

Text: „Geometrie objektu vychází z geometrie pohorí Krkonoš. Jednotlivé sklonky a úhly střechy mají svůj přírodní protějšek a jsou názornou ukázkou sil, které formovaly topografii Krkonoš.“

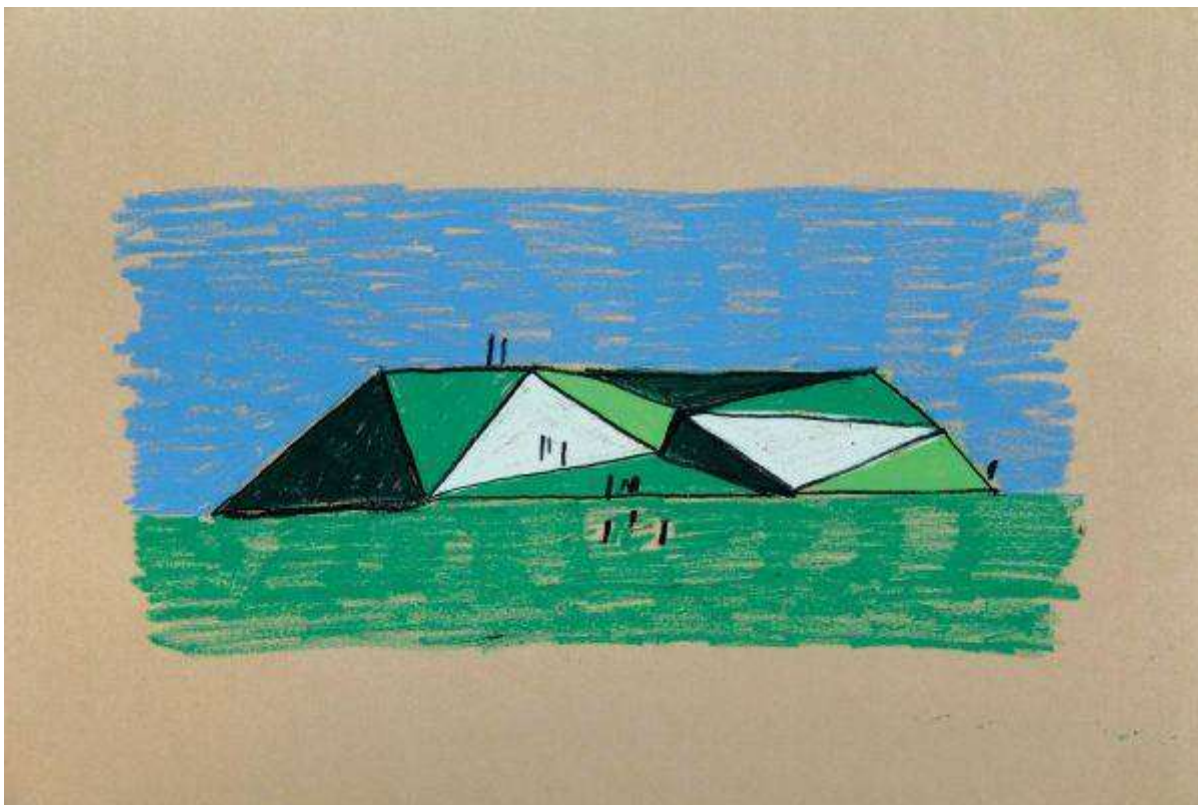
- 1 Obří kládek - výstup na Sněžku (1602 m) směrem od Sněžkové hory (1411 m) - sklon vektoru 18°
- 3 Pod Černošským rašelinářem, úbočí Černé hory nad Větaškovými boudami - sklon vektoru 4°
- 7 Sněžné jámy - ledovcové kary na pohoří strání pod Doudou u Širých jam (1490 m) - sklon vektoru 44°
- 9 Špičková, úbočí na jihu strání mezi Špičkovou (1301 m) a Kůňskými klavami (1297 m) - sklon vektoru 7°
- 11 Růžová hora, úbočí Růžové hory (1200 m) nad Lázní odlehlé - sklon vektoru 3°
- 12 Krakovská zahrádka, úbočí jámy pod Služební horou (1554 m) - sklon vektoru 33°

ARCHITECTONICKÁ STUDIE INTERIÉRU A VEŘEJNÝCH PROSTORŮ KCEV

23

[obr. 1] Centrum environmentálního vzdělávání, Vrchlabí, Petr Hájek, 2014. Geometrie střechy ve vztahu k vrcholům Krkonoš. Repro Hájek architekti.

[obr. 2] Centrum environmentálního vzdělávání, Vrchlabí. Skica Petra Hájka ukazuje autorský záměr pochozí střechy budovy. Repro Hájek architekti.

[obr. 3] Centrum environmentálního vzdělávání, Vrchlabí, foto realizace se zábrany vstupů na střechu. Foto © Benedikt Markel.

Spiritualita a symbolika moderního sakrálního prostoru na území České republiky

Ing. arch. Eva Veřtátová

Prostorové uspořádání a vzhled katolických kostelů doznaly ve 20. století mnoha změn. Již v první dekádě se začínají odehrávat významné debaty o podobě liturgického shromáždění, které logicky navazují na šířící se „lavinu“ modernismu znamenajícího přerod v úvahách o prostoru a práci s ním.³⁴ Z Flander a Porýní se po Evropě nesou změny iniciované mladými benediktinskými mnichy toužícími po očištění liturgie od novodobých nánosů a příklonu k elementární jednoduchosti navazující na raně křesťanské symboly.³⁵ Ve dvacátých letech 20. století jsou vedeny stále bouřlivější debaty o podobě liturgického prostoru a sakrální architektura se již definitivně odklání od minulosti a usiluje o návrat ke svým prvopočátkům - křesťanskému shromáždění - „Kde jsou dva nebo tři shromážděni ve jménu mém, tam jsem já mezi nimi“ (Mt18,20). Jedněmi z nejdůležitější osob usilující o obrodu liturgie v 1. polovině 20. století se stali architekt a teoretik Rudolf Schwarz a kněz, filosof a katolický teolog Romano Guardini. Jejich práce měla dalekosáhlý vliv na vývoj liturgiky katolické církve. Nové uspořádání liturgického prostoru a jeho změny jsou však finálně završeny až Druhým vatikánským koncilem probíhajícím v letech 1962-1965.

Na příkladu několika vybraných katolických kostelů v České republice postavených v průběhu 20. a 21. století je představena změna uspořádání liturgického prostoru - místa pro shromáždění, jeho spiritualita a nový způsob práce se symboly, které začínají být v některých případech implementovány i do hmoty stavby, kdy sama stavba se stává oním symbolem.

Na území České republiky během prvních dvou, výjimečně i tří desetiletí 20. století ještě doznívají vlivy pseudoslohů odkazujících do minulosti k zaběhnuté tradici. Od druhé poloviny 20. let se pod vlivem modernismu začínají stavět některé nové chrámy oproštěné od zažitých zvyklostí. Zde se však zpravidla jedná o kostely ve velkých městech, v nově vzniklých nebo rozrůstajících se městských částech. V menších městech či na vesnicích se tento vliv projevuje spíše výjimečně.

---

³⁴ Jan Mléčka, *Proměny sakrálního prostoru*, disertační práce, Brno 2013, s. 26.

³⁵ Dana Schlaichertová, *Kostel Nejsvětějšího Srdce Páně*, Praha 2011, s. 15.

Příkladem prvních invenčních staveb jsou dva významné pražské kostely - Nejsvětějšího Srdce Páně (1928-1932) na Královských Vinohradech [obr. 1, 2] a sv. Václava (1928-1930) V Praze – Vršovicích [obr. 3, 4], které představují i dva velmi odlišné přístupy k nově se formujícím požadavkům na liturgický prostor. Kostel Nejsvětějšího Srdce Páně od slovinského architekta Josipa Plečnika představuje stavbu, která je sama o sobě symbolem. Její návrh je ovlivněn tzv. beuronským uměním, které šířili mladí benediktinští mniši z Německa, s nimiž se Plečnik setkal při příležitosti výstavy věnované sakrálnímu umění uspořádané v rakouské metropoli v roce 1905 a po celý život s nimi udržoval blízký vztah.³⁶ Kostel sv. Václava od Josefa Gočára je stavbou reflektující svou dobu a její architekturu, která je nesena na vlně modernismu.

Koncept chrámu Nejsvětějšího Srdce Páně vychází ze starokřesťanské liturgie a její symboliky, kterou architekt doplňuje ryze českými prvky – odkazem na umění doby Karla IV. V jednom z dopisů kaplanu Alexandru Titlovi Plečnik píše: „*Nikdež si člověk nepřejde tolik miti pocit dokonale jistoti než v kostele – Jsme v novy – úplně novy doby – ale kostel teto doby bohužel ještě vynalezen není (...) Chtěl bych znati vykonati podobnou praci – i.e. udělati kostel, v kterem by každá dušička našla svůj pokojiček – slavnostny chram, veliky forum (...)*“³⁷ Ve výrazu exteriéru kostela se projevuje inspirace myšlenkami Gottfrieda Sempera (1803-1879) a jeho teorií o „oblékání“ budov. Podnětem pro cihlovou fasádu doplněnou světlými žulovými kvádry se stalo motto stavebního výboru „Nejsvětější Srdce Páně, vládni v naší vlasti!“ a představuje hermelínový plášť (Krista Krále), který Semper zmiňuje jako symbol nejvyššího respektu.³⁸ Tato královská symbolika je dovršena jablkem s křížem umístěným na vrcholu věže. Z daleka viditelné hodiny vložené do hmoty věže nesou na ručičkách monogramy Ježíše Krista a Panny Marie a jsou smrtelníkům připomínkou konečnosti pozemského života.³⁹ Stěny z neomítaných cihel zasazených do bílého lemu pásu podstropních oken spolu s ornamentální teracovou dlažbou skládaná do čtvercových a kruhových ornamentů zhmotňují Plečnikovu vizi nebeského Jeruzaléma.⁴⁰ Sloupy ani podporami nerušená halová dispozice kostela se tak stává vhodným řešením liturgického prostoru, jež má být místem setkávání – „*slavnostnym chramem, velikym forem*“.

³⁶ Dana Schlaichertová, Kostel Nejsvětějšího Srdce Páně, Praha 2011, s. 15.

³⁷ Damjan Prelovšek – David Blažek (eds.), Nejměňte me nikdy...: Dopisy Josipa Plečnika Alexandru Titlovi 1919-1947, kompletní edice, Praha 2011, s. 22.

³⁸ Damjan Prelovšek, Josip Plečnik, Brno 2002, s. 216.

³⁹ Dana Schlaichertová, Kostel Nejsvětějšího Srdce Páně, Praha 2011, s. 26.

⁴⁰ Dana Schlaichertová, Kostel Nejsvětějšího Srdce Páně, Praha 2011, s. 27.

Odlišný přístup k moderní sakrální architektuře zaujímal na sklonku 20. let architekt Josef Gočár, který se stal vítězem soutěže na návrh kostela sv. Václava ve Vršovicích, jenž je prvním postaveným ryze funkcionalistickým kostelem na území České republiky. Stavba umístěná na svažitém terénu Čechova náměstí neoplývá narozdíl od Plečnikova chrámu vnějšími ani vnitřními symboly, ale nechává vyniknout spirituální rozměr kostela, na kterém koncept kostela stojí. Stupňovitý motiv zastřešení kostela reflektující svažitý pozemek vytváří „schody“ pro „bazilikální osvětlení“ směřující do oltářního prostoru. Zintenzívněné osvětlení v presbytáři navíc umocňuje trojlodní dispozice s převýšenou střední částí bez oddělení podporami od snížených „bočních lodí“, které nabízejí před bočními oltáři intimní místo ke kontemplaci⁴¹. Postupné mírné zúžení směrem k oltáři dodává celému prostoru perspektivní hloubku⁴² a vtahuje věřící ke slavení liturgie. Mistrovským způsobem se podařilo Gočárovi vytvořit moderní kostel reagující na výzvy liturgického hnutí volajícího po návratu smyslu liturgie jako křesťanského shromáždění, tak i místo pro intimní setkání jednotlivce s Bohem.

V duchu funkcionalistické tradice bylo na území České republiky vystavěno ve třicátých letech několik kostelů, některé byly stále do značné míry spoutány tradiční sakrální architekturou. To se projevilo i na jejich vnějším vzhledu i vnitřním uspořádání. Zatímco ryze funkcionalistické kostely se typově blížily ke sv. Václavu ve Vršovicích, u mnohých bylo cítit vliv historických slohů s vnitřním uspořádáním odpovídajícím do velké míry zaběhlým zvyklostem než modernímu pojetí liturgického prostoru. S příchodem Druhé světové války výstavba kaplí a kostelů téměř utichla. Bohužel ani konec války neznamenal obnovení stavební činnosti a nebylo tomu jinak ani po únoru 1948. V následujícím období 1948-1989 bylo vystavěno na území České republiky pouze sedm kostelů a tři kaple. Dvěma kostelům – sv. Josefa v Senetářově (1969-1971) od Ludvíka Kolka [obr. 5, 6, 7, 8, 9] a sv. Mikuláše v Tiché u Frenštátu pod Radhoštěm (1968-1976) od Lubomíra Šlapety [obr. 10, 11] je věnován zvláštní důraz, protože se jedná o první sakrální stavby navrhované u nás po Druhém vatikánském koncilu (1962-1965). Dalšími jsou kostel sv. Cyrila a Metoděje v Úsobrně (1948-1951), kostel Navštívení Panny Marie v Soběšovicích (1957-1961), který byl postaven náhradou za kostel, který musel ustoupit Žermanické přehradě, kostel Panny Marie Královny v Lačnově, jehož základní kámen byl položen v roce 1968, a kostel Nanebevzetí Panny Marie ve Střelné vystavěný mezi lety 1968-1971. Na slavnostní vysvěcení si však kostely v Lačnově, Střelné a

⁴¹ srov. kostel Boží Těla (Fronleichnam) v Cáchách od Rudolfa Schwarze

⁴² Zdeněk Lukeš, Josef Gočár, Praha 2010, s.179.

Senetářově musely počkat až do 90. let 20. století. Sedmou a zároveň poslední stavbou je kostel sv. Václava v Mostě (1983-1989) od Michala Sborwitze [obr. 12, 13] postavený náhradou za šest zbořených kostelů, které byly nuceny ustoupit těžbě uhlí.⁴³

O kostele sv. Josefa v Senetářově se zpravidla uvádí, že byl inspirován skulpturální poetikou poutní kaple Notre Dame du Haut v Ronchamp od Le Corbusiera.⁴⁴ Jedná se vskutku o velmi odvážné a originální řešení. Stavba je stejně jako sv. Václav ve Vršovicích řešena jako trojlodí bez sloupů a podpor. Je zde již opouštěna historicky vžitá podélná dispozice nahrazovaná dispozicí centrální. Střední vyvýšená část je betonová skořepina uložená na ocelových příhradových nosnících, které vytvářejí bazilikální osvětlení prostoru. Hmota kostela s dominujícím betonovým žlabem je „obrazem církve, která jako loď sbírá věřící na cestách života a vede je k nejvyššímu dobru – k Bohu a tím k věčnému štěstí.“⁴⁵ Zdaleka viditelný kříž na střeše stavby je připomínkou vykoupení člověka. Symbolická rovina díla je přenesena i do vnitřního prostoru do výtvarných děl, které byly součástí návrhu stavby a vytvářející tak celistvé umělecké dílo. Zvláště působivou a zároveň unikátní je křížová cesta od malíře Mikuláše Medka. Horizontální členění interiéru má vliv i na spirituální rozměr stavby. Prostor lodi společně s dvěma půdorysně vyčleněnými částmi pro křtitelnicí a zpovědnici poskytuje místo pro tichou modlitbu stejně jako pro slavení liturgie ve společenství věřících.

Druhým normalizačním objektem je kostel sv. Mikuláše v Tiché u Frenštátu pod Radhoštěm od Lubomíra Šlapety, který vznikl na místě starého kostela, jež shořel po zásahu bleskem v roce 1964. Svůj projekt do architektonické soutěže vypracoval Šlapeta během svého pobytu v ateliéru Hanse Scharouna v Západním Berlíně. Pod vlivem změn Druhého vatikánského koncilu je konceptem kostela centrální dispozice na lichoběžníkovém půdorysu se zaoblenými stěnami zužující se směrem k oltáři. Rozšíření hlavní lodi vytváří působivý „amfiteatrální“ prostor pro slavení liturgie, kdy všichni věřící jsou shromážděni kolem oltáře a jsou součástí jednoho velkého společenství.⁴⁶ Modifikace tradiční sedlové střechy dosahuje v místě nad oltářem nejvyššího bodu. Stejně jako u výše zmíněných staveb je prostorové ztvárnění důležité zejména pro spirituální rozměr. Architekt zde důmyslně užil efektu zužující

⁴³ Jiří Vaverka, *Nové kostely a kaple z konce 20. století v České republice*, Kostelní Vydří 2001, s. 318.

⁴⁴ Ondřej Beneš a Oldřich Ševčík, *Architektura 60. let: „Zlatá šedesátá léta“ v české architektuře 20. století*, Praha 2008, s.74.

⁴⁵ Lenka Zouharová, *Kostel sv. Josefa v Senetářově: 1971-2011*, Jedovnice 2011, s. 48.

⁴⁶ Ondřej Beneš a Oldřich Ševčík, *Architektura 60. let: „Zlatá šedesátá léta“ v české architektuře 20. století*, Praha 2008, s.361.

se lodi k presbytáři, který podvědomě nasměrovává pozornost věřících k místu slavení liturgie. Pod zavěšeným kůrem v zadní části je v zaoblené stěně sedm malých symbolických oken na motivy sedmi svátostí. Narozdíl od Senetářova se jedná o stavbu v duchu tradice místa, kde stojí, splývající se svým okolím – hornatou lašskou krajinou.

Třetím stavebním počinem za komunistické éry je kostel sv. Václava v Mostě. Přestože byla stavba povolena jako ústupek za 6 zbořených kostelů, nevyhnula se zákazů stavby věže, zvonice i použití jakékoliv náboženské symboliky viditelné z exteriéru.⁴⁷ Jediným vnějším znakem křesťanského chrámu je veliký kříž, který je vytvořen křížením nosného železobetonového sloupu, který je v úrovni stropu přerušen ztužujícím obvodovým věncem. Liturgický prostor obdélníkového půdorysu má podélnou dispozici. Bílé stěny a sloupy od bočních lodí jsou doplněny modře mořeným nábytkem – barvou naděje pro toto město velmi důležitou.

V souvislosti s uvolněním politických poměrů po roce 1989 začalo vznikat mnoho nových sakrálních staveb. Za 25 let od pádu komunismu bylo na území České republiky postaveno téměř 60 katolických kostelů. Přestože mnoho drobnějších kostelů se i po téměř 50 letech od Druhého vatikánského koncilu stále drží tradiční podélné dispozice, nalezneme i v duchu pokoncilních změn ztvárněná řešení liturgického prostoru (kostel Panny Marie Pomocnice křesťanů v Brně – Žabovřeskách (1994-1995) [obr. 14, 15] dispozičně řešený do čtvrtkruhu, kostel Neposkvrněného Početí Panny Marie v Praze – Strašnicích (1992-1994) [obr. 16, 17] na půdorysu rovnoramenného pravoúhlého trojúhelníku se střechou ve tvaru hyperbolického paraboloidu nebo např. kostel sv. Václava a sv. Anežky České v Hustopečích u Brna (1991-1994) [obr. 18, 19] vycházející z tvaru spirály). Hlavní důraz všech těchto chrámů je kladen na shromáždění věřících a jejich přítomnost při slavení Kristovy oběti. Symbolika a spiritualita moderního sakrálního prostoru je proto často skrytá v dispozičním řešení, které je východiskem celého konceptu. Liturgická slavnost se stává dějem uprostřed obce, těžištěm se dvěma ohnisky – oltářem pro slavení Kristovy oběti a ambonem, místem pro kázání Božího slova. K tomuto závěru dospěl ve svých vzpomínkách na hrad Rothenfels Rudolf Schwarz, který prohlásil: „*Je krásné, když svatý prostor vychází zcela z obce a jejího konání, když vzniká*

---

⁴⁷ Jiří Vaverka, *Nové kostely a kaple z konce 20. století v České republice*, Kostelní Vydří 2001, s. 320.

z liturgie a s ní zase zaniká, když se vzdáme jakékoliv architektonické akce, když na začátku není nic než kosmos a potom nezůstane nic než kosmos: Pán tudy prošel.“⁴⁸

---

⁴⁸ Klemens Richter, Od „kostela-cesty“ k prostoru křesťanského společenství, přednáška na ETF UK v Praze dne 23. května 2009, přeložila Helena Medková, <http://www.getsemany.cz/node/2679> Odečteno 5.11.2014. Odečteno 5.11.2014.

Obrázky:

[obr. 1] Kostel Nejsvětějšího Srdce Páně (1928-1932), Praha – Královské Vinohrady, exteriér, in: commons.wikimedia.org, 20.5.2006 http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Kostel_Nejsvětějšího_Srdce_Páně,_Jiřího_z_Poděbrad.jpg. Odečteno 10.11.2014.

[obr. 2] Kostel Nejsvětějšího Srdce Páně (1928-1932), Praha – Královské Vinohrady, interiér, in: commons.wikimedia.org, 26.8.2013, http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Kostel_Nejsvětějšího_Srdce_Páně_interiér.jpg. Odečteno 10.11.2014

[obr. 3] Kostel sv. Václava (1928-1930), Praha – Vršovice, exteriér, 29.9.2014, Eva Veřtátová

[obr. 4] Kostel sv. Václava (1928-1930), Praha – Vršovice, interiér, in: Zdeněk Lukeš, *Josef Gočár*, Titanic, Praha 2010.

[obr. 5] Kostel sv. Josefa (1969-1971), Senetářov, exteriér, 20.10.2014, Eva Veřtátová

[obr. 6] Kostel sv. Josefa (1969-1971), Senetářov, pohled na zadní část kostela, 20.10.2014, Eva Veřtátová

[obr. 7] Kostel sv. Josefa (1969-1971), Senetářov, interiér – pohled do hlavní lodi, 20.10.2014, Eva Veřtátová

[obr. 8] Kostel sv. Josefa (1969-1971), Senetářov, interiér – křtitelnice, 20.10.2014, Eva Veřtátová

[obr. 9] Kostel sv. Josefa (1969-1971), Senetářov, křížová cesta od Mikuláše Medka, 20.10.2014, Eva Veřtátová

[obr. 10] Kostel sv. Mikuláše (1968-1976), Tichá u Frenštátu pod Radhoštěm, exteriér, in: naucnastezka-ticha.webnode.cz, 2012, <http://naucnastezka-ticha.webnode.cz/album/naucnastezka-ticha/img00001-jpg/>. Odečteno 10.11.2014.

[obr. 11] Kostel sv. Mikuláše (1968-1976), Tichá u Frenštátu pod Radhoštěm, interiér, in: Jiří Vaverka a kol., *Nové kostely a kaple z konce 20. století v České republice*, Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří 2001, s. 365.

[obr. 12] Kostel sv. Václava (1983-1989), Most, exteriér, in: Jiří Vaverka a kol., *Nové kostely a kaple z konce 20. století v České republice*, Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří 2001, s. 318.

[obr. 13] Kostel sv. Václava (1983-1989), Most, interiér, in: Jiří Vaverka a kol., *Nové kostely a kaple z konce 20. století v České republice*, Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří 2001, s. 319.

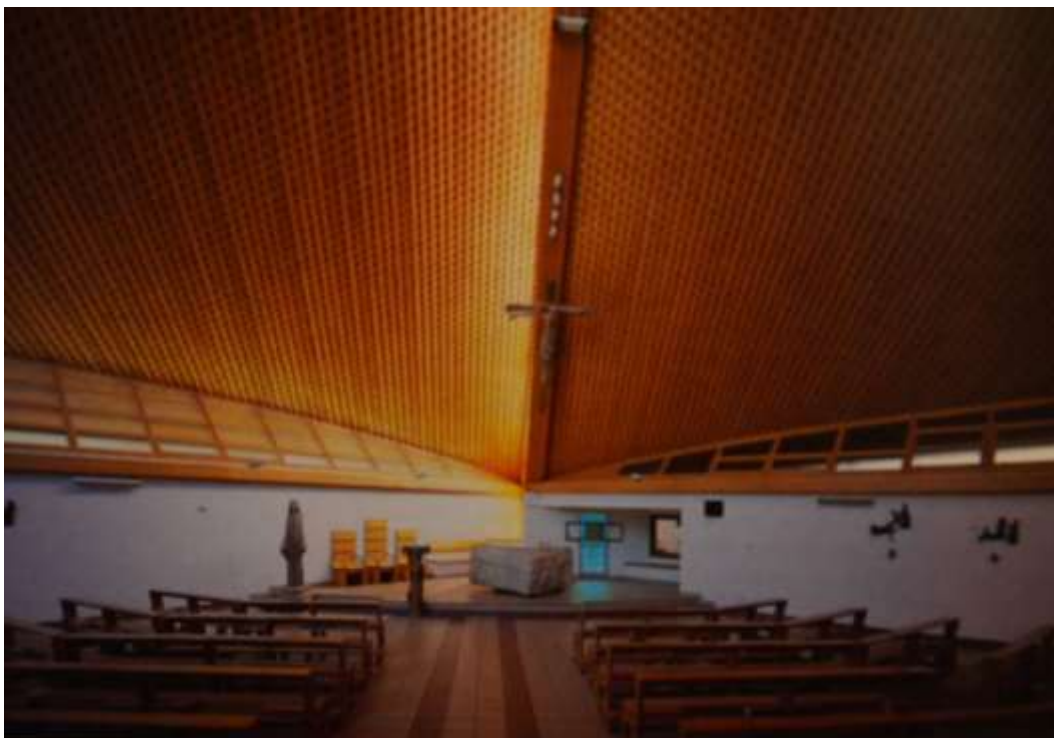
[obr. 14] Kostel Panny Marie Pomocnice křesťanů (1994-1995), Brno – Žabovřesky, exteriér, in: Jiří Vaverka a kol., *Nové kostely a kaple z konce 20. století v České republice*, Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří 2001, s. 281.

[obr. 15] Kostel Panny Marie Pomocnice křesťanů (1994-1995), Brno – Žabovřesky, interiér, in: Jiří Vaverka a kol., *Nové kostely a kaple z konce 20. století v České republice*, Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří 2001, s. 283.

[obr. 16] Kostel Neposkvrněného Početí Panny Marie (1992-1994), Praha – Strašnice, exteriér in: commons.wikimedia.org, 28.6.2008, http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Kostel_Neposkvrněného_početí_Panny_Marie,_Praha_2008.jpg?uselang=cs. Odečteno 10.11.2014

[obr. 17] Kostel Neposkvrněného početí Panny Marie (1992-1994), Praha – Strašnice, interiér, in: Jiří Vaverka a kol., *Nové kostely a kaple z konce 20. století v České republice*, Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří 2001, s. 335.

[obr. 18] Kostel sv. Václava a sv. Anežky (1991-1994), Hustopeče u Brna, exteriér, in: commons.wikimedia.org, 4.5.2014, http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Hustopeče_-_kostel_sv_Václava_obr2.jpg?uselang=cs. Odečteno 10.11.2014.

[obr. 19] Kostel sv. Václava a sv. Anežky (1991-1994), Hustopeče u Brna, interiér
in:commons.wikimedia.org, 29.3.2014, [http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Hustopeče,_
Church_of_Saint_Agnes_of_Bohemia_\(interior\)_2.JPG?uselang=cs](http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Hustopeče,_Church_of_Saint_Agnes_of_Bohemia_(interior)_2.JPG?uselang=cs). Odečteno 10.11.2014.

Vyždobit nebo očistit?

Extrémní polohy současného rodinného bydlení.

Ing. arch. Eva Bortelová

Výraz architektonického objektu je vždy výsledkem tvořivého procesu, do něhož vstupuje celá řada osob, faktorů a omezení. Ještě v první třetině dvacátého století byla v českých zemích většina staveb určených k bydlení formována na základě staletými ověřených kompozičních principů.^{49, 50} Přízemní venkovská stavení takřka bez výjimky přejímala po staletí známé trojdělení na světnici, síň a komoru. **[obr. 1]** Toto půdorysné upořádání skýtalo pro obyvatele domu celou řadu výhod. Ze zápraží krytého před sluncem a deštěm se vstupovalo do komunikačního jádra – síně. Z ní pak byla přístupna světnice, komora a černá kuchyně. Jednotlivé místnosti (kromě síně) byly neprůchozí. Světnice se obracela okny do dvora a na náves. Obyvatelé tak mohli sledovat, co se děje venku, zároveň ale byli díky bujně porostlým předzahrádkám ušetřeni zvědavých pohledů. Ve dvacátém století se postupně přešlo k individuálnímu řešení rodinného domu, kdy se výsledná podoba stavby formována převážně požadavky klienta, představami architektka a legislativními omezeními. Do roku 1989 byly možnosti individuální výstavby značně omezeny, ale s o to větší energií se lidé pustili do budování rodinných domů po převratu. Polistopadové změny nepřinesly jen svobodu, ale také svévoli a iluzi výjimečnosti každého z nás. Pokud socialistické období oslavovalo práci kolektivu, dnešní doba dává naopak přednost individualitě, a to mnohdy i na úkor společnosti. Nikdo nechce být obyčejný a proto i naprosto průměrné zboží se prezentuje jako něco výjimečného. Dobrým příkladem z automobilového průmyslu je městský vůz Škoda Citigo. **[obr. 2]** Na webu automobilky je charakterizován jako „ojedinělý“, „exkluzivní“ s „detaily, které vás nenechají chladnými.“⁵¹ Citigo je přitom nejlevnější model automobilky (cena od 165 400 Kč). Tento trend se promítá také do bydlení. Všechny developerské projekty (i ty naprosto banální a průměrné) se představují jako exkluzivní. Každý chce vyniknout, jenže všichni vyniknout nemůžeme.

⁴⁹ Karel Foud, Stavební produkce 1. republiky v lidovém prostředí Plzeňska, in: *Vesnická architektura 1. poloviny 20. století. Výzkum, dokumentace, ochrana.*, Národní památkový ústav, Praha 2008, s. 10.

⁵⁰ Jiří Škabrada, Dům jako sestava trojdílných bytů: K možnostem typologického uspořádání středověkého domu. In: *Průzkumy památek*, č. 1, 1998, s. 33.

⁵¹ Škoda Citigo, in: *Škoda auto Česká republika*, 2014, <http://www.skoda-auto.cz/models/citigo-sound>. Odečteno dne 25. 11. 2014.

Kapitola popisuje trojici výrazných rodinných domů postavených po roce 2005 v Roztokách u Prahy. Pozornost není věnována jen vizuální podobě staveb, důležitou součástí textu je porovnání půdorysů vybraných (reprezentativních) částí domů. Nakolik vypovídá vnější vzhled domu o kvalitě půdorysného uspořádání? Znamená atraktivní zevnějšek automaticky i promyšlené uspořádání interiéru? A naopak, projevuje se racionálně upořádaný interiér i navenek střídmě? Pokud je stavba zvenku členitá, bude i její půdorys složitý a nepřehledný?

Všechny tři studované stavby – čp. 2174 (žlutý), čp. 2098 (červený) a čp. 2193 (bílý)⁵² – se nacházejí v lokalitě Solníky, **[obr. 3]** na parcelách, které byly, spolu s dalšími sto devadesáti pozemky, zasiťovány společností Ekospol mezi lety 2002 a 2005.⁵³ V České republice to byl tehdy jeden z největších developerských projektů zaměřených na prodej pozemků určených k výstavbě rodinných domů. Jelikož regulativy města Roztoky byly poměrně obecné a každý stavebník měl o velikosti a vzhledu domu jiné představy, čtvrť dnes působí nesourodě. Mnohé domy jsou, vzhledem k rozloze pozemků, velké a navíc většina z nich stojí ve středu pozemku, čímž se zahrada stává špatně využitelnou. **[obr. 3]** Problém je dobře patrný u domu čp. 2098 (červený) a čp. 2174 (žlutý). Investorem je v obou případech právnická osoba (s. r. o.) se sídlem v ČR, která během stavebního procesu několikrát změnila jméno, sídlo i jednatele. Za společností vždy stojí tentýž kazašský podnikatel. Ten koupil od developera tři stavební pozemky, požádal o jejich scelení a poté rozdělení na dva větší pozemky (cca 1000 m²). To na první pohled působí sympaticky: Chci velký dům, potřebuji velký pozemek. Logika věci ale byla opačná. Plánované domy totiž byly tak rozměrné, že by při jejich realizaci na původních pozemcích bylo překročeno maximální procento zastavitelnosti. Koupí dalšího pozemku tak investor regulativy města obešel.

Když kazašský podnikatel a jeho manželka v roce 2004 přemýšleli komu zadat projekt dvou vil, na webových stránkách Aleše Milera je zaujala realizace rodinného domu u Mladé Boleslavi.⁵⁴ Obrátili se tedy na projektanta s tím, že by na jedné z parcel chtěli postavit něco podobného. Zakázku ale podmínili upravením katalogového projektu pro sousední pozemek, s čímž projektant nakonec souhlasil, protože se bál, že by mu jinak zajímavá realizace utekla.

---

⁵² Pro lepší orientaci v textu je vždy v závorce uvedena převládající barva stavby (u domu čp. 2174 a čp. 2193 barva fasády; u domu čp. 2098 barva střechy).

⁵³ V Solnících - 1. a 2. etapa, in: *Ekospol a.s.*, 2005, <http://www.ekospol.cz/cs/projekt/roztoky-u-prahy/>. Odečteno dne 25. 11. 2014.

⁵⁴ Galerie, in: *Qualit projekty*, <http://www.qualit.cz/art-geo-02.php>. Odečteno dne 25. 11. 2014.

⁵⁵ Z technické zprávy se o domě čp. 2174 (žlutý) dozvídáme, že: „*Vnější plášť objektu je stylizován na současné trendy do geometrického tvarosloví vyznačujícího se výrazným střešním pláštěm, který je doplněn vystupující střešní rovinou elipsovitého tvaru ... klid do celkového působení (vnáší) hladká tažená fasáda v okrovém provedení...*“⁵⁶ [obr. 4] Tento popis však úplně neodpovídá realitě. Fasáda vily se svou barevností mnohem spíše blíží k sytě žluté než k okrové a oceňovaná architektura okolo roku 2005 směřuje mnohem spíše k jednoduchosti a i průměrný stavebník je v této době již ve svém vkusu střízlivější a kultivovanější. Pozitivně lze vnímat použití kvalitních materiálů, podivně pokroucené tvary a celkový výraz je však diskutabilní. Při pohledu na půdorys obytné části se nabízí otázka, zda jsou vnitřní prostory skutečně dobře využitelné a příjemné k pobytu. Vnější vzhledem dům připomíná postmoderní architekturu, postrádá však její rafinovanost. Do sebe vklíněné šikmé roviny střechy, podbití dřevěnými latěmi, zvlněná čelní fasáda, monumentální dlážděný vjezd do podzemní dvojgaráže, „hanspaulsky“ podezděný plot s železnými výplněmi, subtilní točité schodiště a nerezová zábradlí s takřka neviditelnými ocelovými lanky – to vše působí dohromady nesourodě. Zdá se, jako by byl dům stavěn spíše na efekt než k příjemnému bydlení. Řešení zadní fasády je nečekaně prosté, s divokým průčelím nekoresponduje. Vila je umístěna v severozápadní části parcely. Zahrada se otvírá jihovýchodním směrem a přiléhá k uliční čáře. Z celkové plochy pozemku 1050 m² bylo zastavěno 245 m². Budova je rozdělena na dvě části. V té nižší se nachází šestimetrový bazén s příslušenstvím. Vyšší část s šikmou střechou pak obsahuje v přízemí obývací pokoj, jídelnu s kuchyní a v podkroví dvě ložnice a galerii. [obr. 5]

Ze tří popisovaných domů byl pro svou podobu nejvíce kritizován dům čp. 2098 (červený). [obr. 6] Projektant Aleš Miler, absolvent střední průmyslové školy stavební, uvádí, že klienti mu přinesli malý obrázek vystřižený z ruského katalogu rodinných domů a poprosili ho, aby projekt upravil na místní podmínky.⁵⁷ Projektant z toho nebyl nadšený, jenže klienti podmiňovali práci na návrhu sousedního domu čp. 2174 (žlutý) tím, že upraví i předložený katalogový projekt. Miler proto nakonec souhlasil. Dům B je mimořádně členitý. Dvě válcové věže a strmá střecha v kombinaci s kamenným obkladem a kovářsky zpracovaným „rákosovým“ plotem působí velmi rustikálně. Zároveň je patrné, že projektant nevycházela z českých vzorů. To byl zřejmě jeden z důvodů, proč se dům stal předmětem vášnivých diskuzí

⁵⁵ Aleš Miler. Osobní rozhovor. Praha, 20. 10. 2014.

⁵⁶ Václav Prynch, *Rodinný dům č. poz. 2442/96 – Technická zpráva: stavební část*, Kladno 2005, s. 3 – 4.

⁵⁷ Aleš Miler. Osobní rozhovor. Praha, 20. 10. 2014.

ještě předtím, než byl postaven. Proti stavebnímu povolení se odvolali dva účastníci řízení. Město Roztoky nesouhlasilo zejména s architektonickým řešením stavby a s jejím měřítkem.⁵⁸ Díky sloučení parcel totiž mohla být stavba při dodržení maximálního povoleného procenta zastavěnosti o dost větší než okolní domy. To vadilo také místnímu občanskému sdružení Architektura a krajina, které upozornilo, že: „*Návrh RD se zcela vymyká zástavbě v okolí. ... svojí rustikální eklektičností nemá obdobu v žádné stavbě ve městě.*“⁵⁹ Sdružení vadilo i to, že vysoká střecha s věžičkami se při dálkových pohledech dominantně uplatní v panoramatu zástavby, což považovali za nevhodné vzhledem k tomu, že se nejedná o veřejnou stavbu. Přes veškeré námitky však nebylo stavební řízení zastaveno a projekt byl realizován. Stavba zaujímá 23,3% parcely a ze všech stran ji lemuje úzký pruh zahrady. Interiér má obvyklé uspořádání s obytným prostorem a kuchyní v přízemí a ložnicemi v patře. [obr. 7] Z celkové vnitřní podlahové plochy 422 m² na obytnou plochu připadá méně než polovina (164 m²).

V případě nárožního domu čp. 2193 (bílý) [obr. 8] k sobě architekt a klienti nehledali cestu nijak složitě. Jsou přáteli již od základní školy. Manželé z Roztok koupili pozemek původně jako investici. Změnili ale názor a rozhodli se, že si zde postaví dům. Architekt Jan Klempíř, byl z tohoto rozhodnutí rozčarován. Pozemek sám o sobě nebyl špatný, avšak okolní zasiťované parcely a pole skoupená developerem představovala pro území do budoucna nejasné vyhlídky. „*To byl asi jediný spor, který mezi námi vznikl. Hned na začátku. V jednu chvíli mi dokonce řekli, že jestli to nechci dělat, najdou si jiného architekta.*“⁶⁰ popisuje Klempíř. Nakonec se architekt s klienty i s parcelou smířil a rozhodl se vytěžit z její polohy maximum. Okolní pozemky byly v té době ještě nezastavěné, nebylo tedy na co navázat. Dům se proto raději obrací do sebe a vytváří pro své obyvatele příjemně intimní prostředí. Bílý sokl domu ohraničuje i část zahrady, která je tak na západní straně chráněna před pohledy z ulice. Jednoduchá, při pohledu z ulice prakticky nečleněná, bílá hmota přízemí se otvírá prosklenými plochami směrem do zahrady. Obývací pokoj s kuchyní a jídelnou jsou tak opticky i fakticky propojeny se zahradou. Patro má podobu dvou na sebe navazujících pavilonů (ložnic) odlehčených dřevěným obkladem. [obr. 9]

---

⁵⁸ Jiří Sovina (vedoucí odboru SRM), *Odvolání proti stavebnímu povolení č. j.: 1308/1890/05/Ob/SÚ ze dne 5. 12. 2005 na stavbu „Rodinného domu na č. parc. 2443/100 v k. ú. Roztoky“*. Dopis 28. 12. 2005.

⁵⁹ Olga Vavříková (Občanské sdružení Architektura a krajina), *Stavební řízení na stavbu RD na pozemku čp. 2443/100, k. ú. Roztoky, Solníky. Č. j. 1308/1522/Ob/Su*. Dopis 21. 10. 2005.

⁶⁰ Jan Klempíř. Osobní rozhovor. Praha, 21. 10. 2014.

Přesto že každý ze tří popsaných domů vypadá úplně jinak, všechny tři na sebe strhávají pozornost a jsou v daném kontextu považovány za výrazné.⁶¹ Ponechme však nyní vizuální působení stranou. Jak vyjdou jednotlivé domy z porovnání, pokud se zaměříme na jejich velikost, umístění na pozemku a vnitřní uspořádání? Jak je vidět z porovnání v tabulce **[tab. 1]** velikost zahrad jednotlivých domů je srovnatelná (767, 805 a 833 m²). Dům čp. 2098 (červený) je umístěn prakticky uprostřed pozemku. Zahrada je tak redukována na úzké pruhy kolem domu, které jsou špatně využitelné a dobře přehlédnutelné z oken sousedů. **[obr. 10]** Ať jste kdekoli na zahradě, cítíte se (a mnohdy skutečně jste) pozorováni. Dům čp. 2174 (žlutý) je umístěn na severním okraji pozemku, zahrada se tak otvírá na jihozápad, směrem do ulice. **[obr. 10]** Největší část zahrady, která by teoreticky lákala k pobytu, je dobře přehlédnutelná z chodníku a z oken okolních domů. Nepřiměřeně velká část zahrady (63 m²) je navíc znehodnocena vjezdem do garáže v suterénu. Dům čp. 2193 (bílý) má ze tří domů nejmenší pozemek, vzhledem k menší zastavěnosti je ale jeho zahrada největší. **[obr. 11]** Navíc díky ohraničení zdí a terénním valem jako jediná, poskytuje svým obyvatelům intimní prostor venku, což bývá pro klienta jeden z nejčastějších argumentů, proč preferuje dům oproti bytu.

Co se týče podlahové plochy,⁶² je dům čp. 2193 (bílý) se 124 m² více než třikrát menší než domy A a B (422 a 421 m²). Přesto, že v domě čp. 2193 (bílý) jsou použity výhradně pravdivé přírodní materiály, vychází cena za m² plochy zhruba o čtvrtinu nižší než v ostatních dvou domech, kde byly kvalitní materiály (dřevo) kombinovány s náhražkovými (lamino s dekorem dřeva). Na druhou stranu dům čp. 2193 (bílý) jako jediný není podsklepen, což samozřejmě cenu za m² značně snižuje. Pokud srovnáme cenu za m² obytné plochy,⁶³ zjistíme, že m² obytné plochy nárožního domu čp. 2193 (bílý) vyjde na 43 200 Kč, u domu čp. 2098 (červený) je to 108 000 Kč a u domu čp. 2174 (žlutý) dokonce 142 500 Kč.⁶⁴ Dispozice obou domů navržených Alešem Milerem je nepřehledná a je řešena velmi nevhodně s nadpolovičním podílem obslužných a zbytkových ploch. **[obr. 5, 7]** Dům čp. 2174 (žlutý) je plně podsklepen. V suterénu se nacházejí tři velké místnosti, každá o ploše skoro dvacet metrů čtverečních. Dům čp. 2098 (červený) je podsklepen jen částečně, ale v nejvyšším podlaží najdeme půdu o velikosti 80m² bez jediného okna, tudíž nevhodnou k pobytu.

⁶¹ Náhodní kolemjdoucí. Osobní rozhovory. Roztoky 1. 9. 2014 – 20. 10. 2014.

⁶² Podlahovou plochou se rozumí plocha všech místností domu kromě teras, balkónů a lodžií; do podlahové plochy se započítává i plocha zastavěná kuchyňskou linkou, vestavěným nábytkem, kamny nebo jiným topným tělesem.

⁶³ Obytná plocha je podlahová plocha obytných místností, kdy za obytnou místnost se považuje přímo osvětlená a přímo větratelná místnost o podlahové ploše alespoň 8 m², kterou lze přímo nebo dostatečně nepřímo vytápět a je určena k celoročnímu bydlení.

⁶⁴ V přízemí domu je místnost s bazénem (do obytné plochy se nepočítá), což cenu za m² značně zvyšuje.

Hlavní obytný prostor (obývací pokoj, jídelna, kuchyně) se u všech tří domů nachází v přízemí. **[obr. 12]** Oba domy od Aleše Milera mají obytný prostor o ploše 63,5 m². V případě domu čp. 2174 (žlutý) má obytný prostor tvar přesýpacích hodin. Vzhledem k umístění domu v severní části pozemku by bylo logické očekávat, že okna obývacího pokoje se budou obracet k jihu. Není tomu ale tak, obývací pokoj je orientovaný prosklenou stěnou na východ a má tvar kruhové výseče, což snižuje možnosti jeho praktického využití. Obývací pokoj je od kuchyně a jídelny oddělen úzkým komunikačním krčkem, v tomto případě nelze mluvit o optickém propojení obou částí. Kuchyňské okno je orientováno na severozápad. Jediná část, která využívá světlo z jihu je jídelna. Obývací prostor je řešen celkově nepřehledně, je špatně orientovaný vůči světovým stranám a kvůli složitému tvaru je i špatně využitelný. Napojení na zahradu je nevyhovující. Z obývacího pokoje lze vstoupit na východní terasu, ta ale neposkytuje žádné soukromí, protože se nachází na hranici pozemku a je viditelná ze sousedova domu, ze sousedovy zahrady i z ulice. V domě čp. 2098 (červený) je obytná část řešena přehledněji. Kuchyň, jídelna a obývací pokoj na sebe navazují a jsou opticky propojeny. Orientace vůči světovým stranám je však opět nevhodná. Velký obývací pokoj je osvětlen francouzským oknem v severozápadní stěně a částečně přisvětlen přes jídelnu. Pro tak velký prostor (37 m²), který je navíc velmi hluboký (6,5 m) je toto osvětlení nedostatečné. Terasa se nachází u severovýchodní fasády, prakticky až na hranici pozemku souseda. Obytný prostor nárožního domu čp. 2193 (bílý) je přehledný, striktně rozdělený na dvě části (obývací pokoj a jídelna s kuchyní). Prostor je dostatečně osvětlen z jihozápadu a je dobře propojen se zahradou, která je příjemná k pobytu a navíc, díky ohraničení zdí a zemním valem, skrytá před pohledy kolemjdoucích. Tento dům jako jediný ze tří skutečně přináší intimní prostředí pro život rodiny a kvalitní propojení obytného prostoru se zahradou. Přesto, že obytný prostor je ze tří zkoumaných domů nejmenší, přehlednost mu přidává metry a jednoznačně je nejlépe využitelný, přestože propojení obývacího pokoje a jídelny úzkými průchody nemusí každému vyhovovat.

Ložnice se ve zkoumaných domech nachází vždy v patře. **[obr. 13]** Nejluxusnější ložnice s manželskou postelí má ve všech třech případech samostatný přístup do koupelny. V nárožním domě C najdeme ložnici o ploše necelých 16 m². Je útulná, střídě a logicky zařízená. Přímo proti vstupu se nachází francouzské okno směřující na východ. Majitelé si tak mohou užívat první ranní paprsky, zároveň jim však slunce nesvítí do obličeje, když si chtějí trochu přispat. Postel je umístěna tak, aby z ní bylo vidět na vstupní dveře, není ale přímo proti

nim. K ložnici přiléhá přiměřeně velká koupelna (3,8 m²), která zároveň působí jako oddělovací prvek. Světlo z jižního okna dopadá do místnosti srze prosklenou stěnu koupelny rozptýlené, což dodává prostoru intimitu. Prosklené plochy jsou rozmístěny tak, aby neporušily pocit soukromí. Při pohledu z ulice nikdy není vidět postel. Ložnice domu C je ze tří sledovaných nejmenší a jako jediná nemá šatnu. K ukládání oblečení slouží skříň, která navazuje na výklenek sousedící toalety. Jako problematický se jeví detail vestavěné skříně a francouzského okna. V projektu se se šatní skříni počítalo, bylo by tedy logické prosklení zmenšit, tak aby do něj nábytek nezasahoval. V obou domech navržených Alešem Milerem se nachází ložnice s nadstandardními rozměry. Ložnice domu čp. 2098 (červený) má komplikovaný nepravidelný půdorys s mnoha dveřmi. Přesto že je ložnice rozlehlá (29 m²), existují pouze dvě možnosti, kam umístit manželskou postel. Ani jedna z nich ale není optimální. Postavíme-li čelo postele ke zdi mezi vstupní dveře a dveře do šatny, leží spící tak, že nevidí, kdo do pokoje vstupuje, což může být nepříjemné. Navíc nezbyvá mnoho místa na noční stolky a při každé cestě do šatny je nutné postel obejít. Pokud dáme postel čelem k šikmé stěně, nepůsobí to vizuálně dobře, navíc vznikne nepříjemný detail – roh postele opticky omezuje přístup do šatny. V šatně by bylo logické umístit skříň k delší stěně (proti vstupu), tam ale bude částečně zasahovat do okna. Velkou část koupelny zaujímá vířivka o průměru čtyři metry. V kontrastu k její velikosti je ostatní vybavení poddimenzované. Denní hygieně slouží čtvrtkruhový sprchový kout o poloměru 80 cm a dvě malá umyvadla. Jako nešťastné se jeví umístění jednoho z umyvadel v bezprostřední blízkosti sprchového koutu, kdy průchod mezi oběma zařizovacími předměty je pouhých 45 cm, doporučeno je přitom alespoň 60 cm. V domě čp. 2174 (žlutý) je ložnice o něco lépe řešena, i když by asi bylo logické umístit čelo postele na střed stěny. Tím, že postel stojí blíže ke vstupu do koupelny, více překáží. Koupelna slouží pro dvě ložnice, proto do ní vedou dvoje dveře. Toto řešení se nezdá šťastné: zapomenete-li zamknout oboje dveře, může vás v koupelně někdo překvapit. Ke koupelně přiléhá balkon směřující do ulice (a z ulice dobře viditelný)⁶⁵, který vzhledem ke své exponované poloze není využíván. Šatna je tomto případě řešena dobře. Je rozdělena na pánskou a dámskou část, přičemž každá část je osvětlena jedním střešním oknem. Ložnice v obou domech od Aleše Milera jsou nadstandardně velké, jsou ale špatně prostorově řešeny. Zdá se jako by si projektant s tak velkým prostorem nevěděl rady, postel i ostatní vybavení jsou standardní, někdy i poddimenzované. Ložnice navržená Janem Klempířem je nejmenší, je ale jasně a přehledně uspořádána, nejsou v ní prakticky žádné zbytkové prostory. Ložnice je příjemně uzavřená, nejútulnější.

---

⁶⁵ Oproti zobrazenému půdorysu [obr. 5, 13] byla při realizaci koupelna zmenšena a byl přidán balkon.

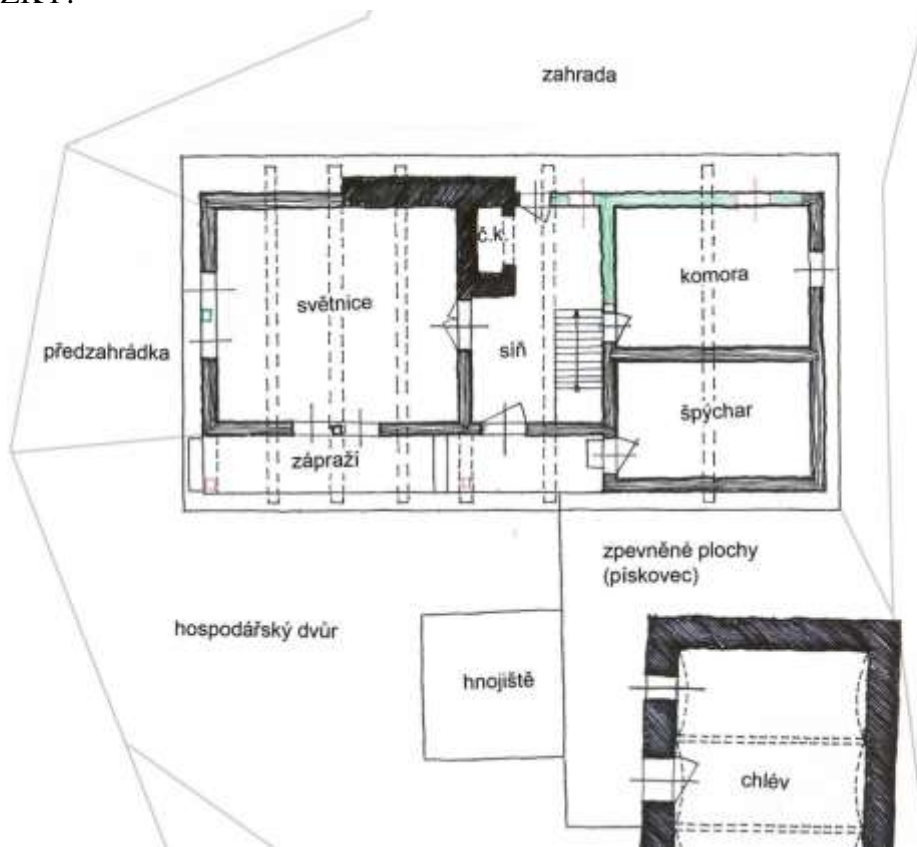
Na příkladu konkrétních realizovaných rodinných domů z Roztok u Prahy text demonstruje, nakolik vypovídá vnější vzhled domu o kvalitě půdorysného uspořádání. Ze srovnání vyšel jednoznačně nejlépe nárožní dům čp. 2193 (bílý), který byl jako jediný navržen architektem. Kultivovaný sochařsky modelovaný exteriér přitom není jedinou předností tohoto objektu. Stavba je dobře také usazena na pozemku a má optimální propojení se zahradou. Zahrada je intimním místem k pobytu rodiny a z ulice do ní není vidět. Přesto, že je tento nárožní dům více než třikrát menší než zbylé dva domy, jeho obytný prostor (obývací pokoj, jídelna, kuchyně) je menší pouze o čtvrtinu a jako jediný logicky využívá osvětlení z jihu. Této možnosti přitom mohly využít všechny tři hodnocené stavby. Dispozice domu C je jasně logicky uspořádána s výraznou převahou obytných místností nad obslužnými prostory. Domy čp. 2098 (červený) a čp. 2174 (žlutý) navrhl projektant s maturitou, absolvent střední průmyslové školy stavební. Domy jsou vzhledem k velikosti pozemků příliš rozměrné, navíc jsou na parcelách nevhodně usazeny. Jejich vnější vzhled je diskutabilní, hlavním nedostatkem je však to, že domy nevytváří přiměřeně intimní prostředí pro uvolněný domácí život, a to ani uvnitř, ani venku. Dispozice obou domů je složitá, nepřehledná s výraznou (nadpoloviční) převahou obslužných ploch nad obytnými. Jednotlivé místnosti jsou špatně orientovány vůči světovým stranám a jejich osvětlení je nevhodné nebo nedostatečné. Celkově se v obou domech hodně plýtvá prostorem. Výsledky porovnání těchto tří domů jsou v souladu s hypotézou, že kvalitní dispozice domu se projevuje navenek kvalitní architekturou a naopak že problematický vnější vzhled s sebou nese také nevalné půdorysné uspořádání.

TABULKA:

Dům:	čp. 2174 (žlutý)	čp. 2098 (červený)	čp. 2193 (bílý)
Autor:	Aleš Miler	Aleš Miler (upravil katalogový projekt)	Ing. arch. MgA. Jan Klempíř
Investor:	Právnícká osoba se sídlem v ČR	Právnícká osoba se sídlem v ČR	Manželé z Roztok
Projekt:	2005	2005	2008
Realizace:	2005 – 2009	2005 – 2010	2010
Plocha pozemku:	1050 m ²	1000 m ²	932 m ²
Zastavěná plocha:	245 m ² (23,3 % pozemku)	233 m ² (23,3% pozemku)	99 m ² (10,6 % pozemku)
Celková podlahová plocha domu (včetně schodišť, suterénu a půdy):	421 m ²	422 m ²	124 m ²
Náklady:	cca 18 000 000 Kč	cca 18 000 000 Kč	cca 4 000 000 Kč
Cena za m ² :	42 755 Kč	42 654 Kč	32 258 Kč

[tab. 1] Porovnání tvrdých dat.

OBRÁZKY:

[obr. 1] Trojdílná dispozice roubeného přízemního venkovského domu z počátku 19. století, Český ráj, kresba Eva Bortelová, 2007.

[obr. 2] Škoda Citigo, in: *Škoda auto Česká republika*, 2014, <http://www.skoda-auto.cz/models/citigo-sound>. Odečteno dne 25. 11. 2014.

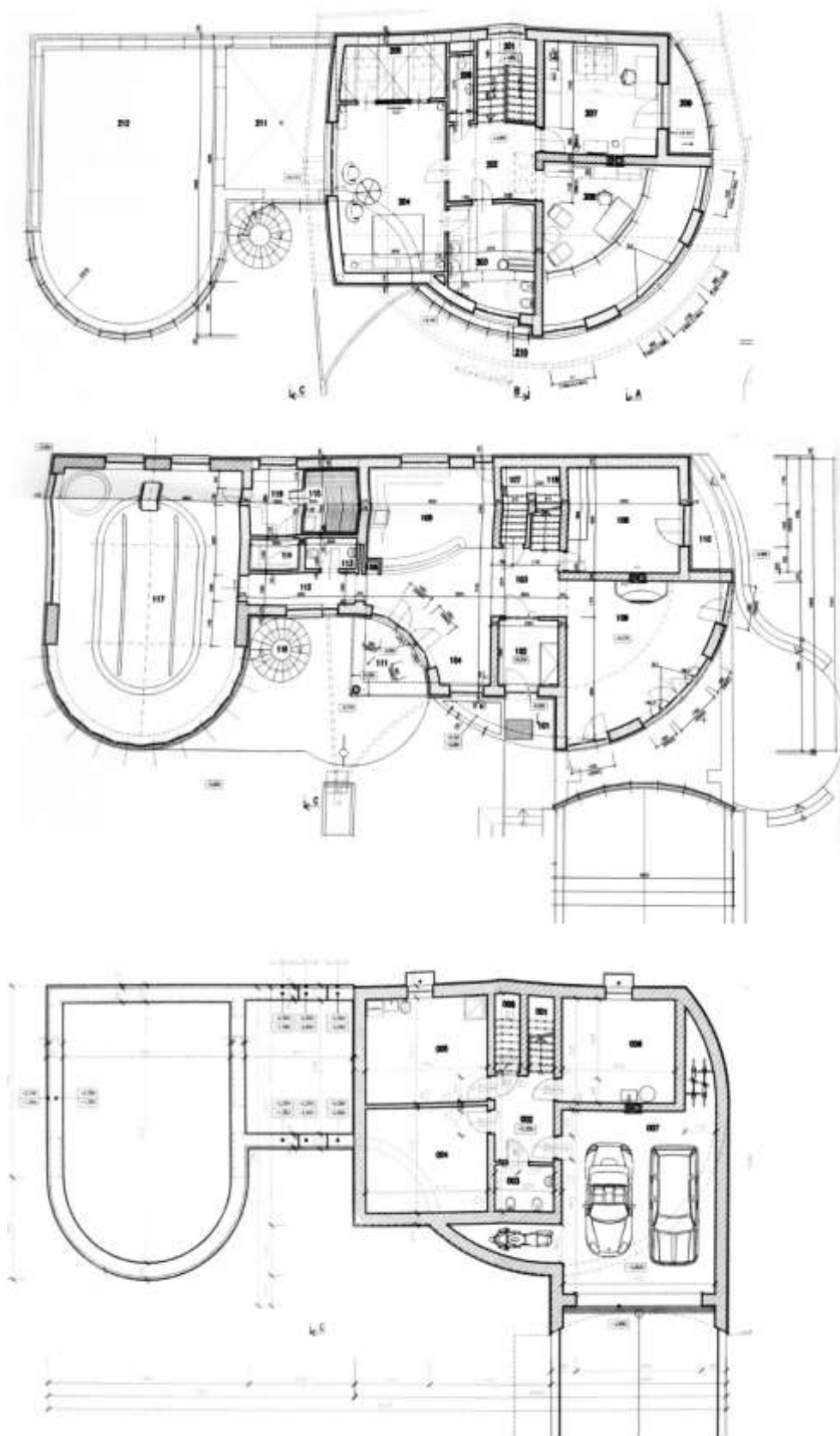

[obr. 3] Situace, in: *Mapy.cz*, 2012, <http://mapy.cz/letecka?x=14.3824949&y=50.1660710&z=16>, Odečteno dne 25. 11. 2014.

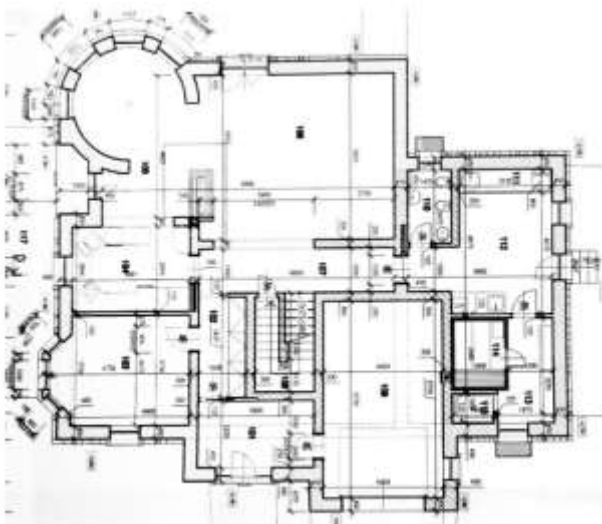
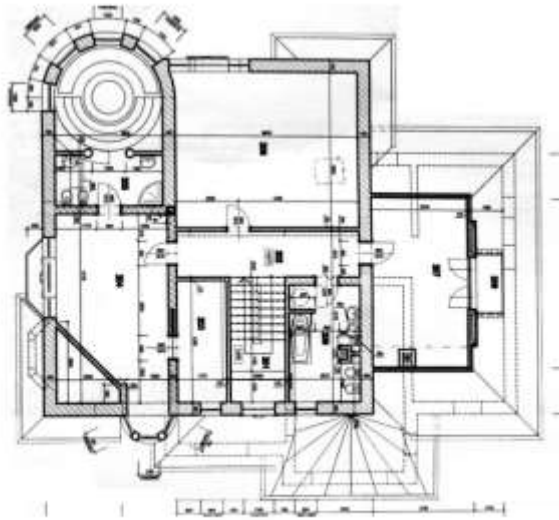
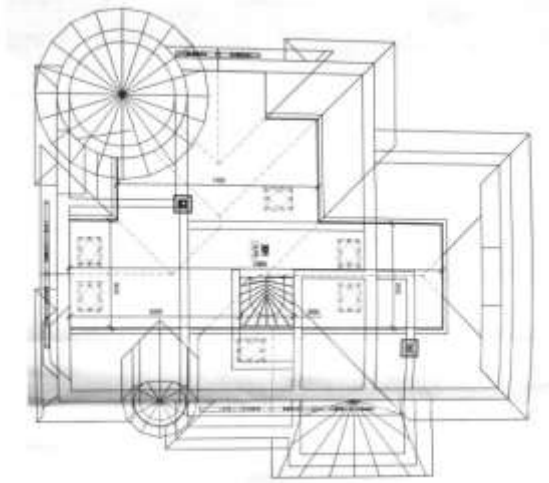
[obr. 4] Rodinný dům čp. 2174 (žlutý), foto Eva Bortelová, 2014.

[obr. 5] Dům čp. 2174 (žlutý), Půdorys podkroví, přízemí a suterénu, in: Marcela Millerová, *Rodinný dům č. poz. 2443/96 (Projekt pro stavební řízení)*, Kladno 2005, výkres č. 3, 4 a 5.

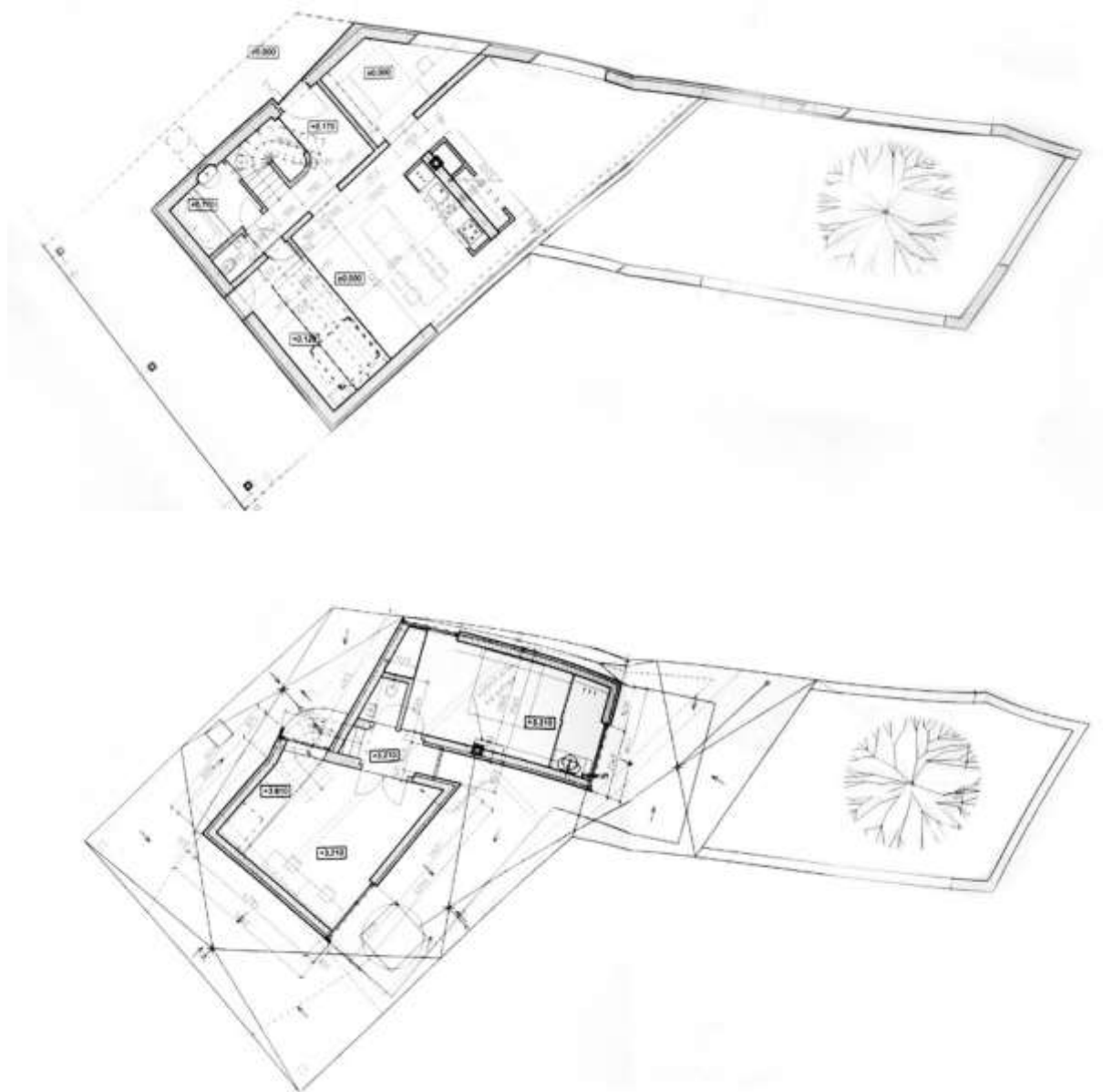
[obr. 6] Rodinný dům čp. 2098 (červený), foto Eva Bortelová, 2014.

[obr. 7] Dům čp. 2098 (červený), Půdorys podkroví, přízemí a suterénu, in: Marcela Millerová, *Rodinný dům č. poz. 2443/100 (Projekt pro stavební řízení)*, Kladno 2005, výkres č. 4, 5 a 6.

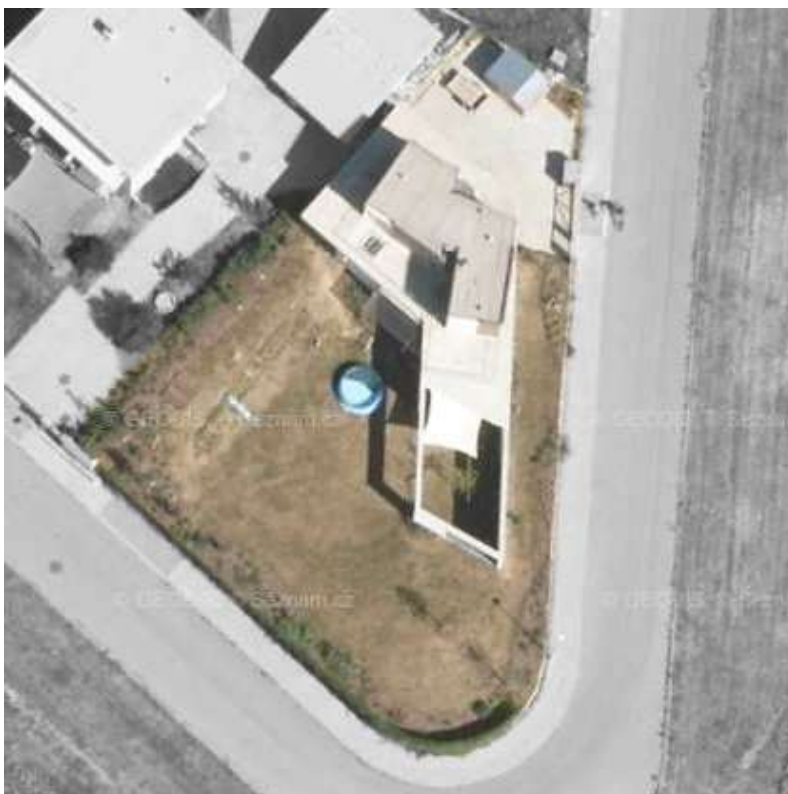
[obr. 8] Rodinný dům čp. 2193 (bílý), foto Eva Bortelová, 2014.

[obr. 9] Dům čp. 2193 (bílý), Půdorys podkroví a přízemí, in: Jan Klempíř, *Změna stavby před dokončením (Dokumentace pro stavební povolení)*, Praha 2008.

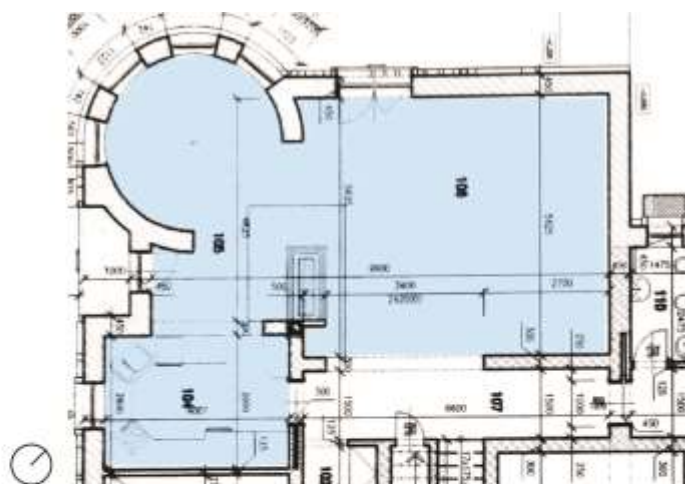
[obr. 10] Umístění domu čp. 2098 (červený; dole) a čp. 2174 (žlutý; nahoře) na pozemku, in: *Mapy.cz*, 2012, <http://mapy.cz/letecka?x=14.3823208&y=50.1674945&z=18>, Odečteno dne 25. 11. 2014.

[obr. 11] Umístění domu čp. 2193 (bílý) na pozemku, in: *Mapy.cz*, 2012, <http://mapy.cz/letecka?x=14.3830400&y=50.1646551&z=18>, Odečteno dne 25. 11. 2014.

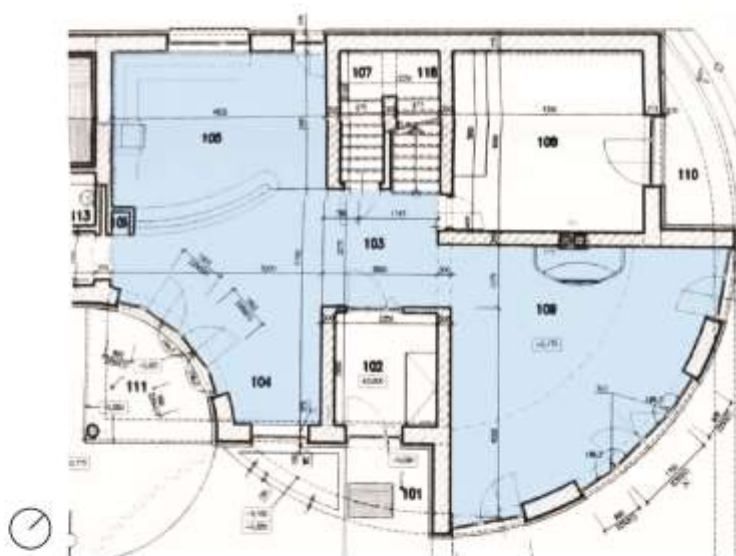
PLOCHA OBYTNÉHO PROSTORU
čp. 2098

kuchyně:	12 m ²
jídleha:	14,5 m ²
obývací pokoj:	37 m ²
CELKEM:	63,5 m ²

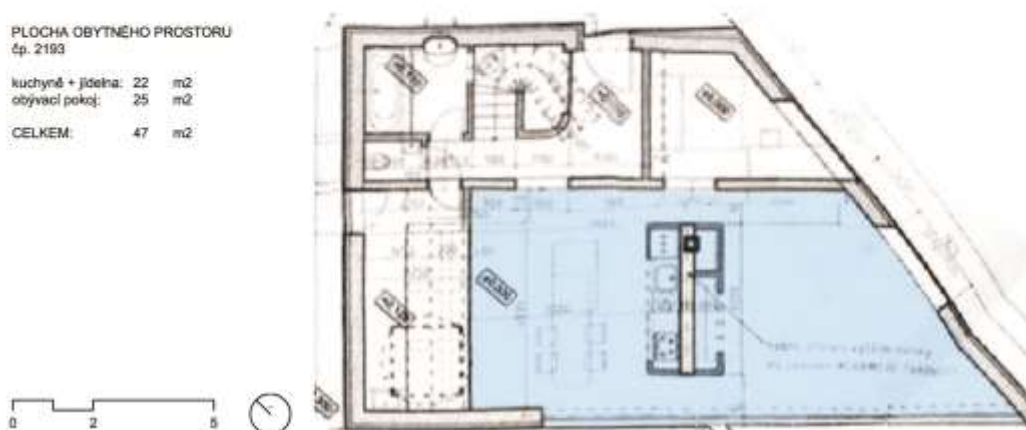
PLOCHA OBYTNÉHO PROSTORU
čp. 2174

kuchyně:	15,5 m ²
jídleha:	15,5 m ²
obývací pokoj:	26 m ²
hala:	6,5 m ²
CELKEM:	63,5 m ²

PLOCHA OBYTNÉHO PROSTORU
čp. 2193

kuchyně + jídelna:	22 m ²
obývací pokoj:	25 m ²
CELKEM:	47 m ²

[obr. 12] Obytný prostor: srovnání velikosti, tvaru a orientace vůči světovým stranám.

Zdroje (odshora dolů): Půdorys přízemí a suterénu, in: Marcela Millerová, *Rodinný dům č. poz. 2443/96 (Projekt pro stavební řízení)*, Kladno 2005, výkres č. 5.

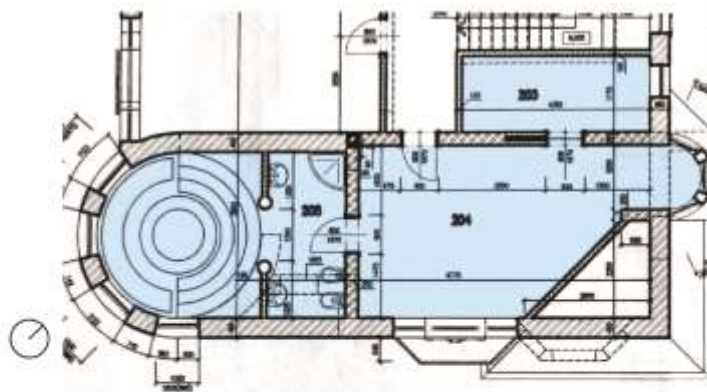
Půdorys podkroví, přízemí a suterénu, in: Marcela Millerová, *Rodinný dům č. poz. 2443/100 (Projekt pro stavební řízení)*, Kladno 2005, výkres č. 5.

Půdorys přízemí, in: Jan Klempíř, *Změna stavby před dokončením (Dokumentace pro stavební povolení)*, Praha 2008.

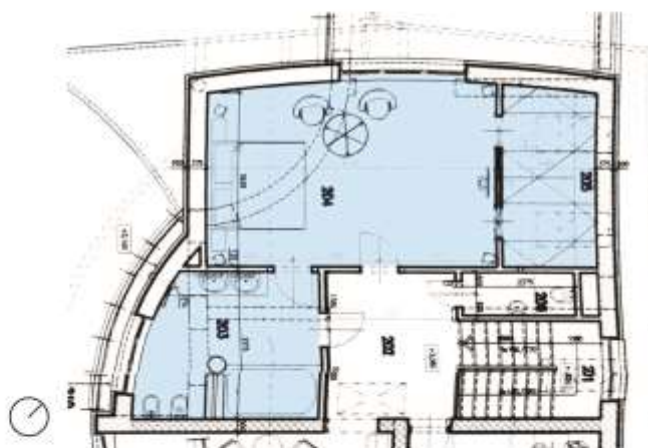
PLOCHA LOŽNICE S PŘÍSLUŠENSTVÍM
čp. 2096

ložnice: 29 m²
šatna: 8 m²
koupelna: 20 m²
CELKEM: 57 m²

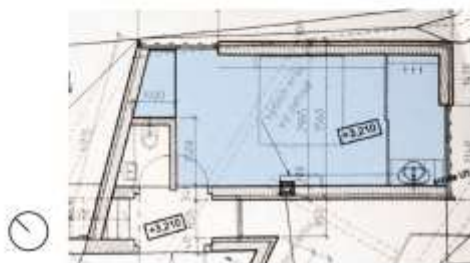
PLOCHA LOŽNICE S PŘÍSLUŠENSTVÍM
čp. 2174

ložnice: 25 m²
šatna: 8 m²
koupelna: 12 m²
CELKEM: 45 m²

PLOCHA LOŽNICE S PŘÍSLUŠENSTVÍM
čp. 2193

ložnice: 15,8 m²
koupelna: 3,8 m²
CELKEM: 19,4 m²

[obr. 13] Ložnice: srovnání velikosti, tvaru a orientace vůči světovým stranám.

Zdroje (odshora dolů): Půdorys přízemí a suterénu, in: Marcela Millerová, *Rodinný dům č. poz. 2443/96 (Projekt pro stavební řízení)*, Kladno 2005, výkres č. 4.

Půdorys podkroví, přízemí a suterénu, in: Marcela Millerová, *Rodinný dům č. poz. 2443/100 (Projekt pro stavební řízení)*, Kladno 2005, výkres č. 4.

Půdorys přízemí, in: Jan Klempíř, *Změna stavby před dokončením (Dokumentace pro stavební povolení)*, Praha 2008.

Budova Slovenského Rozhlasu – autorský koncept vs. Užívateľ

Ing. arch. Štefan Bekeš

Len niekoľko stavieb na Slovensku sa dokázalo dostať do povedomia svetovej (a nielen) architektonickej verejnosti. Budova Slovenského rozhlasu na Mýtnej ulici v Bratislave je nepochybne jednou z nich. Podľa frekvencie návštev zahraničných architektov je možno i tou najznámejšou. Veď ne jeden z nás mal tú česť hostiť kolegu spoza hraníc, ktorého prvou otázkou pri prehliadke Bratislavy bolo: „či sa pôjdeme pozrieť aj na tú vašu pyramídu.“ Pre jej expresívnosť je teoretikmi architektúry považovaná za jednu z najvýznamnejších, ktorá u nás vznikla v období neskorkej moderny.⁶⁶ Niet preto divu, že sa rozhlas stal vyhľadávanou destináciou architektov z celého sveta.

V nasledujúcich statiach sa pokúsim priblížiť hlavné zámery autorov Štefana Svetka, Štefana Ďurkoviča a Bartabáša Kisslinga, ktoré mali pri návrhu stavby. Zhodnotím, čo sa podarilo realizovať a čo ostalo len na výkresoch. A pokúsim sa tiež priniesť hodnotiaci pohľad používateľa na súčasný stav stavby a jej prevádzku ale i celkový názor na ňu a pocit z jej používania.

Výstavba⁶⁷

Úvodný realizačný projekt budovy rozhlasu vznikol v rokoch 1964—1966. Jeho konečná podoba bola dotvorená medzi rokmi 1969 – 1970, už v koordinácii s rozhodujúcim subdodávateľom - Vítkovickými železiarňami, z ktorej vzišli výsledné proporcie exoskeletu obrátenej pyramídy. S výstavbou sa začalo už v roku 1969. Kvôli nepružnému stavebnému priemyslu socialistického Československa, ktorý si nevedel poradiť s odvážnosťou konceptu však výstavba trvala až 16 rokov⁶⁸. Tento fakt sa odzrkadlil aj na niektorých nenaplnených zámeroch autorov.

---

⁶⁶ DULLA, M., 2007: Slovenská architektúra od Jurkoviča po dnešok. Bratislava: Prefekt, 2007 s. 26. ISBN 978-80-8046366-3

⁶⁷ Viac o výstavbe Rozhlasu sa dozviete v: LÝSEK, L., 1985, Budova Československého rozhlasu v Bratislave. In: Architektúra ČSR.1985, ISSN 0300-5305, roč. XXXIII, č.9, s. 391-396.

⁶⁸ Do prevádzky bol Rozhlas odovzdávaný postupne, od augusta 1984 až po apríl 1985, kedy bolo ukončené sťahovanie do nových priestorov

Terasy

Budova Slovenského rozhlasu mala z hľadiska širších vzťahov a urbanizmu Bratislavy prispieť k formovaniu obrazu významného mestského priestoru, takzvanej „priečnej osi“⁶⁹. Rozhlas sa mal stať prvým, nástupným bodom v plánovanej kompozícii.⁷⁰ Funkcia osi sa však v priebehu projektovania i počas výstavby len ujasňovala. Do úvahy prichádzali možnosti od vytvorenia hlavnejestskej triedy, kde by sa nachádzali významné budovy ako sú ministerstvá, divadlá a pod, cez vytvorenie poloradiálnej dopravnej tepny, až po súčasnú variantu, ktorá neuvažuje s realizáciou tejto osi v urbanizme mesta. Preto sa i plánovaná koncepcia dopravy v okolí rozhlasu menila z pôvodne navrhovanej polozapustenej štvorpruhovej komunikácie na variantu s estakádou, a potom na súčasný skutkový stav ponechania pôvodného stavu. Táto, istým spôsobom rozporná situácia, nútila autorov rešpektovať najrozmanitejšie možnosti riešenia priečnej osi. Museli vytvoriť široké možnosti ďalšieho funkčného, priestorového a výrazového dotvorenia terás budovy. V širších väzbách autori museli rešpektovať zámery vtedajšieho smerného územného plánu, vytvoriť 90-metrový koridor medzi budovou ministerstva na Námestí Slobody a budovou Rozhlasu pre vytvorenie 4-pruhovej polozapustenej cesty. Vedenie automobilových komunikácií však zmenilo navrhovanú koncepciu dopravy v Bratislave a priklonilo sa na tomto úseku k variantu vytvorenia estakády. To prinútilo autorov zrušiť vyprojektované a v niektorých úsekoch stavby aj zčasti realizované pešie lávky, ktoré mali viesť ponad Žilinskú, Mýtnu a Starohorskú ulicu. [obr. 1] Narušila sa tým ich základná idea návrhu. Nadchody mali byť pospájané rozsiahlymi strešnými terasami s netradične umiestneným obchodným parterom a pod nimi sa mali rozprestierať výrobné a prevádzkové časti rozhlasu.⁷¹ „Objekt tak stratil prvý a dôležitý horizont svojej funkcie i kompozície, ovplyvňujúci i väzby zdôraznenia vstupu do budovy.“⁷² Tento horizont bol navrhovaný už od prvej štúdie a existoval vo všetkých etapách vývinu projektu. Jeho kompozičná zámernosť bola overovaná na modeloch, chýba len v realizácii a už takmer 30 rokov čaká na doriešenie. [obr. 1]

Dnes je tu torzo toho, čo by tam mohlo byť a čo sa už nikdy nebude môcť realizovať v takej podobe, ako bol pôvodný návrh. Problémom je, že sa zatiaľ nepodarilo nájsť vhodné

---

⁶⁹ Priečna os – autor myšlienky prof. Emanuela Hruška

⁷⁰ HRUŠKA, E., 1964: Súťaž na budovu Čs. rozhlasu v Bratislave. In: Projekt ISSN 1335-2180, 1964, roč. VIII, č.3, s. 62-66.

⁷¹ DULLA, M., MORAVČÍKOVÁ, H., 2002: Architektúra Slovenska v 20. storočí. Bratislava: Slovart, 2002 s. 220-222. ISBN 80-7145-684-5

⁷² LÝSEK, L., 1985: Budova Československého rozhlasu v Bratislave. In: Architektúra ČSR. ISSN 0300-5305, 1985, roč. XXXIII, č.9, s. 391-396.

využitie terás podľa pôvodného zámeru. Chýba motivácia ich používania. Pôvodným zámerom tvorcov bolo priniesť život do „centra budovy“ - na prízemie, a tiež aj na jej strechu. Dlhé chápdlá nadchodov, ktoré mali premostovať okolité cesty a spájať i začleňovať strechu rozhlasu do „kvázi parteru“ (aj keď o podlažie vyššieho) ostali nepochopeným zámerom, ktorý nemohol ukázať naplno svoj potenciál. Premostenia ostali slepé a neskôr pribudli nové budovy, ktoré tento zámer úplne pochovali. Tiež, už realizovaným terasám nepomohlo to, že boli vydláždené a nebolo tam nič, za čím by sa tam oplatilo ísť. Smutnú bodku za touto ideou dali „skejteri“, ktorí túto plochu začali využívať ako svoje ihrisko. Dopady skejtbordov na dlažbu sa ozývali v réžiách a nahrávacích štúdiách, preto padlo rozhodnutie znepřístupniť tieto terasy verejnosti. Pozitívna správa okolo vývoja situácie terás prišla v polovici septembra 2014, kedy občianske združenie „Jedlé mesto“ v spolupráci s RTVS spustilo projekt komunitných záhrad na opustených strešných terasách Slovenského Rozhlasu. Ako hovorí architektka projektu Dominika Belanská: „Tento priestor pod ikonickou stavbou slovenskej moderny je magický. Má niečo, čo ľudí pritiahne a dúfam, že sa stane miestom, ktoré bude ľudí spájať a budú mať nové zážitky.“⁷³ Možno i tento projekt prispeje k myšlienke znovuoživenia tohto priestoru, možno trochu v odlišnej podobe, ale zachovávaajúcej pôvodnú myšlienku.

Kompozícia

Ucelenú urbanistickú štruktúru areálu rozhlasu vytvára rozložitá, nižšia podnož rozhlasových výrobných objektov, prevažne štúdií, ktorej dominuje dynamický prvok prevádzkovej budovy tvarovanej do podoby obráteného zrezaného štvorbokého ihlana. Od počiatku bolo cieľom autorov vyhnúť sa tradičnej koncepcie „plackovežiaka“. Väčšina inštitúcií sa v tejto dobe stavala tak, že vstupné a spoločenské priestory boli v nízkej „placke“ a k nej bol „prilepený“ vežiak s administratívou. Spočiatku sa uvažovalo o rovnom dome s ustúpeniami na koncoch, neskôr autori dospeli k symetrickej kompozícii oceľového samonosného koša – podobného košu z prútia. Toto nové hmotové pojetie je zámerne plasticky kontrastne koncipované oproti veľkým planárnym koncentráciám budov Ministerstva dopravy a areálu STU. Zámerom bolo prerušiť monotónnosť a istý stereotyp skladby týchto priestorov a zvýrazniť tak začiatok priečnej osi silným, excentrickým tvarom. Súčasne sa sledovali väzby merítka k jestvujúcej blokovej zástavbe, k navrhovaným hmotám budúcej celomestskej vybavenosti a najmä k existujúcim a navrhovaným výškovým dominantám. Ich vzťah mal smerovať od nahromadených monotvarov k dominante rozhlasu. [obr. 2] Stavbou NBS sa tento

⁷³ Pustá terasa pod rozhlasovou pyramídou sa mení na záhradu. In: PRAVDA, [pub. 16.09.2014] <http://spravy.pravda.sk/regiony/clanok/330094-pusta-terasa-pod-rozhlasovou-pyramidou-sa-meni-na-zahradu/>

cieľ narušil, ale na druhej strane to prinieslo nový kompozičný dvojprvok štíhlej, dynamickej veže NBS a robustnej obrátenej pyramídy rozhlasu.

Pyramída

Do hora sa rozširujúca (každé podlažie o 330 cm) oceľová diagonálna konštrukcia tvoriaca akýsi kôš je charakteristickým prvkom stavby. Vytvára plochu pre horizontálne radenie jednotlivých redakcií na minimálnom možnom počte podlaží s výbornou návaznosťou na vysielacie priestory. Spracované informácie sa takýmto spôsobom, čo možno v najkratšom čase, dostávajú do vysielania. Zároveň okrem výrazného architektonického pôsobenia zabezpečuje pyramídálny tvar rozhlasu aj ochranu pred nežiaducim prehrievaním v letných mesiacoch a dostatok prirodzeného osvetlenia v tých zimných (princíp Sokratovho domu). Ale najpodstatnejším zámerom rozširujúcej sa stavby je, že postupným narastaním objemu sa vytvára vo vnútri budovy priestor pre átrium a ďalšiu, akúsi „vnútornú pyramídu“, kde sú situované všetky citlivé prevádzky.⁷⁴ Átrium výborným spôsobom vplýva na mikroklimu v interiéri. Pomáha prirodzenému prúdeniu vzduchu a dovoľuje dennému svetlu preniknúť hlboko do vnútra stavby. Na železobetónovom jadre je zavesená vnútorná pyramída, ktorá kopíruje interiérový tvar vonkajšej pyramídy v spojení s átriom a vytvára architektonicky veľmi sugestívny až spirituálny priestor v strede budovy. Sám architekt Svetko tvrdil, že Rozhlas by mal byť „fabrikou a chrámom pospolu.“⁷⁵ V tomto centrálnom priestore sú umiestnené štúdiá a fonotéky, ktorým vonkajšia pyramída tvorená z redakcií zabezpečuje ochranu pred nežiaducim hlukom a vibráciami z exteriéru.

Jediná myšlienka, ktorú tvorcovia z konceptu do reality nedokázali pretlačiť je väčšia otvorenosť redakčných priestorov. Pôvodný koncept počítal s vytvorením veľkoplošných kancelárskych priestorov v celej pyramíde, ale kvôli protestom redaktorov sa od tejto myšlienky upustilo. Preto sa tu navrhli a neskôr zrealizovali klasické bunkové kancelárie. Je paradoxom, že niektorí súčasní užívatelia by si na miesto nich priali práve ten pôvodne navrhovaný „open-space“ priestor. Na čom sa však takmer všetci zamestnanci zhodnú je to, že priestory vo vnútri pyramídy sú jedinečné, úchvatné a vytvárajú tak príjemné a zároveň prevádzkovo funkčné pracovné prostredie. Ako hovorí Eva Vojtková, zamestnankyňa rozhlasu „Služby redaktorom

⁷⁴ LÝSEK, L., 1985: Budova Československého rozhlasu v Bratislave. In: Architektúra ČSR. ISSN 0300-5305, 1985, roč. XXXIII, č.9, s. 391-396.

⁷⁵ MITAŠOVÁ M. 1998: Cena Emila Belluša Štefanovi Svetkovi. In: Projekt. ISSN 1335-2180, 1996, roč. XL, č.4, s. 69-70.

a ľudom, ktorí vytvárajú program, sú vynikajúco zvládnuté. Perfektná knižnica, študovňa, pracoviská, diskotéky, fonotéky, všetko rozmiestnené na dvoch podlažiach, sústredené a prispôsobené pre túto prevádzku.⁷⁶ [obr. 3]

Päťka

Päťka pyramídy je ohraničená Mýtnou, Belopotockou, Škovránčou, Lehotského ulicou, Námestím slobody a malým parkom na Belopotockého ulici (v súčasnej dobe zaniknutý – nachádza sa tu stavebná jama, ale vďaka aktivistom a magistrátu mesta bude možno v budúcnosti revitalizovaný). V podnoží sa nachádzajú priestory nahrávacích štúdií, koncertné sály a technické zázemie rozhlasu. Je výškovo členená, každá úroveň reprezentuje vo vnútri stavby iný prevádzkový celok. Jednotlivé celky sú poskladané tak, aby vytvorili kompozíciu výškovo záporne vygradovaných kvádrov smerujúcich k hlavnému vstupu do budovy. Každý z nich sa navonok do seba uzatvára. Kontakt s exteriérom prejavuje len minimálnym množstvom otvorov či priestorov (atrií), ktoré zabezpečujú oddych a zrakovú rekreáciu pracovníkov činných v tomto prostredí.

Autorská pôvodná koncepcia počítala v týchto priestoroch s kamennými obkladmi z exteriéru i z interiéru, ale z dôvodu trvácnosti a odolnosti povrchových úprav v prevádzke s hudobnými nástrojmi a vozíkmi a samozrejme i z úsporných dôvodov, boli nakoniec steny obložené švédskou doskou v kombinácii s bielym vračanským vápencom (v nižšom rozsahu). Táto materiálová zámena svojou farebnosťou (menej už remeselným prevedením) prispela k oživeniu celého súboru a vytvára spolu s ihlanom obrátenej pyramídy jeden harmonicko-kontrastný celok.

Srdcom budovy je jej hlavná koncertná sála postavená konštrukčným princípom „dom v dome“. Na vonkajšom železobetónovom plášti sú ukotvené oceľové pružiny nesúce všetky vnútorné steny, podlahy i vnútorné stropy. Jednotlivé prvky konštrukcie sa navzájom nedotýkajú. Vďaka týmto jedinečným riešeniam je hlavná sála Slovenského rozhlasu považovaná za jednu z akusticky najlepšie navrhnutých v Európe i vo svete.⁷⁷ Svedčí o tom aj to, že všetky polyfonické zvonenia Nokie i štátne hymny viacerých krajín z Európy i mimo nej

---

⁷⁶ ZAVARSKÁ, B., ŠEDIVEC A., 2010: Slovak RadioBuilding / Slovenský rozhlas, Film, Bratislava: Localicon, 2010

⁷⁷ ZAVARSKÁ, B., ŠEDIVEC A., 2010: Slovak RadioBuilding / Slovenský rozhlas, Film, Bratislava: Localicon, 2010

sa nahrávali práve tu. Autorom tohto nevidaného technického diela je Ing. Ján Bustín. I užívatelia veľmi oceňujú tento fakt. Za všetky môžem spomenúť aspoň jeden citát: „Keby sa (sály) chceli využívať na inú funkciu, to by bol jeden barbarský čin. Najlepšie sály, ktoré sú vo svete, sa urobili takým spôsobom, ako sa urobili u nás. Tieto sály boli vytvorené pre najväčšie a najnáročnejšie nahrávky. Dnes už by nikto nezafinancoval takéto dielo, s takouto technickou náročnosťou, to už by sme dnes nedokázali zaplatiť.“⁷⁸

Užívateľ

Po odznení prvotnej nedôvery voči netypickej konštrukcii, ktorá sa podľa niektorých „mohla kedykoľvek zvaliť“, nastalo u drvivej väčšiny zamestnancov očarenie z vynikajúcich sál, redakcií, vysielačích pracovísk a fonoték situovaných blízko seba. Po takmer tridsiatich rokoch prevádzky sa preto dá zhodnotiť, že prevádzkový koncept budovy bol určite vydareným pokusom koncentrovať všetky prevádzky na čo možno najmenšom počte podlaží. Drvivá väčšina zamestnancov si túto budovu pochvaľuje a „nevymenila by ju za žiadnu novú“. Napriek tomu v nej užívatelia indentifikujú jeden kľúčový problém, ktorý trefne pomenúva Adam Mozolák, tajomník rady RTVS: „...táto budova je veľká pre dnešné potreby rozhlasu. Nahrávacie štúdiá boli stavané na potreby 70-tych rokov, kedy sa všetko nahrávalo analógovo a všetko vyžadovalo aj väčší priestor“.⁷⁹ Digitalizácia a miniaturizácia, ktorá prebehla za uplynulých 30 rokov mala za následok, že veľké časti objektu sa stali nevyužívanými. To ale tvorcom za vinu dávať nemôžeme. Veď kto na konci 70-tych rokov mohol tušiť, že počítače 1000 krát výkonnejšie ako tie, ktoré v minulosti zaberali sály o rozmeroch niekoľko stovák metrov, sa dnes zmestia do vrečka?

Záver

Napriek všetkým problémom a nerealizovaným ideám má budova potenciál na svoj ďalší život i bez drastických zásahov do jej fungovania a prevádzky. Zlúčením Slovenského Rozhlasu a Slovenskej Televízie do jednej inštitúcie, šanca na zachovanie architektonických hodnôt a unikátnych prevádzkových usporiadaní budovy narastá. Ako som sa to pokúsil dokázať v mojej diplomovej práci,⁸⁰ spoločné sídlo televízie a rozhlasu v budove Slovenského Rozhlasu

---

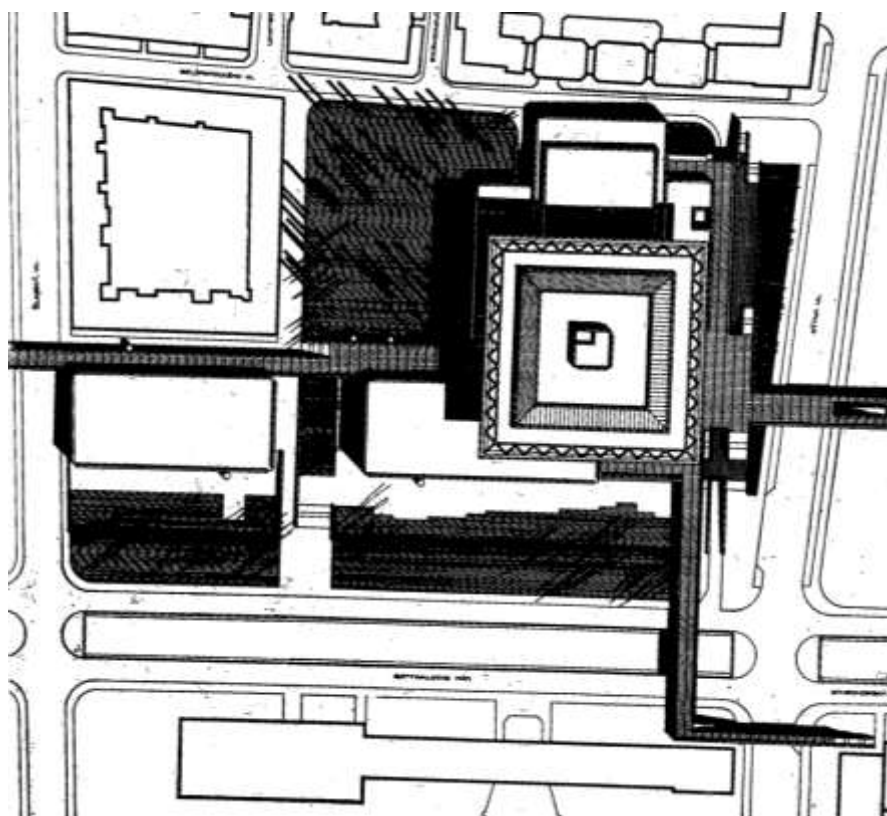
⁷⁸ ZAVARSKÁ, B., ŠEDIVEC A., 2010: Slovak RadioBuilding / Slovenský rozhlas, Film, Bratislava: Localicon, 2010

⁷⁹ ZAVARSKÁ, B., ŠEDIVEC A., 2010: Slovak RadioBuilding / Slovenský rozhlas, Film, Bratislava: Localicon, 2010

⁸⁰ BEKEŠ, Š. 2013: Revitalizácia budovy Nového rozhlasu v Bratislave: diplomová práca, Bratislava: FA STU, 2013

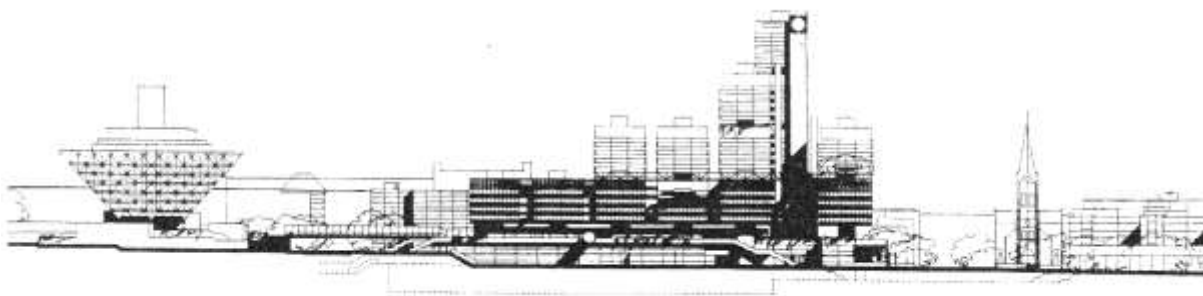
nenarušuje pôvodnú koncepciu stavby. Dokonca, keďže prevádzka rozhlasu a televízie potrebuje podobné zázemie, ich zlúčením by sa znížili i prevádzkové náklady. [obr. 4]

Až s odstupom času si začíname uvedomovať, ako presne a na mieru daného prostredia bol tento projekt zrealizovaný a ako veľmi je výnimočný v celosvetovom meradle. Budova Slovenského rozhlasu v Bratislave je funkčným a tvorivým výbojom zároveň. Na danom pozemku vari ani nebolo možné iným, vtipnejším a zmysluplnejším spôsobom sústrediť ekonomicky a s najkratšími prevádzkovými väzbami také množstvo priestorov a celkov, ktoré musia byť akusticky, konštrukčne oddelené a odčlenené. Ich realizácia si vyžiadala mimoriadne technické postupy a často aj nové technologické riešenia, ktoré sa môžu zaradiť medzi unikátne. Všetky tieto parametre obstáli i v skúške časom. Užívatelia si budovu obľúbili, dokonca by ju „nechceli vymeniť za žiadnu novú“. To je najdôležitejší dôkaz správnosti konceptov použitých pri realizácii stavby Slovenského Rozhlasu.

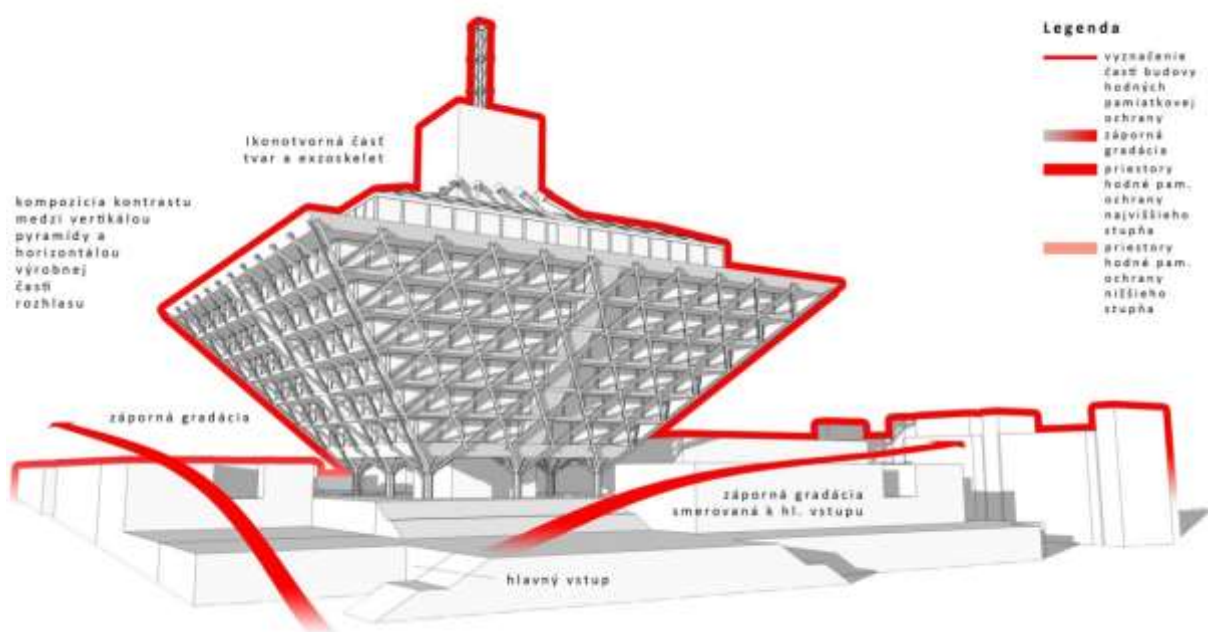

[obr. 1] – návrh riešenia strešných terás s nadchodmi –situácia. Zdroj: Budova Československého rozhlasu v Bratislave. In: Architektúra ČSR. ISSN 0300-5305, 1985, roč. XXXIII, č.9, s. 402.

[obr. 2] – Navrhovaná kompozícia objektu rozhlasu a autormi navrhovanej urbanistickej štruktúry. Zdroj: Budova Československého rozhlasu v Bratislave. In: Architektúra ČSR. ISSN 0300-5305, 1985, roč. XXXIII, č.9, s. 402.

[obr. 3] – Naznačenie zápornej gradácie v kompozícii objektov prevádzkovej časti rozhlasu. Zdroj: autor

[obr. 4]– *Návrh revitalizácie budovy Slovenského Rozhlasu. Zdroj: autor*

Kochovo sanatorium – (ne)využitá šance

PhDr. Miroslav Pavel

Ochrana nemovitého kulturního dědictví by měla patřit k předním prioritám státu. Je to však cesta trnitá a v mnohých ohledech nesnadná. Často se dostávají do konfliktu zájmy majitele jako investora a památkového ústavu jako ochranné instituce. Situace se nadále komplikuje, když kromě těchto dvou, vstupují do procesu využívání chráněných objektů lobbistické skupiny a zákulisní politické tlaky, které jsou téměř neviditelné. Přesto je jejich vliv enormní a zásadně ovlivňují celý proces ochrany, rekonstrukce, případně konverze památkové chráněných objektů. Reálnými příklady mohou být za poslední rok mediálně známá demolice Hotelu Praha nebo dlouhotrvající spor o status ochrany havířovského nádraží. Vedle nich však existují mnohem menší kauzy, které je ovšem na druhou stranu překonávají svou razancí. Dnes již neexistující vila Blanky Matragi v památkové zóně Ořechovky Prahy 6 ukazuje na bezradnost a bezmoc právního systému, kdy vlastník může bez svolení příslušných úřadů a v rozporu s výkladem zákona přistoupit k demolicí, aniž by byl jakkoliv citelně sankcionován.⁸¹ Není to však jediný příklad. Přímo srdci této zahradní čtvrti byl o půl roku později zbořen nárožní řadový dům.⁸² Opět bez povolení. Snad nejvýmluvnějším příkladem za všechny je pak demolice vily na pražském Břevnově, jejíž majitelkou je Patricie Pražanová.⁸³ Toho času kandidátka na starostku Prahy 6. V kontextu těchto kauz je proto v dnešní době jakýkoliv podařený počín na poli rekonstrukce a záchrany památkově chráněného objektu téměř výjimkou. Jedním z podařených příkladů je podle ohlasů odborné veřejnosti rekonstrukce Kochova sanatoria v Bratislavě.

Kochovo sanatorium (1929 – 1930) vzniklo na objednávku lékaře a profesora Karola Kocha. Poloha stavební parcely v dnešní Partizánské ulici byla základní vstupní determinantou ovlivňující výslednou podobu budovy. Svažitý terén v blízkosti starého bratislavského města byl postupně zastavovaný soukromými vilami a vyžadoval citlivý přístup architektů při zakomponování očekávatelně velkého objemu sanatoria do městské krajiny. Řešení se ujali

---

⁸¹ ČTK, Firma návrhářky Matragi zbourala chráněnou vilu. Pokuta? 150 tisíc, in: *Lidové noviny*, 4.2.2014, http://www.lidovky.cz/firma-navrharky-blanky-matragi-zbourala-chranenou-vilu-na-orechovce-1ip-/zpravy-domov.aspx?c=A140203_132025_ln_domov_pvr. Odečteno 12.11.2014

⁸² Šárka Kabátová, Demolice na Ořechovce bez povolení. Bagr krájel vilu vedle okna spící stařenky, in: *Lidové noviny*, 30.9.2014, http://www.lidovky.cz/na-demolici-vily-upozornili-obcane-orechovky-radnice-zada-pul-milionu-lex-/zpravy-domov.aspx?c=A140930_120956_ln_domov_sk. Odečteno 12.11.2014

⁸³ Redakce, Jsem patriot Prahy 6, tvrdí kandidátka za ANO. Vilu tam ale zbourala bez povolení, in: *Lidové noviny*, 3.10.2014, http://www.lidovky.cz/jsem-patriot-prahy-6-tvrdi-kandidatka-za-ano-vilu-ale-zbourala-bez-povoleni-1t5-/zpravy-domov.aspx?c=A141003_110742_ln_domov_sk. Odečteno 12.11.2014

Dušan Jurkovič, Jindřich Merganc a Otmar Klimeš. Stavebníkem byl Jozef Berný. Konečný návrh projektu byl předložen roku 1928. [obr. 1, 2] Přesné autorství sanatoria bylo dlouho nejasné. Nicméně podle poslední poznatku stojí Jurkovič za návrhem dispozic, ze kterého vycházel Merganc při konceptu samotného architektonicko-stavebního řešení a vizuální podoby.⁸⁴ Specifikum stavby tkví v jejím půdorysném zalomení do tvaru písmene V, kdy jeho vrchol směřuje severním směrem do uliční řady. Díky tomuto řešení se budova kolemjdoucím nezobrazuje v plném objemu prakticky v žádném pohledu. Jedno z křídel je vždy skryto, nebo v případě čelního pohledu, jsou obě opticky minimalizována pozvolným ustoupením za střední část. Dochází zde k zajímavé juxtapozici: budova se směrem do ulice teoreticky otevírá, ale přesto zůstává skromně upozaděna. Zatímco jižním směrem do zahrady se uzavírá bočními křídly, avšak přitom plynule vplouvá do terasovité zahrady a stává se její součástí a přirozeným ohraničením. Zahrada samotná je dílem Josefa Mišáka, který ji navrhl jako celoročně užitelnou s uměleckými a vodoléčebnými prvky pro pacienty sanatoria. Také v ní se opakuje motiv režného zdiva, které Merganc použil ve formě obkladových pásků na celý objekt. Vzhledem k nižší okolní zástavbě bylo třeba se vyvarovat výrazného vertikálního akcentu. Toho Merganc docílil právě použitím cihelných obkladových pásků, které viditelně spároval pouze horizontálně a vertikální spáry nechal volné. Optické snížení nakonec podpořil vstupním rizalitem. Samotný vchod do objektu je zvýrazněn mramorem a krytými lodžiami. V úrovni posledního patra dochází k expresivnímu vynechání lodžie a její nahrazení okenním otvorem v ustupující obvodové stěně. Jednoduchý moment překvapení, který je zakončen zvýšenou atikou s průzory a dvěma symetricky umístěnými vlajkovými stožáry. Střídmost uliční fasády je v zajímavém kontrastu s hmotou domu směrem do zahrady. Morfologicky na sebe navazují, avšak Merganc zde navíc rozehrál hru pravoúhlého rastru balkónů náležejících k pokojům pacientů a silného vertikálního zdůraznění komunikačního schodiště. [obr. 3] Vrchol sanatoria si vzhledem k terasovité zahradě mohl dovolit umístit výše. Avšak páté patro nezabírá celou půdorysnou plochu nižších pater. Je hmotově zmenšeno tak, aby při bočním a uličním pohledu nebylo patrné.

Interiér sanatoria byl řešen střídme a efektně. Architekt zde opět využil momentu překvapení. V kontrastu s rustikálním vyzněním obvodových stěn byl pro vnitřní povrchovou úpravu zvolen benátský štuk elegantně sekundující obkladovému mramoru v komunikačním jádru.⁸⁵ Mramor do jádra přecházel z obkladu hlavního vchodu a návštěvníky tak plynule

⁸⁴ Štefan Šlachta, *Neznámí mezi námi*, SAS, Bratislava 2004, s. 124

⁸⁵ Martin Kusý, *Architektúra na Slovensku 1918 – 1945*, Pallas, Bratislava 1971, s. 90

provázal již od prvotního kontaktu. Pocit domácího či přátelského prostředí Merganc podpořil kolorováním stěn na 2. a 3. patře, kde měli pokoje pacienti.⁸⁶ Půdorysná dispozice sanatoria byla jasně čitelná. Od ústředního schodiště centrální části vycházejí chodby do bočních křídel s pokoji pacientů a lázněmi. Přímo naproti schodišti byly provozy personálu.

Sanatorium bylo v době otevření jedním z nemodernější zařízení svého druhu v Československu.⁸⁷ Svému původnímu účelu však sloužilo krátce. Po druhé světové válce v něm začala fungovat gynekologicko-porodnická klinika. V 70. letech 20. století byl z východu k hlavní budově přistaven nízký pavilon ambulancí. Architekt Lubomír Titl ji navrhl jako jednoduchou kubickou hmotu s pravoúhle uskakovanou východní stěnou při hraně pozemku. Na hlavní budovu symbolicky navázal páskovým obkladem. [obr. 4]

Roku 1985 byla budova zapsaná mezi nemovité kulturní památky Slovenské republiky. Její funkce se prakticky nezměnila do dnešních dnů. Kliniku spravovala Fakultní nemocnice do roku 2004, kdy ji pronajala na 20 let společnosti Mediline. O rok později objekt od nemocnice kupuje firma R2 patřící pod skupinu Grafobal group. Na podzim roku 2008 firma Mediline plánuje opustit Kochovo sanatorium, protože, dle vyjádření Mária Lužinského ředitele sanatoria a jednatele společnosti, nemocnice přestává vyhovovat evropským normám a nástavba ani přístavba nepřicházely v úvahu, neboť: „*Pamiatkari nám neumožnili ani zmenu riešenia vstupných dverí a okien.*“⁸⁸ Avšak Mediline uzavírá své ordinace doslova z týdne na týden již v dubnu 2008.⁸⁹ Nový majitel společnost R2 plánuje i nadále ještě v tomtéž roce část objektu nadstavět, vybudovat přístavbu a kompletně zrekonstruovat interiéry. Zdravotnická funkce musela být zachována v souladu se smlouvou mezi R2 a Fakultní nemocnicí a platným územním plánem. V roce 2010 jsou stavební práce v plném proudu. Navzdory předchozím vyjádřením dochází ke zboření přístavby ze 70. let, a na jejím místě k výstavbě nové třípodlažní budovy. Kromě této změny prochází razantní proměnou také interiér hlavní budovy a rozšíření posledního pátého patra na dva luxusní apartmány. Nová přístavba respektive pavilon vzniká za nejasných podmínek, kdy ještě v sedmdesátých letech stanovisko památkového úřadu znělo, že nový objekt „*1. Nesmel byť v nadzemnej časti pristavaný k budove sanatória; 2. Nesmel byť*

---

⁸⁶ Štefan Šlachta, ref. 4

⁸⁷ Ladislav Foltyn, *Slovenská architektúra a česká avantgarda 1918 – 1939*. SAS, Bratislava 1993, s. 128

⁸⁸ Jana Parkrová, Sanatórium Koch chcú nadstavieť, in: *SME*, 23.8.2007, <http://bratislava.sme.sk/c/3451985/sanatorium-koch-chcu-nadstavat.html#ixzz3IrxmnFvo>. Odečteno 12.11.2014

⁸⁹ Jana Parkrová, Koch skončil, klienti sú zaskočení, in: *SME*, 10.4.2008, http://bratislava.sme.sk/clanok_tlac.asp?cl=3819620. Odečteno 12.11.2014

vyšší ako prízemný a 3. Nesmel zasahovať do Kochovej záhrady“⁹⁰ Přesto dle mluvčí Starého Města Aleny Kopřivové: „...stavba - hlavný objekt sanatória aj prístavba - objekt bývalých laboratórií - prebiehajú v súlade so stavebným povolením“⁹¹ Během výstavby byla zasažena Kochova zahrada. Stavba byla dokončena v roce 2011. [obr. 5]

Ve stejném roce bylo sanatorium nominováno na slovenskou Stavbu roku 2011. Nominaci podpořil docent Ivan Gürtler: „Z architektonického a pamiatkarského hľadiska ide o výnimočné dielo a určite počin pri záchrane a revitalizácii modernej architektonickej kultúrnej pamiatky. Náročnosť a zložitost' z hľadiska architektonickej praxe je určite príkladom, že i u nás sa dá, keď sa chce a keď sú vytvorené ak nie ideálne, tak aspoň optimálne podmienky zo strán podieľajúcich sa na projekte i realizácii.“⁹² Nakonec si stavba odnesla cenu jedného z vyhlášovateľů soutěže STU v Bratislavě, Stavební fakulty za uplatnění vědy a technicky v realizaci stavebního díla. Úspěšnější bylo sanatorium v nově vzniklé soutěži Building Efficiency Awards, ve které v roce 2012 získalo první cenu v sekci rekonstrukce. Porotce inženýr Robert Mikeš, z divize Weber, Saint-Gobain Construction Products hodnotil stavbu jako: „Komplikované řešení rekonstrukce a zateplení národní kulturní památky a její adaptace na moderní zdravotnické centrum s nejvyššími provozními a uživatelskými standardy si zasloužila hlavní ocenění v této kategorii. Přínosem nového porodnického centra, i vzhledem k jeho hlavnímu účelu, je také velmi příjemný vzhled.“⁹³ Podobně pozitivní reakce sklídila také na odborném stavebním portále ASB.SK, na kterém se mimo jiné píše, že „Služi ku cti súkromného stavebníka (investora), že nezmenil funkciu tejto nemocničnej stavby v lukratívnom prostredí mestskej časti Staré Mesto a naďalej aj po náročnej rekonštrukcii slúži pôvodnému účelu...“ a „Ku cti architektov slúži, že pri rekonštrukcii Kochovho sanatória, ktoré bolo v havarijnom stave, rešpektovali zásady funkcionalistickej architektúry – čistotu, jednoduchosť a čitateľnosť v kompozičných a dispozičných konceptov.“⁹⁴ V dalším článku na tomtéž servu se lze dočíst, že „Rešpekt si zaslúži aj súkromný investor, ktorý nezmenil funkciu tejto stavby nachádzajúcej sa v lukratívnom prostredí bratislavskej mestskej časti Staré Mesto. Budova tak

⁹⁰ Lubomír Titl, K článku Vládne tu anarchia, in: *Fórum architektury*, č. 5, 2010, s. 18

⁹¹ Michaela Kadvanová, Koch si vraj zachová štýl, in: *SME*, 23.3.2010, <http://bratislava.sme.sk/c/5296821/koch-si-vraj-zachova-styl.html#ixzz3IsCFrlo4>. Odečteno 12.11.2014

⁹² Ivan Gürtler, Znovu ožilo... Rekonštrukcia Kochovno sanatória v Bratislavě, in: *Eurostav*, č. 10, 2011, s. 33 - 37

⁹³ BEFFA, Jak vypadají nejlepší energeticky úsporné stavby v Česku a na Slovensku?, in: *střechy, fasády, izolace*, <http://www.strechy-fasady-izolace.cz/temata/soutez/jak-vypadaji-nejlepsi-energeticky-usporne-stavby-v-cesku-a-na-slovensku>. Odečteno 12.11.2014

⁹⁴ Redakce, Gynekologicko-pôrodnická nemocnica Koch, in: *odborný stavebný portal*, 15.9.2011, <http://www.asb.sk/architektura/stavba-roka/stavba-roka-2011/gynekologicko-porodnicka-nemocnica-koch>. Odečteno 12.11.2014

naďalej aj po náročnej rekonštrukcii (prebiehala od októbra 2008 do mája 2011) slúži pôvodnému účelu, pričom sa v nej nachádza najmodernejšia medicínska technika.“⁹⁵ Nemělo by být tedy pochyb, že nová přístavba a rekonstrukce sanatoria byly úspěšnými. Co se vlastně se stavbou sanatoria událo?

Architekti Viktor Šišolák, Dušan Dinaj a Barbora Bojňanská stáli před nelehkým úkolem. Památkově chráněný objekt museli přizpůsobit požadavkům medicínského provozu v souladu s platnou legislativou, zároveň vyhovět nárokům investora a v neposlední řadě respektovat památkový zákon. Nejen proto bylo rozhodnuto, že stávající budova sanatoria v sobě ponese pouze méně náročné technologicko-medicínské provozy, jako jsou pokoje pacientů, zázemí lékařů a ambulance, aby se tím minimalizovali nutné stavební zásahy. Naopak operační a porodní sály byly umístěny do nového pavilonu. Vedle dispozičních a provozních otázek vstoupily do hry i otázky čistě stavební jako například zateplení pláště budovy a nutné sanace konstrukcí.

Často je v souvislosti s novým Kochovým sanatoriem vyzdviňována technická náročnost celé akce. Zchátralost původního objektu a téměř až bezvýchodná výchozí situace.⁹⁶ Vše zní jako příprava defenzivní obhajoby konečné podoby sanatoria, kterou si nikdo není úplně jistý?

Při pohledu z uliční strany upoutá pozorovatele rozšíření nejvyššího patra, kde vznikly dva VIP pokoje s výhledem na Bratislavský hrad. [obr. 6, 7, 8] Ponecháme-li stranou otázku skutečné nutnosti této vestavby, jednoznačně tímto došlo k narušení symetrie objektu. Střechy apartmánů pohledově narušují původní čistotu, ladnost a především expresivitu fasády. Původní vrchol ve vyvýšených atikách s průhledy je deformován. Nedochozí zde k očekávatelnému klimaxu. Na místo toho je pozorovatel ponechán v nejistotě a objekt nepřirozeně stlačen. [obr. 9] Nejasný je také nový pavilón. Nelze se ubránit pocitu, že architekti byli již na konci svých sil. Snažili se půdorysně zachovat přístavbu ze 70. let a napojit ji na hlavní budovu. Půdorysně a dispozičně nelze v tomto ohledu téměř nic vytknout. Z omezených možností vytěžili nejspíše maximum. Na druhou stranu vnější charakter pavilónu postrádá jakoukoliv snahu o viditelnou invenci. Premisa barevného lesklého povrchu v případě uliční strany a transparentního povrchu v případě pohledu ze zahrady mohla být správnou. Kdyby ovšem byla dotažena do zdárného konce. Památkově chráněný objekt, navíc z autorského pera Dušana Jurkoviče a Jindřicha Mergance, zasluhuje více než jen typizovanou a sériově

⁹⁵ Andrea Dingová, Rekonštrukcia podláh Kochovho sanatória, in: *odborny stavebny portal*, 24.8.2012, <http://www.asb.sk/stavebnictvo/stavebne-materialy/podlaha/rekonstrukcia-podlah-kochovho-sanatoria>, Odečteno 12.11.2014

⁹⁶ Ivan Gütler, Znovu ožilo... Rekonštrukcia Kochovno sanatória v Bratislavě, in: *Eurostav*, č. 10, 2011, s. 33 - 37

vyřáběnou prosklenou fasádu bez jakékoli adaptace. Velikosti okenních otvorů, rastr rámoví, viditelné stropní konstrukce a vysoký lesk v barvě kvazi rezného zdiva se snaží nelogicky vstoupit do dialogu s původní budovou. Avšak jen obtížně tyto tak odlišné entity mohou najít společnou řeč. [obr. 10, 11, 12]

Interiéry původní budovy prošly také razantní proměnou. Vyžádaly si ji nové funkce a především komfort pro pacientky, kdy pokoje byly vybaveny vlastními koupelnami. Opět se zde však projevuje architektonicko-umělecké nepochopení rukopisu původních autorů. Zářivě bílé stěny, halogenová světla, osvětlené cylindrické otvory v podhledech se spuštěnými světly a sériově produkovaný nábytek ve veřejných prostorech jsou jen malým výčtem ztráty meziválečné krásy, noblesy a lehkosti. Jsou jen povrchní a tendenční výpovědi dnešní doby. [obr. 13, 14, 15] Jak jinak si totiž vysvětlit, že stejný motiv byl firmou ilumia mající Kochovo sanatorium ve svém portfoliu použit také na Hotel Maxim ve Svätém Juru.⁹⁷ [obr. 16] Profesor Vodrážka navíc zmiňuje, že na vstupním podlaží nejsou vhodně řešeny prostory pro lékaře s odděleným hygienickým zázemím.⁹⁸ Konečným, ne sice fatálním, ale to více symbolickým gestem je vypuštění modlitebny a její nahrazení společenskou místností s televizí. [obr. 17]

Se vším respektem k autorům rekonstrukce a nového pavilónu Kochova sanatoria, kteří museli v průběhu projektu jistě podstoupit mnoho nečekaných výzev a přišli s velmi kvalitním technologicko-stavebním řešením, nutno konstatovat, že výsledná celková podoba postrádá identitu původní stavby. Vystává zde však otázka, zda je to přímo vinou jich samých. Není toto vše důsledek ztráty pokory ke kulturním hodnotám? Vzdání se odkazu našich předků a kulturního dědictví? Vše toto, zdá se, bylo proměněno v pouhé finanční a ekonomické aspekty a na snahu vytvoření maximálního profitu. Jakoby investoři a developeři nehledali cestu symbiózy, ale nejefektivnějšího zúročení svých vkladů. Přitom je třeba si uvědomit, že každá stavba má své limity. Nelze ji pouze drasticky přetvářet k obrazu svému. Je potřeba ji respektovat. Pomyslné nedostatky naopak více než dostatečně vyvažuje svým charakterem, kulturní hodnotou, geniem loci a jedinečností. Tedy hodnotami, které nelze v jednom okamžiku přímo finančně vyčíslit, ale v dlouhodobém horizontu přinášejí větší profit v oblasti kulturního průmyslu dané země. Měli bychom přestat vést monolog a naučit se vést dialog s našimi předky, abychom i těm, kteří přijdou po nás, měli co říct.

---

⁹⁷ Sanatórium KOCH, in: *iluma*, http://www.iluma.sk/sk/?post_type=portfolio_mod&p=805. Odečteno 12.11.2014, Hotel Maxim, in : *iluma*, http://www.iluma.sk/sk/?post_type=portfolio_mod&p=86. Odečteno 12.11.2014

⁹⁸ Peter Vodrážka, Sanatórium Bratislava, Šišolak – Dinaj, Kultivovaná obnova, in: *Arch o architektúre a inej kultúre*, č. 7 – 8, 2011, s. 52 – 57, s. 56

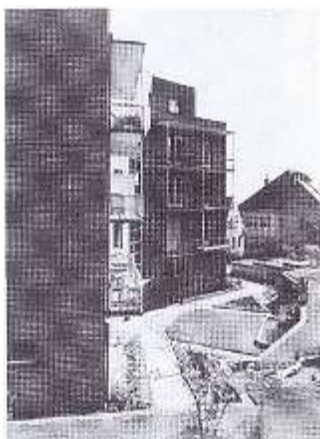
Obrazky:

[obr. 1] Kochovo sanatorium (1930), in: Matúš Dulla, Henrieta Moravčíková, *Architektúra Slovenska v 20. storočí*, Slovart, Bratislava 2002, s. 134

[obr. 2] Kochovo sanatorium (1930), in: Martin Kusý, *Architektúra na Slovensku 1918 – 1945*, Pallas, Bratislava 1971, s. 86

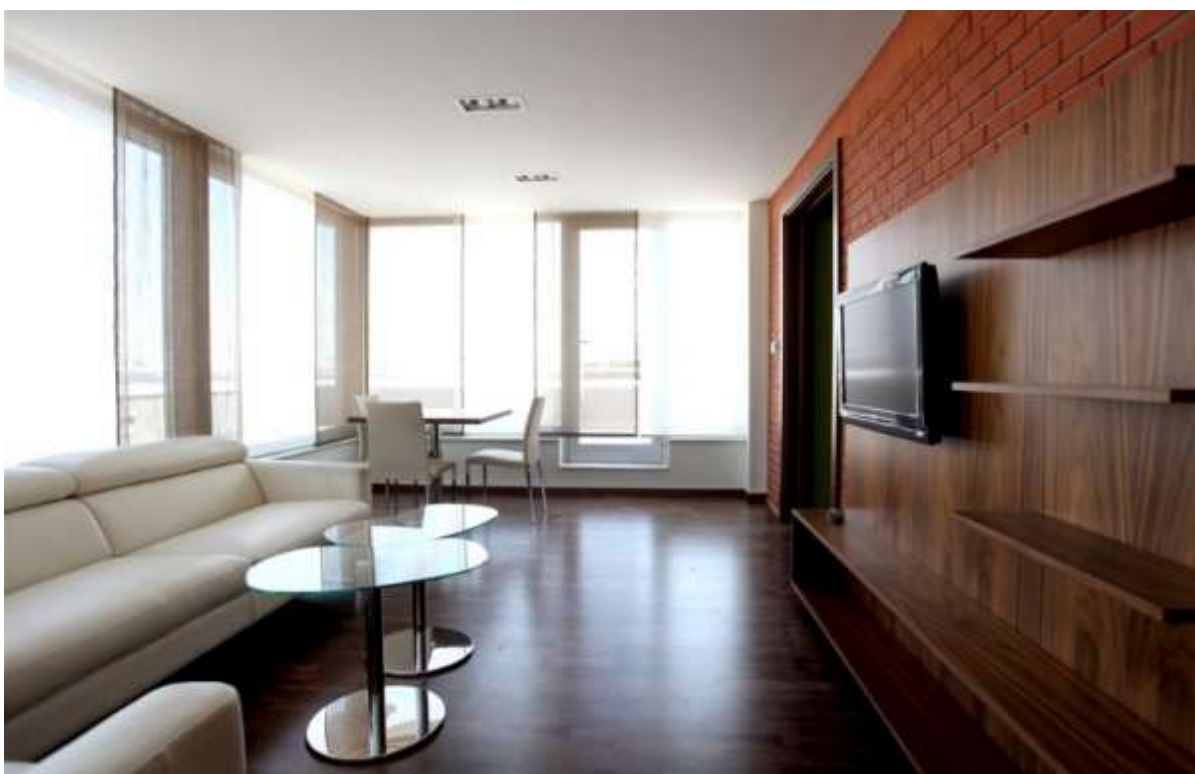
[obr. 3] Kochovo sanatorium (1930), in: Matúš Dulla, Henrieta Moravčíková, *Architektúra Slovenska v 20. storočí*, Slovart, Bratislava 2002, s. 135

[obr. 4] Kochovo sanatorium, vpravo časť východní prístavby (2008), in: Alžbeta Strižincová, *Od teraz o odbornom vzdelávaní trochu inak...*, in: *SME*, 14.8.2008, <http://strizincova.blog.sme.sk/c/160095/Od-teraz-o-odbornom-vzdelavani-trochu-inak.html>. Odečteno dne 12.11.2014.

[obr. 5] Kochovo sanatorium po rekonstrukci, in: Ivan Gürtler, Znovu ožilo... Rekonštrukcia Kochovno sanatória v Bratislavě, in: *Eurostav*, č. 10, 2011, s. 33 - 37

[obr. 6] Interier VIP pokoje, in: Ivan Gürtler, Znovu ožilo... Rekonštrukcia Kochovno sanatória v Bratislavě, in: *Eurostav*, č. 10, 2011, s. 33 - 37

[obr. 7] Terasa VIP pokojů, in: Martin Labanc, Kmotřík dokončuje pôrodnicu Koch, in: *reality.trend.sk*, 27.4.2011, <http://reality.etrend.sk/komercne-nehnutelnosti/kmotrik-dokocuje-porodnicu-koch.html>. Odečteno dne 12.11.2014.

[obr. 8] Interier VIP pokoje, in: Martin Labanc, Kmotřík dokončuje pôrodnicu Koch, in: *reality.trend.sk*, 27.4.2011, <http://reality.etrend.sk/komercne-nehnutelnosti/kmotrik-dokocuje-porodnicu-koch.html>. Odečteno dne 12.11.2014.

[obr. 9] Čelní pohled na Kochovo sanatorium z ulice, in: Redakce, Gynekologicko-pôrodnická nemocnica Koch, in: *odborny stavebny portal*, 15.9.2011, <http://www.asb.sk/architektura/stavba-roka/stavba-roka-2011/gynekologicko-porodnicka-nemocnica-koch>. Odečteno 12.11.2014

[obr. 10] Pohľad na Kochovo sanatorium ze zahrady, in: Redakce, Gynekologicko-pôrodnická nemocnica Koch, in: *odborný stavebný portal*, 15.9.2011, <http://www.asb.sk/architektura/stavba-roka/stavba-roka-2011/gynekologicko-porodnicka-nemocnica-koch>. Odečteno 12.11.2014

[obr. 11] Nový pavilon detail, in: Ivan Gürtler, Znovu ožilo... Rekonštrukcia Kochovno sanatória v Bratislavě, in: *Eurostav*, č. 10, 2011, s. 33 - 37

[obr. 12] Nový pavilon z pohľadu od zahrady, in: Martin Labanc, Kmotrík dokončuje pôrodnicu Koch, in: *reality.trend.sk*, 27.4.2011, <http://reality.trend.sk/komercne-nehnutelnosti/kmotrik-dokocuje-porodnicu-koch.html>. Odečteno dne 12.11.2014.

[obr. 13] Chodba v pôvodní budově sanatoria, in: Martin Labanc, Kmotřík dokončuje pôrodnicu Koch, in: *reality.trend.sk*, 27.4.2011, <http://reality.trend.sk/komercne-nehnutelnosti/kmotrik-dokocuje-porodnicu-koch.html>. Odečteno dne 12.11.2014.

[obr. 14] Recepce Kochova sanatoria, in: Ivan Gürtler, Znovu ožilo... Rekonštrukcia Kochovno sanatória v Bratislavě, in: *Eurostav*, č. 10, 2011, s. 33 – 37

[obr. 15] Komunikační jádro Kochova sanatoria, in: Oficiální stránky Sanatoria Koch, <http://www.sanatoriumkoch.sk/sk/o-nas/fotogaleria/?gallery=1>, Odečteno dne 12.11.2014.

[obr. 16] Hotel Maxim, in : *iluma*, http://www.iluma.sk/sk/?post_type=portfolio_mod&p=86. Odečteno 12.11.2014

[obr. 17] Společenská místnost Kochova sanatoria, in: Oficiální stránky Sanatoria Koch, <http://www.sanatoriumkoch.sk/sk/o-nas/fotogaleria/?gallery=1>, Odečteno dne 12.11.2014.

Druhá šance pro brutalismus

Mgr. Klára Mergerová

O osudu stavby, jejím zachování pro příští generace a případné památkové ochraně rovnocenně rozhoduje, spolu s jejími architektonickými kvalitami a politickou podporou, i postoj veřejnosti. Budoucnost architektury, která si nenajde cestu ke svým uživatelům, je křehká a může končit až její postupnou degradací nebo zbouráním.

V současné době na sebe strhávají mediální pozornost časté kauzy demolicemi ohrožených brutalistických staveb z přelomu 60. a 70. let, které, byť kritikou ceněné a v odborné literatuře kanonizované, vzbuzují i desetiletí po svém dokončení rozporuplné reakce. Připomeňme jen během posledních 12 měsíců zbourané Prentice Women's Hospital⁹⁹ v Chicagu, kostel Third Church of Christ Scientist¹⁰⁰ ve Washingtonu nebo divadel Mummings Theater¹⁰¹ v Oklahoma City a Morris Mechanic Theater¹⁰² v Baltimoru.

V takové situaci působí úspěšná rekonstrukce univerzitní knihovny Claire T. Carney Library¹⁰³ v Dartmouthu jako zjevení a nadějný precedent pro další podobné stavby s nejistou budoucností.

Na příkladu kampusu University of Massachusetts v Dartmouthu lze ilustrovat všechny problémy brutalistické realizace, s nimiž se tato architektura v současné době potýká. V době, kdy byl čtyřiapadesátiletý Paul Rudolph osloven ke zpracování jeho návrhu, již pátým rokem vedl školu architektury na Yale University v New Havenu. Jako děkan se snažil radikálně změnit koncepci výuky elitní univerzity a posunout ji dále od způsobů práce, které na škole po druhé světové válce nastolila generace evropských architektonických osobností v čele s Walterem Gropiem, jež Paula Rudolpha formovaly během jeho vlastních studií. Těžištěm Rudolphovy akademické činnosti se staly snahy přivést důraz ve výuce od detailu individuální stavby k její roli a funkčnosti v rámci celku a přimět studenty, mezi nimiž byli v té době např. Norman Foster či Richard Rogers, ke komplexnějšímu a více praktickému architektonickému

---

⁹⁹ Prentice Women's Hospital Building, Chicago, IL, USA, architekt: Bertrand Goldberg, projekt: 1971, realizace: 1972-75

¹⁰⁰ Third Church of Christ, Scientist, Washington, DC, USA, architekt: Araldo Cossutta (I. M. Pei & Partners), projekt a realizace: 1971

¹⁰¹ Mummings Theater (Stage Center), Oklahoma City, OK, USA, architekt: John M. Johansen, projekt: 1964, realizace: 1970

¹⁰² Morris Mechanic Theater, Baltimore, MD, USA, architekt: John M. Johansen, projekt: 1965, realizace: 1966-67

¹⁰³ Claire T. Carney Library, University of Massachusetts in Dartmouth, MA, USA, architekt: Paul Rudolph, projekt: 1963, realizace: 1964-1972

uvažování. „*Snažil se vést svoji školu jako ideální kancelář, zval do ní externí studenty i odborníky k nekonečným kritikám a porotám, vedl zdlouhavé debaty o zodpovědnosti architekta za návrh celé městské zástavby stojící v protikladu k jejím nesourodým částem složeným z jednotlivých staveb.*“¹⁰⁴

Ačkoliv měla Rudolphova politika řadu odpůrců, pod jejichž tlakem se nakonec rozhodl po sedmi letech funkci opustit, jako přední architekt doby získával na severovýchodním pobřeží řadu zakázek, z nichž nejslavnější je asi nová budova samotné školy architektury¹⁰⁵, později nazvaná Rudolph Hall. Své teorie kvalitního obytného prostředí, které se na přelomu 50. a 60. let snažil prosazovat ve výuce na Yale, ale mnohem důkladněji zhmotnil v projektu nového areálu University of Massachusetts v Dartmouthu.¹⁰⁶

Velkolepý univerzitní areál byl vybudovaný se na rozloze více než 240 hektarů v lesnaté krajině jezer a zátocin jižního Massachusetts, stranou městského ruchu. Jeho symbolickým středobodem je, jak už na severoamerických akademických institucích bývá zvykem, stavba knihovny a zatravněné prostranství, na němž se soustředí veškerý studentský život a každodenní shon. Trávník obklopují dva protilehlé komplexy univerzitních budov, každý z nich téměř 100 metrů dlouhý. Paul Rudolph není autorem pouze těchto dvou staveb, ale zpracoval masterplan celého kampusu, jenž funguje jako samostatné malé město a jeho jednotlivé části jsou na sebe v přísné logice navázané a propojené komunikačními sítěmi cest, průchodu, plácků a proplétajících se schodišť.

Monumentální struktury odhalovaly během let různé stopy po stárnutí. S dramatickou siluetou betonového univerzitního areálu a jeho svéráznou estetikou se uživatelé během let sžívali po svém. Bostonský kritik architektury Robert Campbell s úsměvem komentuje poznámky místních studentů, kteří provázejí návštěvníky po areálu s vysvětlením, že architekt byl nejspíš satanista,¹⁰⁷ kontroverzní interpretace se však nevyhýbají ani fundovaným žurnalistům. Pozdvižení vzbudil příspěvek architektonického kritika Jamese S. Russela, který na svém blogu spekoval nad možnými souvislostmi teroristických bombových útoků při

---

¹⁰⁴ Rupert Spade, Introduction, in: Paul Rudolph, Thames and Hudson, London 1971, s. 14.

¹⁰⁵ Yale Art and Architecture Building (Rudolph Hall), New Haven, CT, architekt: Paul Rudolph, projekt: 1959, realizace: 1963

¹⁰⁶ tehdy zvané Southeastern Massachusetts Technological Institute (SMTI)

¹⁰⁷ Robert Campbell, Paul Rudolph's Brutalism, reworked, at UMass Dartmouth, in: The Boston Globe, 24. 11. 2012 <http://www.bostonglobe.com/arts/2012/11/24/paul-rudolph-brutalism-reworked-umass-dartmouth/wso1ewaN4xxHr9Gddr0Q1K/story.html> Odečteno 12. 11. 2014

bostonském maratonu na jaře 2013 s architekturou Paula Rudolpha, v jejíž zdech útočník na massachusettské univerzitě studoval.¹⁰⁸ Je-li Rudolphova syrová estetika těžko stravitelná i pro odborníky, nelze se divit, že si k ní i její uživatelé hledají vztah jen složitě. Dartmouthský kampus, jakkoliv trpí podobnými odsudky jako stavby, které byly zmíněny v úvodu tohoto článku, je však v mnohém jedinečný: na rozdíl od nich neleží na exponovaném místě v centru města, kde by byl každodenně podrobován kritickým pohledům, a nemusí svádět boje o svou existenci se zájemci o lukrativní pozemky, jako tomu bylo v případě baltimorského divadla. Jedná se navíc o akademickou instituci, kterou omezený rozpočet odvádí od nákladné demolice k ekonomicky střídmejším řešením v podobě revitalizace zastaralého zařízení. Lze také namítat, že univerzita by snad více než kdo jiný měla být průkopníkem progresivních a novátorských řešení, případ univerzitní nemocnice Prentice nás však již přesvědčil, že to nemusí být vždy pravidlem.¹⁰⁹

V roce 2006 schválila massachusettská univerzita významnou investici do rekonstrukce a rozšíření knihovny, kterou zadala bostonské architektonické kanceláři designLABarchitects. Cílem rekonstrukce, která se neobešla bez jistých kompromisů, bylo podpořit charakter Rudolphovy architektury, ale přiblížit ji dnešním návštěvníkům a jejich nárokům. Hlavní devízou Rudolphovy stavby je její komplikovaná skladebnost, patrná v interiéru i exteriéru, která vytváří svébytnou vnitřní krajinu s rozmanitými zákoutími a různými výškami stropu. Během rekonstrukce došlo k rekonfiguraci prostorového členění a vzniku mnoha různých typů studijních jednotek, které současný knihovnický provoz vyžaduje. Snad nejvýraznější, na první pohled patrnou změnou, bylo rozšíření těchto prostor. Celý partner, který byl dříve součástí exteriéru a tedy volně průchozí, byl zasklen a zasvěcen zázemí knihovny. Také v patrech byly okenní tabulky posunuty a prosvětlení interiéru padla částečně za oběť výrazná silueta struktury, nyní zčásti skrytá za stěnou ze skleněných panelů. Rovněž systém vnitřního osvětlení doznal změn. Nová světla potlačila dřívější, snad trochu ponurou, atmosféru, a dala vyniknout plastičnosti Rudolphových typických panelů z „manšestrového“ pohledového betonu.¹¹⁰ Tyto panely byly místy odstraněny a jinde přidány nové, dodatečně vyrobené v originálních Rudolphových formách. Stejně jako jiní brutalističtí architekti kladl Paul Rudolph velký důraz

---

¹⁰⁸ James S. Russel, Paul Rudolph and the Marathon Bomber, in: *jamesrussel.net*, 21. 4. 2013, <http://jamesrussel.net/paul-rudolph-and-the-marathon-bomber> Odečteno 12. 11. 2014

¹⁰⁹ viz pozn. č. 1. Univerzitní nemocnice byla zbourána navzdory protestům z řad odborné i široké veřejnosti a také faktu, že nemocnice vlastnila sousední pozemky a měla tak možnost vystavět modernější areál v těsné blízkosti.

¹¹⁰ Fred A. Bernstein, Wrestling with Rudolph, in: *Architectural Record*, únor 2013, ročník. 201 číslo 2, str. 70.

na kontrast syrovosti vnějšího a tepla vnitřního prostředí, které podporoval hojným využíváním měkkých textilií vybraných barev. Architekti ze studia designLABarchitects se při rekonstrukci drželi původní barevnosti a navrhli pro knihovnu sérii koberců, potisků, ale také nábytku v korespondujících odstínech oranžové, červené a fialové.

Knihovna se po rekonstrukci otevřela na začátku roku 2013 a její vedení se chlubí obrovskou popularitou stavby a stále rostoucí návštěvností.¹¹¹ Projekt získal několik ocenění a především pozornost odborné veřejnosti, jíž slouží jako modelový příklad rekonstrukce stárnoucí betonové struktury z diskutovaného období konce 60. let. Architekti byli pozváni na jednání o možnostech využití další kontroverzní Rudolphovy stavby, správní budovy okresu Orange v Goshenu ve státě New York¹¹², jež už několikrát jen o vlásek unikla demolici. *„Jedna věc je jistá: naše města se neustále mění. Z toho vyplývá, že stavby, z nichž je tvořena masa našich měst jako obytné stavby, kanceláře, obchody, by měly být neukončené a schopné změny, rozšíření, konverze atd. Na druhou stranu výrazné stavby, které slouží všem lidem, jako vládní budovy, náboženské stavby, městské brány atd. by již měly být celistvé jako takové, vystupovat jako dominanty a měly by být s postupujícími lety opečovávány až do doby, než se stanou památkami v pravém slova smyslu.“*¹¹³ Výsledky jednání o budoucnosti správní budovy v Goshenu jsou prozatím neznámé, i kdyby ale ovoce nepřinesly, snad se alespoň díky projektu rekonstrukce univerzitní knihovny v Dartmouthu podařilo rozvířít diskuzi, ukázat nové možnosti využití a dát společnosti delší čas ke zrání, který k pochopení těžkopádné a přesto křehké architektury potřebuje.

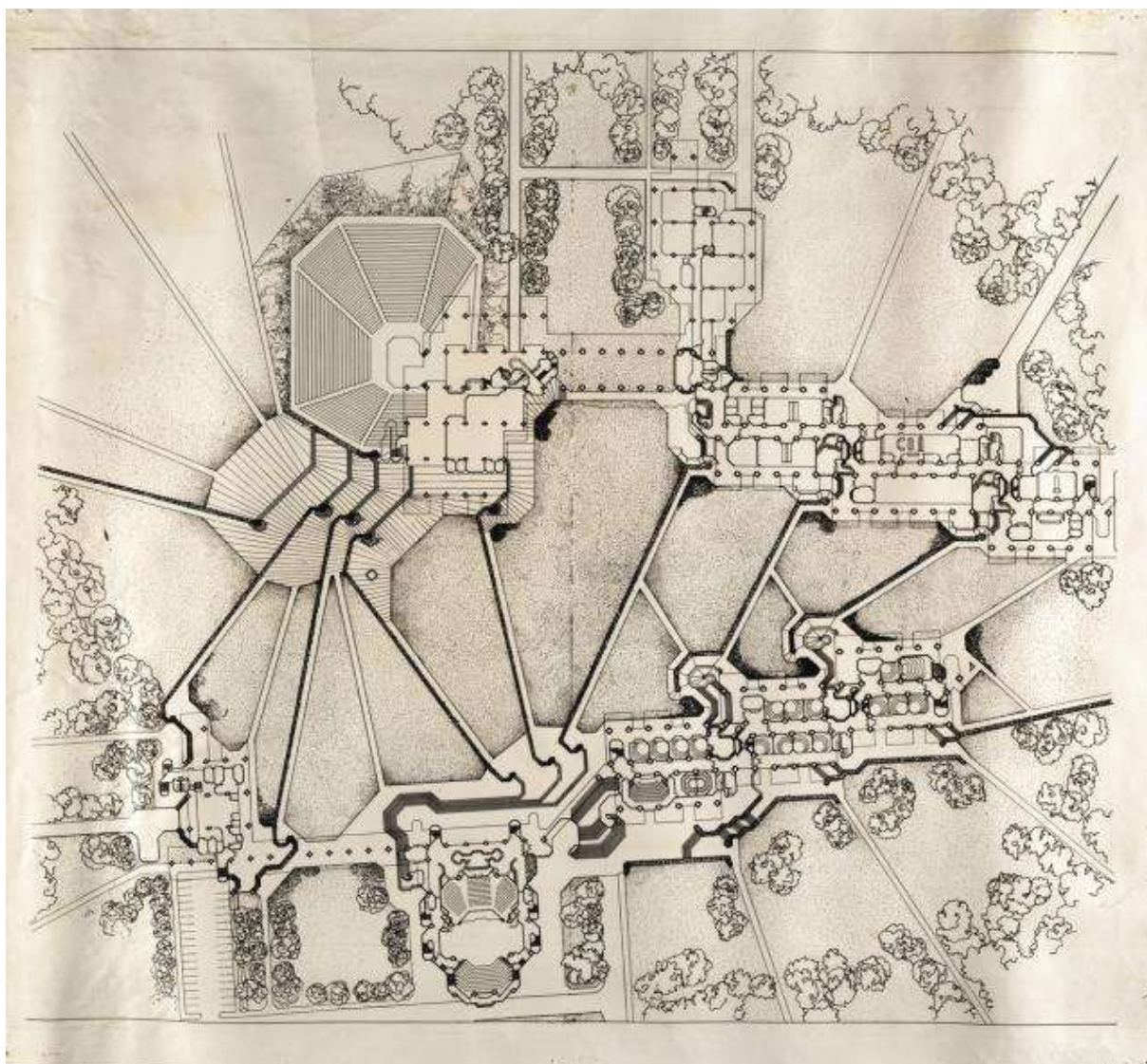
---

¹¹¹ Viz např. Auditi Guha, UMD's Carney library sees record use with expanded space, In: South Coast Today, 21. 10. 2013 <http://www.southcoasttoday.com/apps/pbcs.dll/article?AID=%2F20131021%2FNEWS%2F131029979> Odečteno 14. 11. 2014

¹¹² Orange County Government Center, Goshen, NY, USA, architekt: Paul Rudolph, projekt: realizace

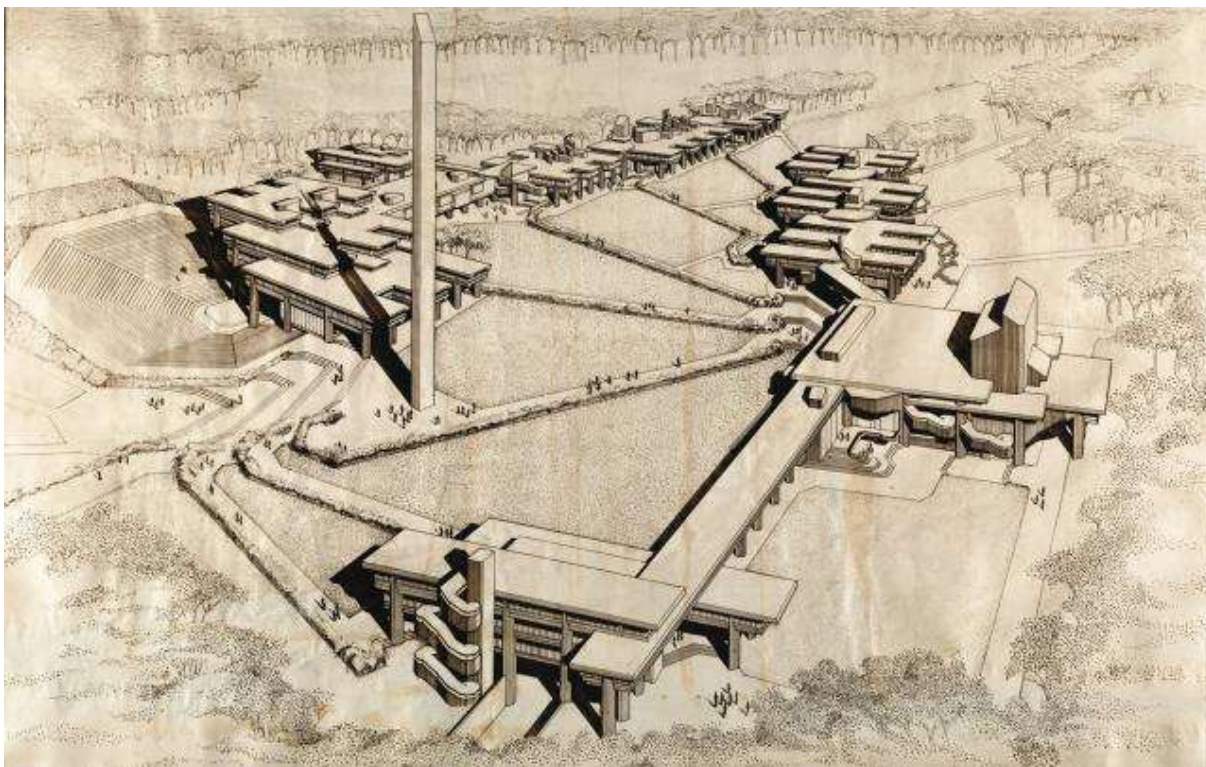
¹¹³ Paul Rudolph: Modern Architecture and the Rebuilding of Cities, in: Writings on Architecture, Yale University Press 2009, s. 81.

Obrázky:

Obr. 1 Masterplán kampusu University of Massachusetts v Dartmouthu, 1963 Architektura: Paul Rudolph ve spolupráci s kanceláří Desmond and Lord, Inc.; Krajinná architektura: Shureliff, Merrill and Footit, zdroj: Claire T. Carney Library, Paul Rudolph & His Architecture: <http://prudolph.lib.umassd.edu/home> Odečteno 15. 11. 2014

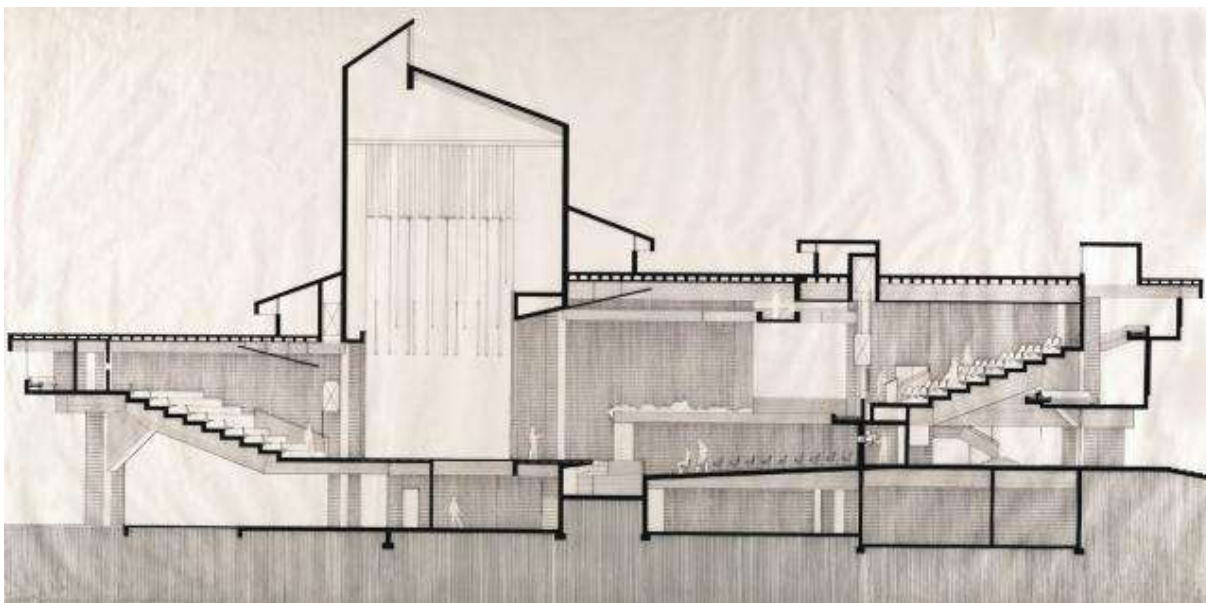

Obr. 2 Masterplán kampusu, perspektiva, 1963, zdroj: Claire T. Carney Library, Paul Rudolph & His Architecture: <http://prudolph.lib.umassd.edu/home> Odečteno 15. 11. 2014

Obr. 3 Stavba kampusu, 1970, zdroj: Claire T. Carney Library, Paul Rudolph & His Architecture: <http://prudolph.lib.umassd.edu/home> Odečteno 15. 11. 2014

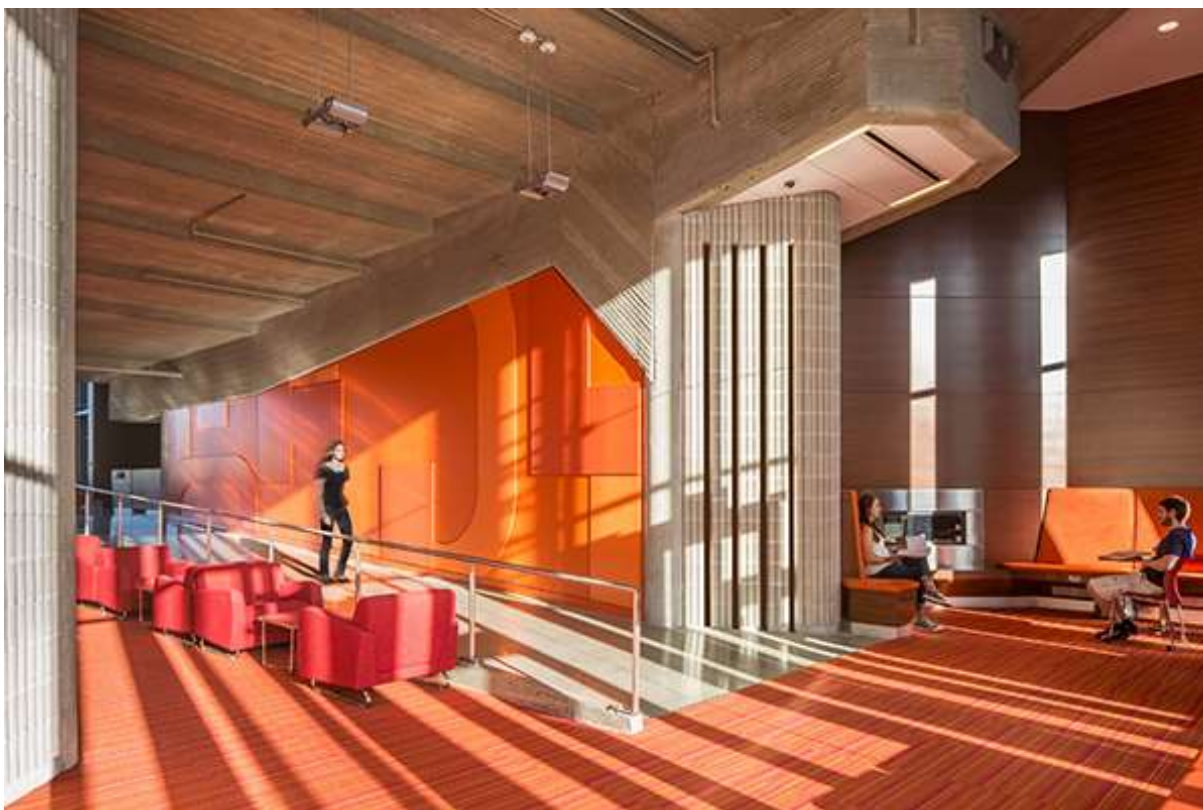
Obr. 4 Hlavní posluchárna, řez, zdroj: Claire T. Carney Library, Paul Rudolph & His Architecture: <http://prudolph.lib.umassd.edu/home> Odečteno 15. 11. 2014

Obr. 5 Detail fasády, zdroj: Claire T. Carney Library, Paul Rudolph & His Architecture: <http://prudolph.lib.umassd.edu/home> Odečteno 15. 11. 2014

Obr. 6 Rekonstrukce knihovny Claire T. Carney, designLABarchitects, vizualizace interiérů, zdroj: <http://www.designlabarch.com/claire-t-carney-library/13/> Odečteno 18. 11. 2014

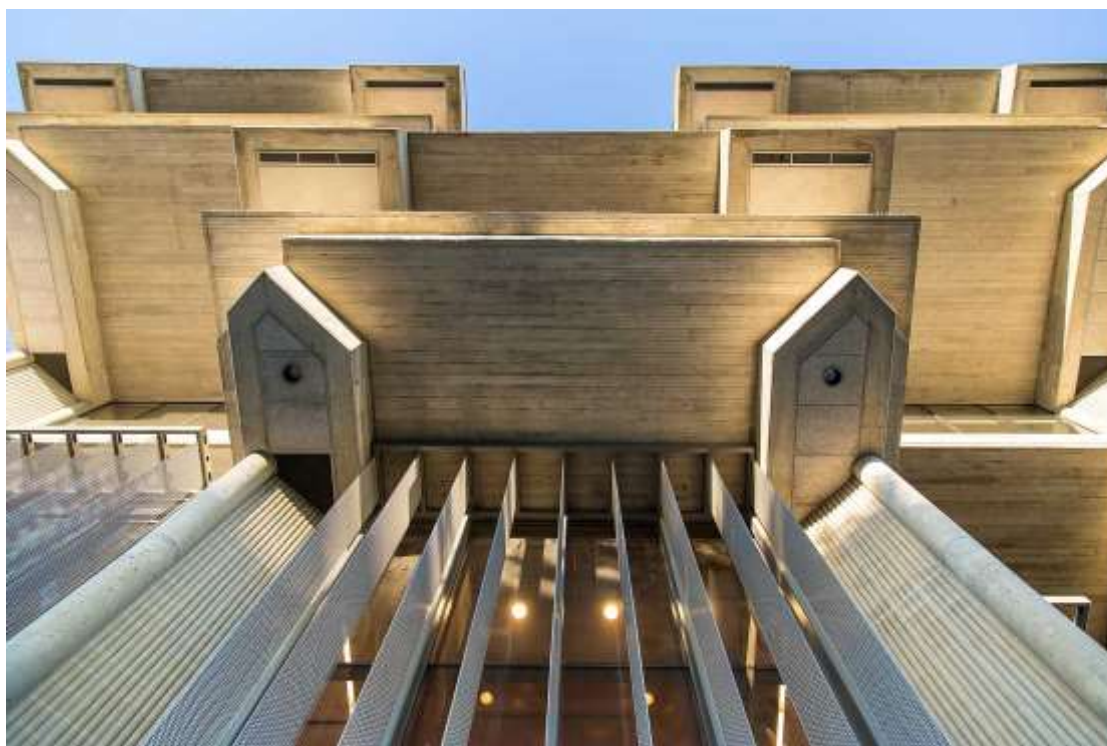
Obr. 7 Rekonstrukce knihovny Claire T. Carney, designLABarchitects, interiér, zdroj: <http://www.designlabarch.com/claire-t-carney-library/13/> Odečteno 18. 11. 2014

Obr. 8 Rekonstrukce knihovny Claire T. Carney, designLABarchitects, použití textilií v interiéru, zdroj: <http://www.designlabarch.com/claire-t-carney-library/13/> Odečteno 18. 11. 2014

Obr. 9 Rekonstrukce knihovny Claire T. Carney, designLABarchitects, zasklení partneru stavby, zdroj: <http://www.designlabarch.com/claire-t-carney-library/13/> Odečteno 18. 11. 2014

Obr. 10 Rekonstrukce knihovny Claire T. Carney, designLABarchitects, detail, zdroj: <http://www.designlabarch.com/claire-t-carney-library/13/> Odečteno 18. 11. 2014

Trnitá cesta k českému mrakodrapu, oscilování mezi ambicemi a realitou

doc. Ing. arch Petr Vorlík, PhD.

Potřeba vtisknout krajině a osídlení výškovou dominantu a okázalý symbol duchovní a světské moci neodmyslitelně patří k dějinám západní kultury. Siluetu historického města tradičně ovládaly okázalé hmoty a štíhlé věže paláců, radnic, kostelů a klášterů, ale i staveb společné infrastruktury, tj. městských bran a hradebních nebo vodárenských věží. Zásadní zlom do stabilizovaného panoramatu přinesla až průmyslová revoluce. Nezřízená stavební konjunktura, řevnivost a souboj o místo na výsluní vyústily v dramatický nárůst celkové výškové hladiny; včetně exponovaných obrozeneckých budov, impozantních nádraží na konci městských bulvárů a nových vertikál nárožních věží a štítů činžovních domů. V prstenci nové vyšší zástavby svírající původní usedlé historické jádro však bezesporu vynikala především hlavní hybná síla průmyslové revoluce – průmyslové objekty a areály, korunované hodinovými, sprinklerovými, schodišťovými nebo výtahovými věžemi, pivovarskými hvozdy a samozřejmě především komíny.

Ambice rostly a s nimi i město a význam výškových dominant. Ale až zdánlivě neomezené technologické i společensko-ekonomické podmínky dvacátého století umožnily, aby hmota věže neplnila pouze technickou nebo symbolickou roli a nabízela i plnohodnotný užitný prostor. K etablování výškových budov v českém prostředí výrazně napomohly právě bohaté zkušenosti s výstavbou průmyslových areálů. Výrobní budovy i mrakodrapy totiž souběžně předjímaly a inspirovaly ústřední étos moderní architektury – k jejich typickým rysům neodmyslitelně patřilo efektivní využití pozemku i stavební materie, sevřená hmota pod jednou střechou, díky skeletu volné a pružně se přizpůsobující dispozice, soustředěné vertikální komunikace, bohatě prosklené průčelí, mechanické opakování a množování stavebních prvků, ale i dokonalá projekční příprava a organizace výstavby.

Téma výškové budovy v sobě přirozeně integruje dva víceméně odlišné pohledy – pro projektanta představuje hlavní výzvu především technické řešení, zejména statika, infrastruktura a rozvod médií, provoz, a kompoziční začlenění do panoramatu města; pro uživatele a stavebníka se stává zejména zhodnocením cenného pozemku, možností koncentrovat provoz do jedné hmoty a zvýšit tak interaktivitu obyvatel domu, respektive zaměstnanců. A nejsilnější motivací pro obě strany zpravidla představuje pohledová exponovanost budovy jako úderný a dlouhodobý (sebe)marketing.

Ve spleťtí historii českého mrakodrapu však nenajdeme mnoho příkladů, které jsou celosvětově významnou technickou nebo výtvarnou inovací, bez starších paralel a předchůdců v zahraničí. Podobně naše výškové stavby ani nemohou obhájit svou existenci nedostatkem místa a nevyhnutelnou potřebou multiplikovat malou stavební parcelu. Zpravidla spíše ční uprostřed nesourodých relativně volných rozvojových ploch a pohřichu představují spíše exhibici investora, izolovaný ostrov exkluzivity pro své uživatele. Vysávají tak své okolí, aniž by mu nabízely zpět nějakou přidanou hodnotu. Přesto si český mrakodrap zaslouží bližší pozornost – jako projev vypjaté prezentace a ambicí totiž podává nezkraslený obraz doby.

Na úvod je nutno poznamenat, že termín mrakodrap je zpravidla uplatňován pro pohledově exponované výškové budovy, které ve svých útrobách poskytují užitný, lidmi obyvatelný prostor. Ani v mezinárodním měřítku není stanovena přesná výšková hranice, které je potřeba docílit, aby se tímto povznášejícím a přitom zároveň poněkud kontroverzním titulem mohla budova pyšnit. Název však napovídá, že by se mělo jednat o stavbu, která se „drápe“ až k oblakům. Nejen fyzicky, ale zřetelně i v obecnějším, nepřímém slova smyslu. Nermalou roli proto hrají místní a dobové souvislosti a z nich vyplývající odlišná měřítka hodnocení (srov. Burj Khalifa v Dubai s 828 m a 162 podlažími versus u nás nejvyšší City Tower v Praze se 116,5 m a 27 podlažími nebo AZ Tower v Brně se 111 m a 30 podlažími).¹¹⁴ Podstatná tedy není pouze absolutní, měřitelná výška, ale spíše účinek na pozorovatele. A způsob jakým budova doslova „vyčnívá“ ze svého prostředí.

Počátky mrakodrapu v Čechách jsou bezesporu spojeny se vznikem samostatné republiky a s programovým odtržením od Rakousko-Uherské monarchie. Země, která už v devatenáctém století představovala průmyslový motor střední Evropy, se po zlomu v roce 1918 přirozeně ztotožnila s myšlenkou modernismu a technologického optimismu. Svě zraký upínala především na Západ - do Francie, Nizozemí a Spojených států amerických - a mrakodrap se měl stát ryzím projevem vyspělosti nové demokratické republiky. Stejně jako ve Spojených státech měly i české moderní dominanty na počátku spíše podobu věže, završující jinak víceméně tradiční hmotu budovy. Výstavbu plnohodnotného mrakodrapu omezovalo tradiční pojetí jednotně komponované městské regulace a samozřejmě i dobové technologické a finanční limity. Moderní věže vyčnívající nad historickou zástavbu tím spíše představovaly jakési majáky nového životního stylu a technologické evoluce (např. Meziměstská telegrafní a telefonní ústředna v Praze na Žižkově, Bohumír Kozák, 1922–1925; Obchodní dům Bílá labuť

---

¹¹⁴ Podle mezinárodní klasifikace *Council of Tall Buildings and Urban Habitat* rozhoduje výška od úrovně terénu v místě hlavního vstupu až po vrchol architektonického díla, s výjimkou antén a jiných technických zařízení - City Tower je proto se střešní nástavbou na kótě 116,5 m stále nejvyšší budovou v Česku.

v Praze, Josef Kittrich, Josef Hrubý, 1937–1939; Činžovní dům U trojdhody, tzv. Mrakodrap v Plzni, Hanuš Zápal, 1924).¹¹⁵

Už v meziválečné éře však začaly vznikat také pokrokové budovy s většími urbánními přesahy a snahou prostřednictvím rozvolněné modernistické hmoty nebo výškové dominance spoluutvářet širší městský prostor (např. Assicurationi Generali a Moldai Generali v Liberci, Friedrich Lehmann, 1936–1937 v souznění s Palácem Dunaj, Adolf Foehr, 1928 a s Domem služeb Baťa, Vladimír Karfík, 1931; Všeobecný penzijní ústav v Praze na Žižkově, Josef Havlíček, Karel Honzík, 1929–1934).¹¹⁶ V extrémních podobách mohly nabývat podoby velkolepých vizí na hranici provokace a výzvy k diskusi nad proměnou městského, zpravidla pražského panoramatu a přiblížení se k pokrokové, dynamické atmosféře světových metropolí (např. Návrh regulace ulice Na Příkopě, Arnošt Mühlstein, 1926–1927; L projekt pro Pankrác, Peer Bücking, Jan Gillar, Augusta Müllerová, Josef Špalek, 1930; Návrh bytových a kancelářských budov v pilířích Nuselského mostu, Josef Havlíček, Jaroslav Polívka, 1926–1927).

V konzervativním evropském kontextu nijak nezaostávala ani realita skromného českého prostředí - vždyť Dům služeb Baťa v Brně (Vladimír Karfík, 1930–1931), v průběhu výstavby zredukovaný na méně než polovinu, by se při úplné realizaci stal nejvyšší budovou na kontinentu.¹¹⁷ Zcela dominantní a pionýrskou roli však bezesporu sehrály správní budovy průmyslových koncernů, jejichž celkový koncept od procesu projektování, přes zvolenou prostorovou strukturu až po budoucí provoz představoval vrchol českého inženýrství (např. sídlo Rakouského spolku pro chemickou a hutní výrobu v Ústí nad Labem, Hans Max Kühne, 1929–1930; ústředí Baťových závodů ve Zlíně, Vladimír Karfík, 1935–1939, po dokončení druhá nejvyšší budova v Evropě).¹¹⁸

Poválečný vývoj vyvěral z nevšedního spojení prvorepublikových, mnohdy levicově pokrokových ideálů, stvrzených příklonem k východnímu evropskému bloku, a zároveň potřeby jejich revize a humanizace (srov. kolektivní dům v Litvínově, Václav Hlinský, Evžen

¹¹⁵ Lukáš Beran – Vladislava Valchářová (eds.), *Pražský industriál. Technické stavby a průmyslová architektura Prahy*, VCPD ČVUT, Praha 2005, s. 123; Novostavba obchodního domu Bílá Labuť v Praze II Na Poříčí, *Stavba*, 1937–38, s. 90–91; Zdeněk Lukeš, Nejstarší funkční neon a slavná Bílá labuť, *Lidové noviny*, 2011.

¹¹⁶ Jaroslav Zeman, Architekt Fritz Lehmann. Příspěvek k poznání „periferní“ meziválečné architektury, *Průzkumy památek XX-I*, 2013, s. 177–212; Karel Honzík, *Ze života avantgardy*, Československý spisovatel, Praha 1963, s. 152–191; *Josef Havlíček, Návrhy a stavby*, Státní nakladatelství technické literatury, Praha 1964, s. 34–43, 126–130, 142–147.

¹¹⁷ *Obchodní palác Centrum v Brně*, Galerie architektury Brno, Centrum architektury, Fakulta architektury VUT v Brně, 2007; Prof. Ing. arch. Vladimír Karfík, *Vzpomínky*, Nakladatelství Ateliér IM Luhačovice, 2012, s. 141–142.

¹¹⁸ www.usti-aussig.net/stavby/karta/nazev/2-spravni-budova-spolchemie [vyhledáno 13. 8. 2014]; Zdeněk Lukeš – Petr Všetečka, *Vladimír Karfík: Budova č. 21 ve Zlíně. Památka českého funkcionalismu*, cfa nemeč, Zlínský kraj, 2004.

Linhart, 1946–1958).¹¹⁹ Nekritické odtržení moderního Československa od barvitě minulosti dovedl do extrémní podoby Josef Havlíček ve svých vizích výstavby mrakodrapů přímo uprostřed asanovaného Nového Města v Praze, nepokrytě inspirovaných Le Corbusierovými urbanistickými plány. Stejně radikálně v padesátých letech vstupovaly výškové projekty i do zahradního města Zlín, ve snaze překonat a rozmělnit magnetismus budovy 21 jako připomínky proamerické konjunktury Baťových časů (např. Soutěž na sídlo Krajského národního výboru v Gottwaldově, 1951).

Původně nadšený meziválečný obdiv k úspěchům Sovětského svazu se po roce 1948 změnil v přísně vnučené kopírování sovětských vzorů socialistického realismu, včetně charakteristických stupňovitých věží (např. Grand hotel International v Praze-Dejvicích, František Jeřábek a kol., 1952–1956),¹²⁰ u nichž autoři pochopitelně i přes evidentní podobu důsledně odmítali inspiraci ranými americkými mrakodrapy. Nedůslednost doktríny odhaluje také šestice věžových domů v Kladně-Rozdělově (Josef Havlíček, Karel Filsak, Karel Bubeníček, 1946–1947, 1954–1959), přirovnávaná svým noblesním výrazem k poválečnému dílu Augusta Perreta.¹²¹ Jakoby se stavebně náročné výškové budovy, stejně jako například průmyslové stavby, vzpíraly politicky poplatné dobové módě a nacházely živnou půdu spíše v nadčasových tektonických principech.

Politické oteplení druhé poloviny padesátých let přineslo postupný návrat ke kořenům československé avantgardy a obohacení jejích střízlivých forem o pestřejší materiálové, barevné a tvarové řešení. Kromě obecné snahy o humánnější pojetí architektury pochopitelně proměnu vyvolalo i lepší povědomí o dění v zahraničí a nemalou roli jistě sehrála také protežovaná a institucionálně zaštitěná mezioborová spolupráce se sociology, psychology a především s výtvarníky. Výsledná hravá směs bruselského stylu se výtečně hodila pro výstavnictví, interiéry, ale i pro výškové stavby, jejichž pohledová exponovanost i velkorysé měřítko si o podobné polidštění a rozvolněnou siluetu přímo říkaly (např. Hotel Continental v Brně, Zdeněk Řihák, Alois Semela, Vladimír Kovařík, 1958–1964; Svobodárna v Mostě, Zdeněk Kuna, Olivier Honke-Houfek, 1957–1960).¹²²

¹¹⁹ Oldřich Starý – Stanislav Semrád ad., Soutěž Stalinových závodů, *Architektura ČSR*, 1946, s. 193–224; Josef Kittrich, Dům společenského bydlení, *Architektura*, 1947, s. 5–6; Václav Hlinský, Stavba kolektivního domu v Litvínově, *Architektura ČSR*, 1959, s. 18–35; *Josef Havlíček, Návrhy a stavby*, Státní nakladatelství technické literatury, Praha, 1964, s. 45–46.

¹²⁰ František Jeřábek, Grand hotel International v Praze-Dejvicích, *Architektura ČSR*, 1957, s. 465–475.

¹²¹ *Josef Havlíček, Návrhy a stavby*, Státní nakladatelství technické literatury, Praha 1964, s. 70–77.

¹²² Zdeněk Řihák – Jan Tymich, Výškový hotel v Brně, *Architektura ČSSR*, 1961, s. 117–120; Výškový hotel Continental v Brně, *Architektura ČSSR*, 1964, s. 687–694; Vlastibor Klimeš, Internáty a učňovské školy, *Architektura ČSSR*, 1964, s. 631–632.

V polovině šedesátých let se začalo masivně prosazovat ryzí, velmi strohé pojetí mezinárodního stylu, nepokrytě ovlivněné západními vzory. Technologický optimismus a víra v přenosnost a univerzalitu řešení našly svoji odezvu v charakteristické sestavě podnože a věže, pokryté skleněnou závěsovou stěnou. Tvůrci tento koncept nekriticky uplatňovali napříč celým typologickým spektrem a ve zcela různorodých podmínkách. Myšlenka modernismu kulminovala v záplavě nových dominant, vznikajících často s cílem dokázat vyspělost a konkurenceschopnost socialistického Československa (např. Interhotel Olympic v Praze-Karlíně, Josef Polák, Vojtěch Šalda, Milan Rajchl, Jan Zelený, 1964–1971; Administrativní budova pneumatikárny v Otrokovicích, Jiří Jandera, 1968–1972; Fakulta stavební ČVUT v Praze-Dejvicích, František Čermák, Gustav Paul, Jaroslav Paroubek, Jan Čejka, 1962–1983).¹²³ Přesvědčení, že člověk zvítězí nad přírodou, vyvrcholilo také v moderní, velkorysé stavbě v krajině, přenášející technologické i prostorové ideály modernismu a cizorodý životní styl i do dosud neporušeného, romantického přírodního prostředí (např. Labská bouda, Zdeněk Řihák, 1965–1975; Hotel Horizont v Peci pod Sněžkou, Jan Tymich, Josef Opatřil, 1964–1979; Aritma v Praze-Vokovicích, Miroslav Skála, Jan Mihalíček, 1969–1970).

Dlužno dodat, že skutečnost centrálně řízeného socialistického stavitelství mnohdy velmi zaostávala za politickými a společenskými představami a realizaci i provoz těchto (zpravidla experimentálních) budov provázelo obrovské množství problémů. O to větší roli mohla sehrát silná osobnost a zarputilost tvůrce, který i v ostudných podmínkách dovedl ze země vydupat mimořádný výsledek (srov. Státní výzkumný ústav textilní v Liberci, Zdeněk Plesník, 1967–1976; Areál matematicko-fyzikálních ústavů v Praze na Pelc Tyrolce, Karel Prager, 1965–1980).¹²⁴

Věže rovněž představovaly oblíbené oživení a orientační bod v nadmíru plošné, bezesměrné struktuře panelových sídlišť - obvykle v sestavě po třech jako podtržení významového srdce souboru (např. Lesná v Brně, František Zounek, Viktor Rudiš, Miroslav Dufek, Ladislav Volák a kol., 1960–1970),¹²⁵ jinde jako nosiče pro doplňkové funkce (např. Bytový dům s vodojemem v Olomouci, Tomáš Černoušek, Petr Brauner, Jaromír Domes, 1966–1968; nebo s vyhlídkovou kavárnou Grand Prix v Brně-Kohoutovicích, Jaroslav Černý,

¹²³ Interhotel Olympic, *Architektura ČSSR*, 1972, s. 84–87; Realizace nové pneumatikárny v Otrokovicích, *Architektura ČSSR*, 1979, s. 414–415; Petr Vorlík, *Areál ČVUT v Dejvicích v šedesátých letech*, Česká technika – nakladatelství ČVUT, Praha 2006.

¹²⁴ Karel Novotný, *Obnova SVÚT v Liberci*, *Era 21*, 2005, č. 1, s. 18–21; Rostislav Švácha, *Tři dobré rehabilitace poválečné architektury*, *Zprávy památkové péče*, 2005, č. 5, s. 393–396; Radomíra Sedláková (ed.), *Karel Prager*, Nakladatelství Titanic, Praha 2013, s. 36–43, 47–54, 66–77, 118–121, 154–171.

¹²⁵ *Lesná. Nová obytná čtvrť města Brna. Realizace*, Stavoprojekt Brno, 1969; Petr Urlich – Petr Vorlík – Katarína Andrášiová – Lenka Popelová – Beryl Filsaková, *Šedesátá léta v architektuře očima pamětníků*, Česká technika – nakladatelství ČVUT, Praha 2006, s. 132–143.

1981–1983).¹²⁶ Právě bydlení bylo nejvíce podporovanou oblastí investiční výstavby (byť v neutěšené podobě převažujících panelových domů) a mělo být jistě proto dobře viditelným projevem úspěšné proměny československého osídlení (srov. dobové výpravné fotografické publikace).

Šedesátá léta se v oblasti bytových staveb navíc ještě nesla na vlně hledání a experimentu; zejména v otázkách výrazu a sociální struktury, ale i v překonávání výškových limitů daných převažující panelovou technologií (např. Výškové domy s mezonetovými byty v Chomutově, Rudolf Bergr, spolupráce V. Kyznar, O. Jouza, 1971–1973; Obytný dům Na Jindřišce v Ostravě, Jan Slezák, Milan Vrána, 1967–1970).¹²⁷ Pozoruhodnou alternativu ale přinášely také utopické vize, usilující o větší (zpravidla výškovou) koncentraci bydlení a tudíž o uchování okolního přírodního krajinného rázu. Nijak si nezahladily s dobovým děním v zahraničí a mírou detailu i realizovatelností jej dokonce překonávaly (např. Domurbia, Karel Honzík, 1960–1962, 1965; Etearea, Gorazd Čelechovský, Jaroslav Stehlík, Vladimír Sýkora ad., 1967).¹²⁸

Nejpůsobivější a konečně plně vyzrálý příklad českých mrakodrapů na světové úrovni však bezesporu představují prominentní podniky zahraničního obchodu. Na první pohled totožné, ale při méně předpojatém studiu velmi různorodé stavby zhodnotily potenciál sestavy podnož a věž v široké škále variací – od ryze pravoúhlých hmot až po velmi skulpturální, od plně prosklených až po efektní kombinace skla, hliníku a betonu. Díky spolupráci se zahraničními dodavateli mohla jejich skelet místo zavedeného železobetonu často tvořit prostorově flexibilnější a subtilnější ocel a podařilo se docílit i mimořádné kvality stavebního detailu, včetně vybavení interiérů přenosnými nebo prosklenými příčkami, vynikajícím autorským nábytkem i výtvarnými díly od předních československých autorů (v Praze např. Strojimport, Zdeněk Kuna, Zdeněk Stupka, Olivier Honke-Houfek, 1962–1971; Centrotex, Václav Hilský, Otakar Jurenka, 1972–1978; Motokov, Zdeněk Kuna, Zdeněk Stupka, Olivier Honke-Houfek, Jaroslav Zdražil, Milan Valenta, 1974–1977; Kovo, Zdeněk Edel, Josef Matyáš, Luděk Štefek, Pavel Štech, 1974–1977).¹²⁹

¹²⁶ Lukáš Beran, Věžový vodojem a čerpací stanice sídliště F1, in: Lukáš Beran – Vladislava Valchářová – Jan Zikmund (eds.), *Industriální topografie / Olomoucký kraj*, VCPD FA ČVUT, 2013, s. 57; Grand Prix vyhlídková kavárna v Brně-Kohoutovicích, *Československý architekt*, 1983, č. 25, s. 4.

¹²⁷ Výškový mezonetový obytný dům v Chomutově, *Architektura ČSR*, 1979, s. 81.

¹²⁸ Karel Honzík, *Tvorba životního slohu*, Horizont Praha 1976, s. 340–352; *Československý architekt*, 12. 4. 1967, s. 1–3; *Architektura ČSSR*, 1967, s. 399–408.

¹²⁹ Jan Šrámek, Administrativní budova Strojimportu, *Architektura ČSSR*, 1962, s. 371–376; Petr Urlich – Petr Vorlík – Katarína Andrášiová – Lenka Popelová – Beryl Filsaková, *Šedesátá léta v architektuře očima pamětníků*, Česká technika – nakladatelství ČVUT, Praha 2006, s. 144–153; Václav Hilský – Marie Benešová, Centrotex PZO a Výzkumný ústav plánování a řízení národního hospodářství, *Architektura ČSR*, 1979, s. 250–255; Jaroslav Zdražil, PZO Motokov, *Architektura ČSR*, 1979, s. 122–128; *Motokov Building in Prague Czechoslovakia*, FEAL, nedat.; Jaroslav Pokorný, Nové provozní budovy podniků zahraničního obchodu v Praze, *Československý architekt*, 12. 11. 1976, s. 4; Luděk Štefek – Jiří Štursa, PZO Kovo v Praze 7-Holešovicích, *Architektura ČSR*, 1978, s. 338–344.

Na přelomu šedesátých a sedmdesátých let se po této cenné zkušenosti prosadilo dokonce i syrovější, technicistnější pojetí nového brutalismu nebo v zahraničí oblíbené přiznání nosné superstruktury na průčelí (např. Hotel Thermal v Karlových Varech, Věra a Vladimír Machoninovi, 1963–1977; Generální ředitelství Severočeských hnědohelných dolů v Mostě, Václav Krejčí, Jiří Fojt, Míťa Hejduk, 1970, 1977–1984, po dokončení nejvyšší budova v Čechách).¹³⁰ Osmdesátá léta díky postupující normalizační rezignaci naopak příliš nového nepřinesla. U výškových staveb znamenala především postupné upouštění od důrazu na stavební detail a upřednostnění celistvého hmotového řešení, provázené snahou o optické zmenšení nadměrného objemu budovy (např. Hotel Forum v Praze na Pankráci, Jaroslav Trávníček, 1979–1988).¹³¹

Společenské změny po roce 1989 přinesly etickou obrodu profese architekta; zejména snahu o nastolení demokratických mechanismů a navázání na historickou kontinuitu. Ale i úsilí o odtržení od mechanicky pojatých řešení a upřednostnění individuálního, citlivého a především kontextuálního návrhu; což pochopitelně podpořila i myšlenka kritického regionalismu, vládnoucí v devadesátých letech evropské architektuře. Příznivější měřítko vyvolávaly také finanční limity zárodečného, neduživého kapitalismu a nedostatečná pružnost postsocialistické stavební výroby. Příjemným důsledkem závratných změn byla rovněž smysluplná odborná diskuse provázející vznik nových dominant. Menší výšku věží devadesátých let přímo symptomaticky vyvažovala jejich mimořádná vytríbenost (např. Věž pro vědeckého pracovníka v Košíku, Alena Šrámková, 1993–1994; IPS v Praze-Vršovicích, Zdeněk Jiran, Michal Kohout, Lukáš Holub, Lubor Sladký, 1994–1997; Palác Euro v Praze, Martin Kotík, Richard Doležal, Petr Malinský, Petr Burian, Michal Pokorný, 1997–1999, 1999–2002).¹³²

Na přelomu tisíciletí se však už etablovaly zkušené a ambiciózní stavební firmy, investoři i architektonické kanceláře a věže znovu prudce narostly do výšky. Pokračovala výstavba mrakodrapů v Praze na Pankráci (City Tower, Richard Meier & Partners, Ateliér Aulický Spojprojekt Praha a.s., Aleš Papp, Filip Kándl, 1983–2008; Rezidence Kavčí Hory, Václav Alda, Petr Dvořák, Peter Jurášek, Martin Němec, Juraj Sonlajtner, Tomáš Drašner, 2008–2010) a výškové stavby získaly roli jakýchsi majáků, oznamujících dramatickou změnu v rozvíjejícím

---

¹³⁰ Petr Vorlík – Martin Pospíšil – Eva Bortelová – Miroslav Pavel – Pavel Směták, *Stavebně historický průzkum Hotelového, festivalového a bazénového souboru Thermal v Karlových Varech*, VCPD FA ČVUT, 2013–2014, nepublikovaný rukopis; Václav Krejčí, *Most. Zánik historického města. Výstavba nového města*, Nakladatelství AA 2000, Most 2008.

¹³¹ Jaroslav Trávníček, Hotel Kosmos na Pankráckém předmostí mostu Klementa Gottwalda, *Architektura ČSR*, 1984, č. 7, s. 315–318; Jan Novotný – Vítězslav Procházka – František Kapusta, Hotel Forum v Praze, *Architektura ČSR*, 1989, č. 1, s. 17–29

¹³² Rostislav Švácha, *Česká architektura a její příslost, Padesát staveb 1989–2004*, Prostor, Praha 2004.

se území (Filadelfie v BB Centru v Praze, DaM s.r.o., 2010; Sluneční náměstí na Jihozápadním Městě v Praze, Ivo Slamják, Alena Hýblová, Roman Koranda, Vojtěch Čáp, Jana Procházková, Vendula Jůzová, Karel Nezval, Miloš Haas, Ateliér Hlaváček & Partner, s.r.o., 2002–2007; konverze Holešovického pivovaru v Praze, David Chisholm, Vít Máslo, Evžen Dub, Tomáš Bílek, 2004–2009; Eliška v Praze-Vysočanech, Ivan Sládek, ARX Studio, 2007–2014).¹³³ Těžko bychom dnes hledali rozsáhlejší developerský projekt, v jehož srdci není plánována sestava mrakodrapů. Podobný přístup si samozřejmě vysloužil ostrou kritiku – dominanty posledních let totiž nevznikají z přirozené potřeby multiplikovat atraktivní, ale malou parcelu (zpravidla je obklopuje velmi volná zástavba), nebo na základě soustředěnější městotvorné strategie, ale spíše jako prostý a zcela nekontrolovaný projev snahy „zviditelnit se“.

Na obranu současných mrakodrapů je třeba dodat, že alespoň někdy ještě zastávají svoji tradiční roli pionýrského experimentu, nově však v oblasti udržitelnosti, energetické úspornosti a úsilí o vytváření komfortního, vlídného vnitřního prostředí (např. Víceúčelový komplex Orion v Brně, Martin Komárek, Alena Stehlíková, Martin Rudiš, 2006–2009; AZ Tower v Brně, Aleš Burian, Gustav Křivinka, 2007–2013). Nakolik je energetická úspornost a městotvornost současného mrakodrapu skutečností nebo jen zbožným přáním ale budou muset posoudit asi až nepředpojaté budoucí generace.

Historie ukazuje, že výstavbu výškových budov provází řada technických problémů (statika, požární bezpečnost, infrastruktura, zastínění a změny proudění vzduchu v okolí atd.), psychologických bariér (strach z výšky, odtržení od života ulice, kývání) a především sebedestruktivních strategií a přehnaných očekávání (srov. osamocené pomníky nedotaženého velkorysého záměru). Exponované projevy vysokých ambicí nevyhnutelně provází i zcela běžná společenská stigmata – stačí si jen připomenout hanlivá slovní spojení „povyšovat se“, „žít si na vysoké noze“ nebo „shlížet na někoho shora“. Už Havlíček s Honzíkem po dokončení Všeobecného penzijního ústavu v Praze na Žižkově slýchávali: „*Vy jste se přece už dost vyřádili! Až nadosmrti.*“¹³⁴ Uznání se těmto stavbám dostává až s notným časovým odstupem – všechny zde zmiňované budovy až do přelomu padesátých a šedesátých let jsou dnes zapsány na seznam kulturních památek České republiky, z mladších naopak žádná...

Přes všechna úskalí a pochybnosti však výšková výstavba a mrakodrapy budou stále vznikat. Člověk má ve své povaze hluboce zakořeněnou touhu po pokroku. Otázka proto nezní, zda osídlení poroste do výšky. S rozvíjejícími se technologickými možnostmi i společenskými ambicemi se tak přirozeně děje už více než dvě století. Ale spíše, jak rychle a jakou formou se

¹³³ Podrobněji viz ročenky *Česká architektura 2000–2001, 2003–2004, 2006–2007, 2008–2009* vydané nakladatelstvím Prostor.

¹³⁴ Karel Honzik, *Ze života avantgardy*, Československý spisovatel, Praha 1963, s. 191.

podobný proces má odehrávat. A jaký obecnější přínos, překračující úzký zájem investora, může podobná koncepce veřejnosti nabídnout.

Článek vznikl díky dotaci SGS ČVUT 12/201/OHK1/3T/15 (*Architektura mezi uživatelem a tvůrcem*, řešitel Eva Bortelová) a představuje stručné shrnutí autorovy knihy *Český mrakodrap*, vydané v roce 2014 nakladatelstvím Paseka.

Obrázky

01 ▪ Činžovní domy U trojdohody, tzv. Mrakodrap v Plzni, Hanuš Zápál, 1924 (dobová pohlednice)

02 ▪ Assicurazioni Generali a Moldai Generali, tzv. Palác Nisa v Liberci, Friedrich Lehmann, 1936–1937 (dobová pohlednice)

03 ▪ Všeobecný penzijní ústav v Praze na Žižkově, Josef Havlíček, Karel Honzík, 1929–1934 (*Stavitel*, 1936)

04 ▪ Správní budova Rakouského spolku pro chemickou a hutní výrobu v Ústí nad Labem, Hans Max Kühne, 1929–1930 (dobová pohlednice)

05 ▪ Správní budova firmy Baťa ve Zlíně, Vladimír Karfík, 1935–1939 (*Architektura*, 1940, foto Rudolf Bruner-Dvořák)

06 ▪ Kolektivní dům v Litvínově, Václav Hliský, Evžen Linhart, 1946–1958 (*Architektura ČSR*, 1959)

07 ▪ Věžové domy v Kladně-Rozdělově, Josef Havlíček, Karel Filsak, Karel Bubeníček, 1946–1947, 1954–1959 (Josef Pechar, *Československá architektura*, Odeon, Praha 1979)

08 ▪ Grand hotel International v Praze-Podbabě, František Jeřábek a kol., 1952–1956
(*Architektura ČSR*, 1957, foto Vlasta Hořtová)

09 ▪ Hotel Continental v Brně, Zdeněk Řihák, Alois Semela, Vladimír Kovařík, 1958–1964
(*Architektura ČSSR*, 1964, foto Vlasta Hošťová)

10 ▪ Aritma, Výzkumný ústav matematických strojů v Praze-Vokovicích, Miroslav Skála, Jan Mihalíček, 1969–1970 (Otakar Nový – Radomíra Valterová, *Soudobá architektura ČSSR*, Panorama, 1980)

11 ▪ Sídliště Lesná v Brně, František Zounek, Viktor Rudiš, Miroslav Dufek, Ladislav Volák a kol., 1960–1970 (*Lesná. Nová obytná čtvrť města Brna. Realizace*, Stavoprojekt Brno, 1969, foto Rudolf Křepela)

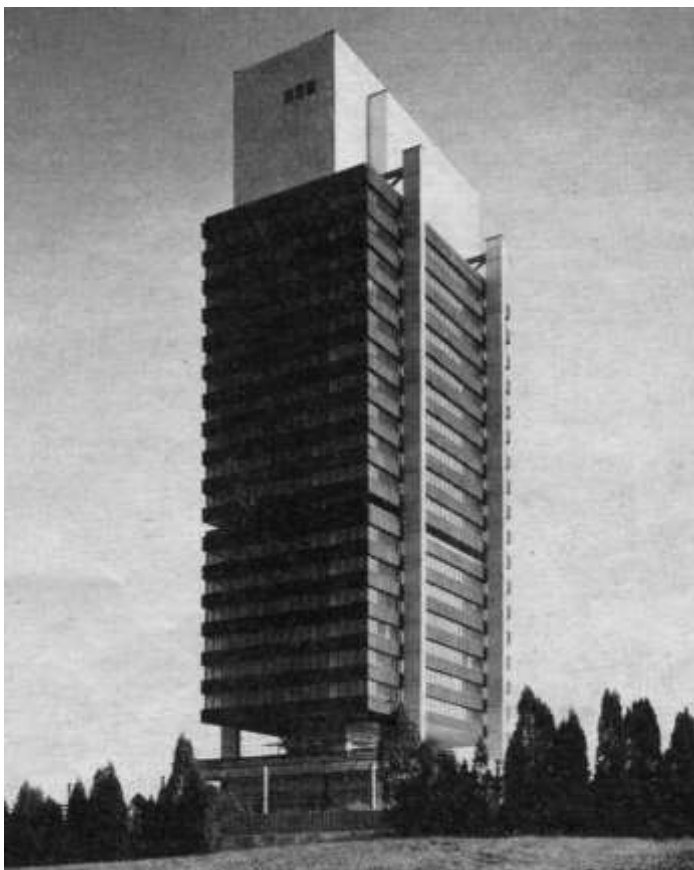

12 ▪ Výškové domy s mezonetovými byty v Chomutově, Rudolf Bergr, spolupráce V. Kyznar, O. Jouza, 1971–1973 (*Architektura ČSR*, 1979, foto Ludmila Hájková)

13 ▪ Podnik zahraničního obchodu Motokov v Praze na Pankráci, Zdeněk Kuna, Zdeněk Stupka, Olivier Honke-Houfek, Jaroslav Zdražil, Milan Valenta, 1974–1977 (Josef Pechar, *Československá architektura*, Odeon, Praha 1979)

14 ▪ Generální ředitelství Severočeských hnědohelných dolů v Mostě, Václav Krejčí, Jiří Fojt, Míša Hejduk, 1970, 1977–1984 (*Československý architekt*, 1986)

15 ▪ Hotel Forum v Praze na Pankráci, Jaroslav Trávníček, 1979–1988 (*Architektura ČSR*, 1989, foto Karel Jelen)

16 ▪ Sluneční náměstí v Jihozápadním Městě v Praze, zleva Ivo Slamják, Alena Hýblová, Roman Koranda, Vojtěch Čáp, Jana Procházková, Vendula Jůzová, Karel Nezval, 2004–2007 / Miloš Haas, 2001–2003 / Ateliér Hlaváček & Partner, s.r.o., 2002–2004 (foto autor)

17 ▪ Eliška v Praze-Vysočanech, Ivan Sládek, ARX Studio, 2007–2014 (foto autor)

18 ▪ City Tower v Praze na Pankráci, Richard Meier & Partners, Ateliér Aulický Spojprojekt Praha a.s., Aleš Papp, Filip Kándl, 1983–2008 (foto autor)
